

148300

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**FİLİSTİN SORUNU BAĞLAMINDA
İSRAİL'İN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ
ORTADOĞU POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ali BALCI

Enstitü Ana Bilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

- 148388 -

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Burhanettin DURAN

Haziran - 2004

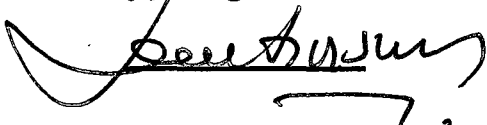
T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FİLİSTİN SORUNU BAĞLAMINDA
İSRAİL'İN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ
ORTADOĞU POLİTİKASI

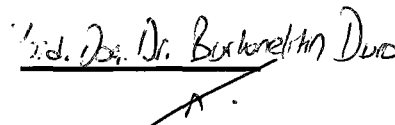
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ali BALCI

Enstitü Ana Bilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

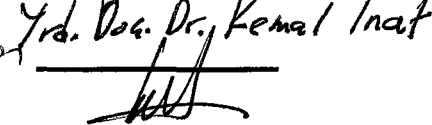
Bu tez 23/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği /
Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
1. SİYONİZM VE İSRAİL'İN DOĞUŞU	4
1.1. Bir Yahudi Milliyetçiliği Olarak Siyonizm	4
1.2. Bir Politik Hareket Olarak Siyonizm'in Doğuşu	10
1.3. Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Süreci ve İsrail'in Kuruluşu	15
2. İSRAİL'İN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ORTADOĞU VE FİLİSTİN POLİTİKASI	28
2.1. Aktif Savunmacı Bir Dış Politika: 1948-1967	30
2.2. Statüko Merkezli Bir Dış Politika: 1967-1973	46
2.3. ABD'nin İnsiyatifinde Meşruiyet Merkezli Bir Dış Politika: 1973-1982	59
2.4. Aktif Savunmacı Dış Politikaya Geri Dönüş: 1982-1987	77
2.5. İntifada ve İsrail'in Ortadoğu Politikasının Dönüşümü: 1987- 1992 ...	87
SONUÇ	93
KAYNAKLAR	95
ÖZGEÇMİŞ	122

KISALTMALAR

BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
DFLP	: Filistin Kurtuluşu için Demokratik Cephe
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
IDF	: İsrail Savunma Kuvvetleri
LUH	: Lübnan Ulusal Hareketi
NWC	: Ulusal Su Taşıma Projesi
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Organizasyonu
OAU	: Afrika Birliği Organizasyonu
PFLP	: Filistin Kurtuluşu için Halk Cephesi
PFLP-DC	: Filistin Kurtuluşu için Halk Cephesi - Genel Komutanlık
PPSF	: Filistin Halkçı Mücadele Cephesi
UNCCP	: BM Uzlaştırma Komisyonu
UNHCR	: BM Mülteciler Yüksek Komisyonu
UNSCOP	: Filistin Üzerine BM Özel Komitesi
UNWRA	: BM Yardım ve Çalışma Örgütü

ÖZET

Anahtar kelimeler : İsrail, Siyonizm, Filistin, İngiliz mandası, Mısır

Milliyetçiliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan Siyonizm İsrail devletinin kuruluşuna giden süreci başlattı. İngiliz mandasının yardımıyla 1900'lerin ilk yarısında Filistin'e yerleşen Yahudiler 1948'de BM Taksim Planı doğrultusunda İsrail devletini kurdular. İsrail devleti kurulur kurulmaz bu ülkeye yönelik saldırıya geçen Arap devletleri savaştan yenilgiyle ayrıldıkları gibi Taksim Planı'nda Filistin devleti için tahsis edilen toprakların bir kısmını da İsrail devletine kaptırdılar. 1967 savaşının sonuçları ise Arap dünyası için bir felaketti. İsrail Gazze, Doğu Kudüs'de dahil olmak üzere Batı Şeria, Sina Yarımadası ve Golan Tepelerini işgal etti. 1967 savaşının ardından İsrail işgal altındaki bölgelerde yerleşimler inşa etmeye başladığı gibi Araplarla olası barış görüşmelerini de reddetti. 1973 savaşı Arap İsrail sorunu için bir dönüm noktasıydı ve 1979 Mısır İsrail barış anlaşmasına giden süreci başlattı. FKÖ'yu imha etmek amacıyla başlatılan 1982 Lübnan işgali ve 1987 tarihli İntifada İsrail'deki barış yanlılarını güçlendirerek, 1993'de başlayan "barış süreci"nin yolunu açtı.

SUMMARY

“ISRAEL’S MIDDLE EAST POLICY IN THE PERIOD OF THE COLD WAR IN THE CONTEXT OF PALESTINIAN QUESTION”.

Keywords; Israel, Zionism, Palestinians, British Mandate, Egypt, Jordan, Syria, Lebanon and Intifada.

Zionism emerging as a result of nationalism started the process that caused the establishment of the State of Israel. Jews settling in Palestine with the help of British Mandate established the State of Israel in accordance to the UN’s Partition Plan in 1948. As soon as the Jewish State established, Egypt, Syria and Jordan attacked Israel. However, Arab countries lost the war and some Palestinian territories allocated for Palestinians in the UN’s Partition Plan. The result of the 1967 Arab Israeli war was a disaster for the Arab World. Israel encroached upon Gaza Strip, West Bank including East Jerusalem, Sinai Peninsula and the Golan Heights. After the 1967 war, Israel began to construct Jewish settlements in the occupied territories and refused peace negotiations with the Arabs. The 1973 Arab Israeli war was a watershed for the Arab Israeli question and started the process culminating in the Israel-Egypt peace treaty of 1979, a direct result of the Camp David Accords. The Israeli invasion of Lebanon aiming to destroy the Palestinian Liberation Organization’s infrastructure and expel it from Beirut in 1982 and Intifada, the Palestinian uprising, strengthened peace camps in Israel and opened the road going to the peace process in 1993.

GİRİŞ

Çalışmanın amacı ve önemi : Birisi herhangi bir resme baktığında nadiren dikkat ettiği şey o resmin çerçevesidir. Fakat, resimde ne gördüğümüzü belirleyen tam da bu çerçevenin kendisidir [Foucault, 1993]. Diğer bir ifadeyle, görülen ya da algılanan bizzat kendisinin varlığı dışında bir şey sunmaz ve algılayanın çerçevenin dışında var olanlara ilişkin bilgi edinmesi neredeyse imkansızdır. Eğer, çerçeve dışında bir şeyler var ve görülemiyorsa, söz konusu varlık ya da olay hakkında tam bir bilgi edinilemez ve dolayısıyla da, ona karşı üretilen tepki çerçevenin algılamaya izin verdiğiyle sınırlı olacağından genellikle olumlu bir sonuç doğurmaz. Yıllarca Türk dış politikasında “sınırlandırılmış” bir çerçeve içinde yer alan Ortadoğu’ya yönelik üretilen tepkiler tam da bu sınırlandırma dolayısıyla olumlu bir sonuç vermemiş, hatta algılama yetersizliği sonucunda verilen bu tepkiler Cezayir-Kıbrıs örneğinde olduğu gibi olumsuz sonuçlarıyla birlikte geri dönmüştür.

Nedir bu çerçeveyi sınırlandıran? İdeolojisini İslami ve Osmanî bağların unutturulması üzerine kuran modern Türkiye [Öğün, 1997; 265] dış politikasını da “mutlak terk” [Davutoğlu, 2002; 53] bağlamında Osmanî ve İslami geçmişle olan bağları hatırlatan ve Batılılaşma sürecinde “gereksizleşen” hatta ayak bağı olan Ortadoğu’yu kasıtlı ihmal etmek üzerine kurmuştur. Devlet merkezli olmaktan kurtulamayan dış politika çalışmaları da [Aral, 2001; 187] doğal olarak bu bölgeyi çözümlenmekten uzak kalmışlardır. Böylece, algılamayı sınırlayan çerçeve kasıtlı olarak daraltıldığı gibi, akademiya da yaşanan bu boşluk özellikle İsrail göz önünde bulundurulduğunda ciddi bir analize gerek duyulmaksızın yazılan tepkisel çalışmalarla doldurulmuş, bu da Antisyonist külliyatın yığılmasına sebep olmuştur. Siyonizm’e bir Yahudi milliyetçiliği olmaktan öte “dünyanın kontrolünü ele geçirmek” gibi efsanevi bir misyon yükleyen bu çalışmalar Türk okurun gözünde Siyonizm’i mitleştirmişlerdir. Çerçeve dışında kalanın bu şekilde doldurulması algılamayı bire bir etkileyeceğinden, verilen tepkilerin tepkiyi veren bağlamında olumlu bir sonuç doğurması da beklenemez.

Kısacası, Türkiye’de özellikle Ortadoğu alanında müthiş bir çerçeve genişletmeye ihtiyaç vardır. Çalışmanın tam da bu ihtiyacı gidermek amacıyla hazırlandığı düşünülürse, 1990 öncesiyle sınırlandırılarak tarihsel bir analize yönlendirilmesi bizzat

kendi amacının dayattığı bir durumdur. Diğer bir ifadeyle, Türkiye’de yapılmış akademik çalışmalarda 1990’lı yıllara kadarki süreci analiz eden ve tarihsel bakımdan çerçeveyi genişleten araştırmaların sıklığı yazarı bu çalışmanın hazırlanmasına itmiştir. Ortadoğu’nun hemen her alanında araştırma yoksunluğu göze çarpsa da, yazarın Filistin ve İsrail temelli bir Ortadoğu analizine yönelmesi bütünüyle ilgiyle alakalı olduğu gibi mevcut çalışmaları yerterli görmemesinin de bir sonucudur.

Çalışmanın Metodolojisi : Mevcut Türkçe kaynakların yetersizliği doyurucu bir çalışma ortaya çıkaramayacağından yabancı kaynaklara yönelme bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış ve bu ihtiyacın giderilmesinde yoğunluklu olarak makalelerden yararlanılması ise temelde söz konusu alan üzerine yazılmış yabancı kitaplara ulaşma zorluğundan kaynaklanmıştır. Diğer taraftan, kaynakça kısmının geniş tutulması okuyucuya kaynak zenginliği sunma isteğinin yanı sıra yazarın kendi tercihinin de bir sonucudur. Zira, yazara göre, bugün yazılmış olan geçmişte üretilene atıfta bulunmuyorsa bugünün geçmiş üzerinde bir otoritesi var demektir ve bu otoriteyi sarsmanın yolu da alıntılardır. Fakat, alıntı yoğunluğunun getireceği en önemli sıkıntı metnin akıcılığını sağlamak olacağından, yapılan alıntıların özüne dokunulmadan metinde sürekliliği sağlamak adına dönüştürülmesi de bu satırların yazarı için kaçınılmaz olmuştur.

Çalışmanın birinci kısmında İsrail devletinin kuruluşuna kadar geçen süreçte Yahudilerin böyle bir devletin alt yapısını nasıl oluşturduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Bir Yahudi milliyetçiliği olarak Siyonizm başlığı altında biraz da teorik bir düzleme kayarak Siyonizm’in bir milliyetçilik olduğu ve tam da bu noktada geleneksel Yahudilikten farklılaştığı vurgulanmıştır. Siyonizm’in nasıl ortaya çıktığının ve ortaya çıkmasında etkili olan düşüncelerin incelendiği ikinci bölümde ise daha çok Theodor Herzl ve Siyonizm’deki rolü üzerinde durulmuş, çalışmanın sınırlılığı dolayısıyla diğer Siyonist düşünürlerle fazla değinilmemiştir. Siyonizm’in İsrail devletinin kuruluşundan önce Filistin’de yürüttüğü faaliyetler hakkındaki bölümde daha çok İngiliz mandası bağlamında Arap-Yahudi ilişkilerine odaklanılmış ve Yahudilerin Filistin’e yerleşmelerinde Manda’nın rolünü analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise bir yüksek lisans tezi için ayrılan sürenin yeterli olamayacağı göz önünde bulundurularak İsrail'in Ortadoğu'ya yönelik dış politikası İsrail'e komşu ülkelerle sınırlandırılmış ve bu ülkelerle olan ilişkileri daha çok Filistin sorunu bağlamında ele alınmıştır. Soğuk Savaş kavramının tarihsel bir period olarak kullanılması dolayısıyla söz konusu kısımda Soğuk Savaş dönemini İsrail'in Orta Doğu politikasına etkisi yapılan analizin merkezine oturtulmamıştır. İsrail'in Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu politikası 5 bölüme ayrılarak incelenmiş ve bölümlerin oluşturulmasında temelde İsrail'in dış politik eylemleri göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, 1948-67 dönemi İsrail Ortadoğu politikası aktif savunmacı olarak tanımlanırken, 1967-73 arası dönem statükocu bir anlayışı yansıtmaya dolayısıyla bu tanımlamayla nitelendirilmiştir. 1973-82 dönemi Camp David anlaşması temelinde özellikle ABD'nin başı çektiği barış görüşmelerinin yaşandığı bir dönem olması sebebiyle ABD inisiyatifinde Ortadoğu'da bir Yahudi devletini meşrulaştırma dönemi olarak tanımlanmış, Lübnan işgaliyle başlayan 1982-87 dönemi ise aktif savunmacı dış politikaya geri dönüşün izlerini yansıttığından yeniden aktif savunmacı bir dış politika olarak isimlendirilmiştir. Son olarak, İntifada ve ardından gelen Soğuk Savaşın sona ermesi ve Körfez savaşı gibi küresel olayların etkisiyle dönüşüme uğrayan İsrail dış politikasının bu dönüşüm süreci anlatılmıştır.

1. SİYONİZM VE İSRAİL'İN DOĞUŞU

1.1 Bir Yahudi Milliyetçiliği Olarak Siyonizm

Siyonizm ne sadece Yahudilerin tarihsel deneyiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, ne de söz konusu deneyimden bağımsız bir Avrupa milliyetçiliği olarak gelişmiştir. Diğer bir ifadeyle, Siyonizm Avrupa milliyetçiliğinin bir sonucu olduğu kadar Yahudi kimliğinin yeniden inşasında "dinsel metinler aracılığıyla sürdürölen ortak Yahudi hafızasından" da önemli ölçüde yararlanmıştır [Smith, 1995; 6]. Fakat, bu Smith'in algıladığı anlamda ortak hafızanın bir devamlılıđı¹ değil yeniden üretilmesi olmuştur.

¹ Genelde milliyetçiliğin, özelde ise Siyonizm'in kökeni sorunu iki farklı yaklaşım çerçevesinde ele alınır. Bir taraftan, Smith, milliyetçiliğin ve dolayısıyla bir milliyetçilik olan Siyonizm'in etnik temellerinin sonradan üretilmediğini ilk zamanlardan beri var olduklarını öne sürerken [Smith, 1982] diğer taraftan, Gellner geçmişin modern ulusal hareketleri şekillendirmede bir rol oynamadığını ve dolayısıyla kültürün ulusların oluşumunda etkin olmadığını iddia eder. [Gellner, 1992; 103] Siyonizm bağlamında her iki yaklaşım da önemli tespitlerde buldukları gibi bir anlamda da birbirlerinin tamamlayıcıları olarak görölebilirler. Zira, Siyonizm Smith'in öne sürdüğu gibi "eski vatanda yeni yaşamı yeniden canlandırma" süreci olarak [Smith, 1979; 42] mekansal bağlamda bir tarihsel geçmişe sahiptir. Yine Smith'i desteklemesi bağlamında, Adrian Hastings'in din ve milliyetçilik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu öne sürdüğu tez bir hayli önemlidir. Hastings'e göre din bağlamında toplumlar diğerlerinden kendilerini ayıran kültürel farklılıklar edinirler ve bu da, milliyetçiliğin ortaya çıkmasında temel bir etkiye sahiptir. [bkz. Hastings, 1988] Siyonizm'e yapılan bu kültürel temellendirmelerin yanı sıra, Yahudi milliyetçiliğinin Helenizm ile Yahudiler arasındaki ilişkinin bir sonucu olduğu [Leoussi ve Aberbach, 2002; 756] saptaması da kökenselliğin modern dönem öncesinden kaynaklandığını destekleyici bir argüman sunmaktadır.

Yahudi milliyetçiliğinin modern kökenli olduğunu savunan teoriler ise daha çok gelenekte yaşanan paradigmatik dönüşümü vurgulayarak yeni ortaya çıkanın bir devamlılık durumu değil, aksine bir kopukluk olduğunu öne sürer. Bu durum "mekan" sorununda yaşanan dönüşümde açık bir şekilde görölür. Diaspora donemi boyunca, bir Yahudi devletini simgesel anlamda kurduğundan dolayı, "gelenegin şekillendirdiği düşünce mekansızlık sorunuyla karşılaşma[dı]". [Chowers, 2002; 605] Ne zaman ki, gelenek söz konusu fonksiyonu yerine getirmekte yetersiz kaldı, Yahudiler için mekan sorunu ve bu sorunu çözümlenecek milliyetçi bir hareket önem kazanmaya başladı. Yahudi zihninde varolan Mesih'in vadedilmiş topraklarda yeniden kuracağı Yahudi yurduna yönelik inanç yerini Siyonizm'in mekan sorununu çözümlene çabasına bıraktı. Bu çözümlene sürecinde geçmiş bir devamlılıktan ziyade bir araç olarak rol aldı. Zira erken Siyonist hareket bilinçli bir şekilde dini guruplarla ilişkilerini geliştirdiği gibi, temelde Yahudi tabandan destek almak amacıyla kendisine yönelik oluşan bu dinsel desteğinde reklamını

Nitekim, Siyonizm ile Filistin'i bir hac yeri olarak kabul eden ve Mesih inancına sıkı sıkıya bağlı olan Yahudi geleneği arasında herhangi bir bağ yoktur [Hobsbawm, 1991; 76]. Diaspora döneminde inşa edilen Yahudi kimliğini yok sayan Siyonizm, yeni bir Yahudi kimliği oluşturmak adına Mesihçi geleneği görmezden gelerek toprak sorununu çözümlenmeye ve neredeyse bin yıldır konuşulmayan İbranice'yi yeniden aktifleştirmeye girişmiştir. Diğer bir ifadeyle, Mesih inancını politik tasarıya çeviren Siyonizm'in bu milliyetçi orijini [Boyer, 1995; 58] Tanrı ile gerçekleşmeyen dünya birliğini Tanrıya rağmen gerçekleştirmeyi denemiştir.² Kısacası, Siyonizm bir ulus inşa sürecinin temel dinamiğini oluşturma açısından milliyetçi, belli bir "ırkı" bu ulusa kanalize etme bakımından da Yahudi bir harekettir

Gerek hayal edilmişliği gerekse icat edilmiş olma hali milliyetçiliğin sonradan üretilmiş bir ideoloji olduğunu gösterir. Söz konusu sonradan üretilmiş ise milliyetçiliği Yahudi toplumunda ortaya çıkaran ilksel durumun varlığını dayatır. Öte yandan, "ulusların milliyetçiliğin bir ürünü olduğuna" yönelik saptamalar da [Gellner, 1992; 28; Hobsbawm, 1991; 10; Wallerstein, 1995; 103] milliyetçiliğin ulustan önce geldiğini ve ulusu üretme durumunda olduğunu vurgular. Buradan yola çıkarak ulusun sonradan üretilmiş bir topluluk olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, bir Yahudi milliyetçiliği olan Siyonizm'den önce ortaya çıkan milliyetçi dönüşümleri analiz etmek

yapmaktan kaçınmamıştır. [Levenson, 2002; 188] Söz konusu algılama bağlamında politik Siyonizm'in kurucusu olan Theodor Herzl'e göre Kitab-ı Mukaddes gerektiğinde meşrulaştırıcı anlamda destek sağlayan bir araçtır. [Prior, 2002; 38] Nitekim, Gellner'i destekleyici bağlamda yaşanan bu kopma Siyonizm'i geleneksel Yahudilikten temelde farklılaştırır. Bu sebeple, Gellner ve Smith'in saptamaları tamamlayıcı gibi dursalar da, son tahlilde Gellner'in tespiti daha isabetlidir.

² Bu tanımlamayı Camus'dan alıntılıyarak yaptım. [Camus, 1995; 64] Zira, Yahudi inancına göre Diaspora Tanrı tarafından verilmiş bir cezaydı ve bu cezadan Yahudileri kurtaracak yani Filistin'e geri götüreceği olan da Tanrının ta kendisiydi. [Prior, 2002; 44] Siyonizm ise Yahudileri Filistin'e geri götürme görevini üstlenerek bir anlamda Tanrıya rağmen bir Tanrılık rolü oynamış oldu. Özellikle Leon Pinsker'in Selbstemanzipation (kendi kendini kurtuluş) tanımlamasıyla birlikte Yahudilerin kendi kaderlerini kontrol etmede Tanrı yada Ötekine bel bağlamaması Siyonizm'in temel hareket noktası oldu. [Levenson, 2002; 187] Tam da Tanrı'nın dışlandığı bu noktada Siyonizm'e yönelik Ortodoks Yahudilerin başı çektiği önemli tepkilerin de ortaya çıkması kaçınılmazdı. Zira, söz konusu Yahudiler, Siyonizm'i bir fanatizm olarak algımlarken Onu Yahudi kutsal kitaplarına karşı bir hareket olarak tanımladılar. [Prior, 2002; 39; Boyer, 1995; 117]

daha isabetli bir tercih olacaktır. Öte yandan, bir ulus olarak sonradan üretilmişlik durumu dini bir inanç çerçevesinde kimliklerini muhafaza eden Yahudilere uyarlandığında sorunlu gibi gözükse de, Yahudi hareketini ortaya çıkaran Yahudi olma hali değil, bu kimliğin bilincinde olarak ortak hareket etme durumudur ve bu da, bir milliyetçilik olan Siyonizm'le birlikte ortaya çıkmıştır

Avrupa'da Yahudi milliyetçiliğinin ortaya çıkmasındaki en önemli rol Antisemit hareketlere verilebilir. Zira, Antisemitizm Avrupa'daki Yahudileri "bütün ötekilerden" tamamen farklılaştırarak bir Yahudi kimliğinin sivrilmesine sebep olurken, öteki olarak Yahudilerin dışlanmışlığı nefret üzerinden kimliğin sınırlarını derinleştirmeye hizmet etmiştir. Antisemitizm'i ortaya çıkaran ise salt ulus-devlet olmaktan ziyade, Arendt'in de vurguladığı üzere, ulus-devletin girdiği kriz süreci olmuştur. Bir taraftan, borçlanma ihtiyacı içine giren 18. yüzyıl ulus-devletinin bu bağlamda ihtiyaç duyduğu Yahudileri özel bir grup olarak korumada ve asimilasyonlarını engellemede bir çıkara sahip olması, [Arendt, 1996; 39] diğer taraftan ise Yahudi inancındaki üstün ırk çerçevesinde şekillenen kimliği korumaya yönelik algılama Yahudilerin söz konusu dönemde, ulus-devletteki bütün yurttaşlarını eşitlemeye yönelik eğilimin³ diğer bir ifadeyle asimilasyonun yaygınlığına rağmen bir sınıf olarak varlıklarını sürdürebilmeleriyle sonuçlanmıştır. 19. yüzyılla birlikte Yahudiler iktidar üzerindeki bu ayrıcalık ve nüfuzlarını yitirdikleri halde, servet sahipliği durumlarını devam ettirmişlerdir ki, bu da işlevsizliğe duyulan bir nefret olarak Antisemitizm'in doğmasına yol açmıştır [Arendt, 1996; 22-23].

Öte yandan, Antisemitizm'in sebeplerine Arendt'den farklı olarak getirilebilecek açıklamalar ise daha çok farklılık temeline dayanmaktadır. Nitekim, Avrupalı açısından din⁴ ve ırk bağlamında bir öteki olan Yahudi'ye duyulan nefret Antisemitizm'i ortaya

³ Halk tabakasındaki Yahudiler bu eğilimden nasiplerini almışlardır. Fakat, Yahudilerin asimilasyonla karşı karşıya olduğu kaygısı Siyonizm'i doğuran bir faktör olmaktan çok Siyonizm'in bir algılamasıdır. Zira, 19. yüzyılın sonlarında etkisini kaybedene kadar, Yahudi aydınlanması, Haskala Yahudi milliyetçiliğini sağlamaştırmaktan ziyade yaşadıkları ülkelere yönelik bir Yahudi vatanseverliği üreterek asimilasyoncu bir anlayıştan yana olmuştur. [Leoussi ve Aberbach, 2002; 762-763]

⁴ Yahudilikte öteki din algılaması dini farklılığın yanı sıra ırki çerçevede de gelişmiş ve Yahudi ırkıdan olmak nerdeyse tek başına bir ayrıcalık ifade etmiştir. Bu durum, daha sonradan Yahudiliği kabul eden ve

çıkaran en önemli parametrelerden biri olmuştur. Bu farklılığı 18. yüzyıldan itibaren Antisemitizm bağlamında yoğun bir tepkiye dönüştüren de bir anlamda kendisini ortaya çıkaran farklılıkları daha da derinleştiren ulus-devlet oluşumlarıdır. Ulus-devlet temelde kendisiyle benzeşmeyen unsurları dışlama eğilimi barındırdığından böylesi bir tepki kaçınılmazdı. Yahudileri nefret edilen kategorisine koyan da ulusların oluşturduğu bir dünyada ulusal olmayan bir boşlukta kalmalarıydı [Bauman, 1997; 79].

Her milliyetçilik yabancı olarak tanımladığı bir başka kültür ile bir gerilim yada, mücadele içinde doğar [Öğün, 2000; 17]⁵. Nitekim, Antisemitizm'in Siyonizm'in oluşumunda gördüğü işlev de tam olarak bu nokta da devreye girer. Antisemitizm'in Yahudi kimliği üzerindeki, Bauman'ın kavramlaştırmasıyla, “düzenli dünyanın yapısına uymayan, yerleşik sınıflandırmalara kolayca giremeyen... yaşam dünyasının öngörülebilir doğasını baltalayan ve... sınır çizgilerini birbirine karıştıran bir şey yada bir kimseyle ilgili bir korku yada hoşnutsuzluk” [Bauman, 2001; 271] şeklinde tanımlanabilen proteofobinin bir ürünü olan “yıkıcı etkisi” söz konusu kimliğin Siyonizm bağlamında yeniden üretilmesine sebep olmuştur. Gerçekten de, Yahudiler Antisemitizm'in bir sonucu olarak kimliksel özelliklerini reddetmeye yada silmeye uğraşırken, Siyonistler bu farklılıklara sahip çıkarak [Boyer, 1995; 35] Yahudi kimliğini yeniden üretmişlerdir. Kısacası, Antisemitizm Siyonizm'in “kurucu dışarı” unsurlarından en önemlisi olmuştur. Öte yandan, Antisemitizm'in düşmanlık nesnesini Musevilik dini yerine Yahudilik olarak yeniden tanımlaması onun modern orijininin bir

dolayısıyla irken Yahudi olmayan bireye bakışta belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Teorik planda her iki Yahudi arasında bir fark bulunmasa da, seçilmiş olmak şükür gerektiren bir husustur ki, bu konuda “Hamd sana... Yehova, bizi Goy yaratmadın.” şeklinde dua edilir. [Yahudilerin diğer dinlere bakışı hakkında bkz. Adam, 1998; 151-152] Yahudilerin dinsel farklılıklarının yanı sıra gelişen bu ırkı algılamaları Avrupa Hıristiyanlığının öteki inşasında belirleyici etken olmuştur. Diğer taraftan, Hıristiyanların, Hz. İsa'yı kabule yanaşmamaları ve çarmıha germeleri dolayısıyla Musevilere olan düşmanlığı da söz konusu farklılığın derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, Antisemitizme geçişin en önemli hareket noktalarından birinin Antijudaizm olduğu söylenebilir. [Fontette, 1991; 131]

⁵ Söz konusu gerilimi üretense tehdit algılamasıdır. Zira, cemaat kimliği bir gurubun yaşamının tehdit edilmesi durumunda olduğu gibi [Sennett, 1996; 279] kopmaların yaşandığı cemaate yönelik tepkiler kimliği yeniden inşa eder. Takat bu inşa sürecinde farklılaşmaların olması kaçınılmazdır. Geleneksel Yahudi kimliğiyle Siyonist hareketin yeniden inşa ettiği Yahudi kimliği arasındaki farkı açıklayan da söz konusu farklılaşmanın kaçınılmazlığıdır.

göstergesi [Bauman, 2001; 35; Leoussi ve Aberbach, 2002; 766] olmasının yanı sıra, bu tanımlama Antisemitizm'in ötekisi olarak ortaya çıkan Siyonizm'i dinsel bir hareket olmaktan çok, seküler bir milliyetçiliğe yöneltmiştir.

Bir politik milliyetçilik olarak ortaya çıkan Siyonizm'in temel işlevi ise her ulusalcı harekette olduğu gibi göndergelerin kaynağını oluşturacak bir ulusal kimliği inşa etmek olmuştur. Zira, milliyetçilik, üyelerine kendisine kimliği verenin ulus olduğunu anlatan [Bauman, 1998; 185] bir durum olarak tanımlandığında, ulusun rolü simgesel olarak kurulduktan sonra bir anlam kaynağı olarak kimliklerin göndergesine dönüşmektir [Cohen, 1999; 134]. Fakat, icat yada hayal edilmişlik durumuna itaat akıl adına talep edilemeyeceğinden [Bauman, 1998; 184] ulusalcılık gücünü yalnızca rasyonel düşünceden değil, belirli bir guruba ait olma duygusunun irrasyonel gücünden de almak durumundadır [Guibernau, 1997; 123]. Bu da, gurubun simgesel olarak inşasını gerekli kılar ki, bireyi gurubun içinde yaşamaya iten de tam olarak bu simgesel olana ait olma duygusudur. Bu bağlamda, göndergelerin kaynağına dönüşecek olan simgesel ulusu inşa etme sürecinde Siyonizm, temelde iki farklı araçtan yararlanmıştır; dil ve ırk.

Dili birleşmenin en önemli faktörü yapan "içericiliği" durumu [Anderson, 1993; 151] kimliğin ötekiyle olan sınırını derinleştirmeye etkide bulunacağından dil milliyetçi hareketlerin en önemli aracı olmuştur. Bu bağlamda, dilin büyük oranda milliyetçi bir kararın sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir [Bauman, 1998; 186] Bir milliyetçilik olan Siyonizm'in yeniden üreteceği Yahudi kimliğine bir birleştirici olarak İbranice'yi seçmesi bu durumun bu sonucu olduğu gibi İbranice'nin kendi özelliğinden de kaynaklanmaktaydı. Zira, bu dil bir konuşma dili olarak kullanılmasa da, hemen her yerde ibadet ve eğitim dili olarak kullanılmaktaydı.⁶ İbranice, konuşma dili olarak kullanılmamasından dolayı milliyetçilik için gerekli olan sınırlayıcılık işlevini yerine getirmekten yoksun olsa da, Siyonizm'le birlikte ulusal bir dil olarak yeniden üretilmiştir. Bu yeniden oluşturma da en önemli görevi üstlenen kişi ise Eliezer Ben

⁶ İbranice'ye rakip olarak 19. yüzyıl sonlarında yeniden canlandırılan Yidişçe ortaya çıksa da, bu dili sadece Orta Avrupalı Yahudilerin ve Aşkenazilerin kullanıyor olması onu ulusal bir dil olarak zayıflatmıştır.

Yehuda (1858-1922) olmuştur. Yehuda, Filistin'e yerleşerek daha sonradan İsrail'de "İbrani Dil Akademisi"ne dönüşen "Vaad Laşon"u kurmuş, İbranice dergiler yayınlamış ve söz konusu dile yüzlerce yeni kelime ekleyerek bir lügat hazırlamıştır [Besalel, 2000; 87-88]. Bu bağlamda, İbranice Yahudi halkının ulusal düzeyde kullanacağı bir dil haline gelirken, İbranice'ye dönüş kendini, ulusal uyanışın en önemli simgesi olarak dayatmıştır [Boyer, 1995; 107; Hosbawm, 2000; 163].

Bir ulusun inşası sürecinde dil yalnız başına yeterli bir araç değildir. Zira, ulusun belli bir halkla sınırlanması için ek bir özelliğe, bir dışlama ilkesine ihtiyaç vardır [Balibar, 1995; 125]. Dilin tek başına yetersizliğinden doğan bu boşluğu ise "ırk" doldurur. Bu çerçevede, Siyonizm için Yahudi ırkını inşa etmek hiç de zor olmamıştır. Zira, Siyonizm ikinci milliyetçi dalgada ortaya çıkması sebebiyle⁷ Avrupa'da inşa edilen ulusların dışında kalmış bir Yahudi ırkı mevcuttu. Öte yandan, bu mevcudiyet tamamıyla Siyonizm'in ikincil bir aşamayı oluşturmasına indirgenemez. Nitekim, Yahudilerin dinsel ritüelleri dolayısıyla kimliklerini muhafaza etmeleri ve daha önce bahsettiğimiz üzere ulus-devletin Yahudileri özel bir grup olarak korumada belli bir çıkara sahip olması bu mevcudiyette önemli rol oynamışlardır. Son olarak söylenilebilir ki, farklılıkları derinleştiren mevcut ırk biyolojik olmaktan ziyade kültürel idi. Kültürel bir ırkı Siyonizm'in temelini oluşturabilecek anlamda ötekiyle ayırt edici yapan özelliği ise biyolojik farklılıklarla hemen hemen aynı işlevi yerine getirmesinde yatar [Strauss, 1995; 84].

⁷ Milliyetçiliklerin ortaya çıkmalarına ilişkin söz konusu tasnif için bkz. [Hobsbawm, 1991]

1.2. Bir Politik Hareket Olarak Siyonizm'in Doğuşu

Siyon sözcüğü Yahudilerin Kudüs'ün kutsal bir bölgesi saydıkları Siyon dağından gelmekle beraber çoğu zaman Kudüs ya da İsrail ülkesi anlamında kullanılır [Boyer, 1995; 7: Öke, 2002; 22]. Söz konusu terim bir siyasal düşünce akımını simgeleyen bir anlamda ilk kez bir Rus Yahudisi olan Nathan Birnbaum (1846-1937) tarafından kendi çıkardığı bir dergi olan Selbstemanzipation'un (kendi kendine kurtuluşu) 1 Nisan 1890 tarihli sayısında kullanılmıştır. Birnbaum ortaya attığı bu kavramı daha sonra 1892'de Siyonizmin ilkeleri üzerine verdiği bir konferansta ayrıntılı bir şekilde tanımlar: "Siyonizm, Siyon sözcüğünden türemektedir. Eski zamanlardan beri Kudüs'deki bir tepenin adı olan Siyon, aynı zamanda Kudüs kentinin şiiresel adlandırılması olarak kullanılmıştır. Çünkü, bu kent Yahudi Devleti'nin merkezi olmuştur, bu ad da Filistin'deki Yahudi ülkelerini belirtmiştir. Bağımsızlığın Roma tarafından sona erdirilmesinden itibaren de "kurtuluş"a duyulan ulusal özlemi simgelemiş, diriliş umudunu temsil etmiştir. Siyon'a geri dönüş iki bin yıllık sürgün ve acılar boyunca Yahudi halkının ülküsü ola gelmiştir. İşte bu ülkü, Siyonizm'in temelidir." [aktaran, Boyer, 1995; 79] Birnbaum'a bu tanımlamayı yaptıran, Antisemitizme bir tepki olarak Yahudi hareketinin bir politik güç haline gelmesinin Yahudileri kurtarabilecek tek alternatif olarak görülmesiydi. Zira, gerek düşüncenin kavramlaştırılmasından önce gerekse bu tarihten sonra Yahudi sorununa yönelik çözüm önerileri temelde bağımsız bir Yahudi yurdunun inşa edilmesi⁸ bağlamında

⁸ Temelde Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulmasıyla sorunun çözüleceği yönündeki fikirler ağırlıkta olmasına karşın, kurulacak olan devletin sorunlu olacağına dair itirazlar da yaşanmıştır. Ahad Ha-Am (halktan biri) takma adını kullanan Ascher Gainsburg (1856-1927) Arapların ulusal tutkularının farkına varmış ve Herzl'in başı çektiği Siyonizm'in Filistin'i Yahudileri bekleyen boş bir alan olarak gören algılamasına karşı çıkmıştır. [Levenson, 2002; 195: Öke, 2002; 65] Ha-Am'ın tüm Yahudilerin Filistin'e toplanmasındaki güçlüğü fark etmesi Siyonizm'e alternatif bir düşünce geliştirmesine yol açmıştır. Ona göre, Filistin tüm Yahudiler için ulusal bir kültür merkezine dönüştürülerek Yahudi bilincinde ortak bir simge haline getirilmelidir. [Attias ve Benbassa, 2002; 187] Diğer taraftan, 1920'lerde etkin bir politik hareket olarak ortaya çıkan Birt Şalom'un (Barış Akti) Martin Buber, Gersham Scholem ve diğer üyeleri Siyonizm'in önerdiği Yahudi devletinden farklı olarak, kültürel toplumun bir tarafın politik üstünlüğüyle üretilmediği ve sosyal ilişkilerin farklı oluşla belirlendiği iki uluslu bir devletin taraftarlığını yaptılar. [Chowers, 2002; 606: Aronson, 2003; 110-111] Fakat, bu idealist söylemler Holocaust'la birlikte sona erecektir. [Aronson, 2003; 111]

olmuştur. Kurtuluşun Yahudilerin Filistin'e yerleşmesiyle gerçekleşeceğini öne süren ilk Siyonist düşünürler, Judah Alkalai (1798-1878), Zvi Hirsch Kalisher (1795-1874) ve Moses Hess'dir (1812-1875), Alkalai bekleyişin Mesih umudunu boş bir inanca çeviren bir hata olduğunu savunarak [Boyer, 1995; 56] Yahudilerin kurtuluşunun tüm Musevilerin İsrail ülkesine geri dönüşü ile gerçekleşeceğini ileri sürüyordu. Bu hedefi gerçekleştirmek için ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan İsrail toprağını satın alacak bir Yahudi Birliği oluşturmayı tavsiye edecektir. Kalisher ise Yahudilerin sürgün boyunca kefaretlarını doldurduklarını iddia ederek, [Öke, 2002; 25] Filistin'e dönmenin dinsel anlamda Tanrının emirlerine bir karşı çıkış olmadığını savunuyordu. Ona göre, Siyon'un kurtuluşu Yahudi halkın eyleme geçmesiyle başlayacak ve Mesih'in mucizeleri sonradan gelecekti [Attias ve Benbassa, 2002; 176]. Söz konusu iki ruhban dışında 1800'lü yıllarda Yahudilerin bir ulus haline gelmesi fikrini savunan en önemli kişi bir Alman Yahudisi olan Moses Hess'dir. Hess, Yahudiliği tek tanrılı inancın şekillendirdiği cemaat olarak algılayan Yahudi düşünürlerin [Fontette, 1991; 25] aksine bir ulus, bir ırk olarak kabul etmiştir [Öke, 2002; 26]. Ona göre, Yahudiler diasporada bir gelecekleri olmadığından Filistin'e yerleşip sosyalist ilkelere dayanan dürüst bir toplum oluşturmak suretiyle insanlığın kurtuluşundaki tarihsel gelişmeye büyük bir katkıda bulunacaklardır [Besalel, 2000; 87; Attias ve Benbassa, 2002; 175].

Yahudi yurdu hakkındaki bu fikirlerin milliyetçi bir Yahudi hareketine dönüşmesi ise 1881'de Rusya'da artan Antisemit dalganın ardından gerçekleşen "pogrom"larla birlikte başlayacaktır [Besalel, 2000; 87; Leoussi ve Aberbach, 2002; 763] Çar II Aleksandr'ın öldürülmesiyle başlayan Yahudi aleyhtarlığı Yahudilerin kitleler halinde Rusya'dan sürülmeleriyle sonuçlandı [Armaoğlu, ty; 13]. Rusya'dan Filistin'e yönelik göçleri organize etmek amacıyla 1882 yılında Rus Yahudisi Leon Pinkser'in (1821-1891) "Özgürleşme Bildirisi"ni temel metinleri olarak kabul eden Choveve Zion (Siyon Tutkunları) derneği kuruldu [Attias ve Benbassa, 2002; 163]. Rusya'da patlak veren antisemit hareketlerin ardından Yahudilerin diğer uluslarla birlikte yaşayamayacağını farkına varan Pinkser [Öke, 2002; 27] çözümün ancak Yahudilerin diğer uluslarla eşit bir statüye kavuşmalarıyla gerçekleşeceğini, aksi takdirde azınlıkta kalmaları durumunda bir Yahudi sorununun devamlı varolacağını iddia ediyordu [Ovendale, 2002; 20]. Söz konusu çözümün Yahudilerin kendi kendine gerçekleştirecekleri bir hareket olduğunu öne süren

Pinkser, tam da bu noktada Herzl'in Yahudi olmayan dünyanın da kurtuluşa katkısı olabileceği fikrinden uzaklaşıyordu [Levenson, 2002; 187]. Pinkser ve onun fikirlerinden etkilenen Choveve Zion hareketi zamanla Almanya, Fransa İngiltere'deki Yahudiler arasında da yayılmış [Kutluay, 1973; 29] ve Siyonizm'in aktif bir ideolojiye dönüşmesine katkıda bulunmuştur.

1980'lerin ikinci yarısına kadar geçen dönemde Siyonist hareketlerin en önemli özelliği ortak bir politikadan yoksun olmalarıydı. Bu dağınıklığı sona erdirerek dağılmış akımları bir program etrafında toplayacak olan kişi bir Macar Yahudisi olan Theodor Herzl'dir. Başlangıçta her ne kadar antisemitizmin çözümü için Yahudilerin asimilasyona uğraması gerektiğini savunsa da [Boyer, 1995; 81]. 1894'de Fransız ordusunda Almanlar lehine yapılan casusluğun faili olarak yakalanan Aifred Dreyfus ve onun yargı sürecinden⁹ derinden etkilenmiş ve antisemitizmin Yahudilerin kandilerine ait bir yurtları olmadan sona ermeyeceğinde karar kılmıştır.

29 Ağustos 1897'de yirmi farklı ülkeden 246 delege Herzl'in önderliğinde İsviçre'nin Basel kentinde toplandı. Toplantıda, Dünya Siyonist Teşkilatı kurularak, önderliğine tek aday olan Theodor Herzl getirildi. Öte yandan, Birinci Siyonist kongrede kabul edilen Basel Protokolü dünya Siyonist hareketinin dönüm noktası olacaktır. Siyonizm'in amacını Yahudi halkı için Filistin'de kanunen tanınmış bir yurt kurmak şeklinde belirleyen Basel Protokolü bu amaca ulaşmak için gerekli olan yöntemleri de saptayacaktır. Buna göre; olanaklar el verdiğince, Yahudi çiftçiler, zanaatkar ve esnaflar tarafından Filistin'de yerleşim alanlarının geliştirilmesi; bütün Yahudilerin o ülkenin kanunlarına uygun olarak düzenlenen uluslararası ve yerel kurumlar aracılığıyla birleştirilmeleri ve örgütlenmeleri; Yahudi milli bilincinin güçlendirilmesi; ve

⁹ Fransız Genel Kurmay'ında görevli Yahudi bir subay olan Alfred Dreyfus Fransa'ya karşı Almanlar adına casusluk yapmakla suçlandı ve Aralık 1894'de gizli bir askeri mahkeme karşısına çıkarılarak mahkum edildi. Ocak 1895'de kamuoyuna açık bir merasimde madalyaları söküldü ve ardından ömür boyu mahkumiyet cezasını çekmek üzere Şeytan Adası'na sürgün edildi. Temmuz 1895'de Genel Kurmay'ın istihbarat bölümü başkanlığına getirilen Albay Picquard ortaya çıkardığı yeni belgelere dayanarak asıl suçlunun Dreyfus değil Binbaşı Walsi-Esterhazy olduğunu öne sürdü. 10 Ocak 1898'de askeri mahkemede yeniden yargılanan Dreyfus oybirliğiyle amlandı. 1906'da ise rütbeleri iade edildi. [Arendt, 1996; 167-168; Sennett, 1996; 300-302]

Siyonizm'in amaçlarına ulaşmak için hazırlık çalışmaları yapılması temel yöntemler olarak belirlenmiştir [“Documents on Palestine”, 1988; 63].

1898 Ağustos'unda ikinci kongre yine Basel'de toplanır ve kongrede maddi sorunlar tartışılarak, Dünya Siyonist Birliği'nin iktisadi politikalarını yürütecek bir banka kurulmasına karar verilir. Diğer taraftan, Herzl, büyük devletleri Siyonizm yanlısı bir politika izlemeye ikna etmek bağlamında harekete geçer. İlk olarak, 1898 Ekim'inde Alman imparatoru Wilhelm II ile görüşerek Alman himayesi altında Siyonistler tarafından işletilecek olan İmtiyazlı Arazi Kalkınma Şirketi'nin kurulmasını teklif eder [Taylor, 2000; 19] ve karşılığında Yakın Doğu'da Alman çıkarlarının gözetileceğine söz verir [John, 1996; 85]. Kudüs'de gerçekleşen ikinci görüşmede Wilhelm II, Osmanlı iç işlerine böylesi bir Alman destekli müdahalenin İngiltere, Fransa ve Rusya'yı harekete geçireceğini fark ettiğinden teklifi kabul edemeyeceğini bildirir [Taylor, 2000; 19]. Herzl kişisel olarak Papa'ya Vatikan'ın kendilerine destek olması karşılığında Hıristiyanların kutsal yerlerine saygı duyulacağı sözünü verirken, Çar'dan hareketin Rusya'daki Yahudi nüfusunu azaltacak önlemler alması karşılığında maddi ve manevi destek sözü alır [John, 1996; 85].

Herzl söz konusu uluslararası destek arayışlarının yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu ile de görüşerek Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi önerisini Sultan Abdülhamit'e götürdü. 1901 ve 1902'de Macar Yahudisi Arminius Vambrey'in yardımı ile Sultan'la iki görüşme gerçekleştiren Herzl, Osmanlı borçlarının ödenmesi karşılığında Filistin topraklarının bayrak olmaksızın Girit'e verilen statü benzeri bir statü altında Yahudilere teslim edilmesini önerdi [Armaoğlu, -; 21]. Abdülhamit'in öneriyi reddetmesi üzerine Herzl 1902 yılında İngiliz hükümeti ile görüşmelere başladı [Taylor, 2000; 19]. 1903 yılında İngiltere bir Yahudi devleti olarak Uganda projesini önerdiğinde, Herzl Filistin'in seçilmesinde var olan zorlukları gündeme getirerek bu öneriyi kabul etti [Attias ve Benbassa, 2002; 168]¹⁰. Fakat, bu seçenek Herzl'in 1905 yılında ölümüyle birlikte etkin bir alternatif olmaktan çıkar ve Yahudi dünyasında bir göç dalgasını başarıya ulaştırabilecek Filistin'in tüm Yahudilerin geleneksel yurdu olduğuna ilişkin

¹⁰ Öte yandan, Herzl'in bu seçeneği kabul etmesinde nihai amaç olan Filistin'e yerleşmede bunun bir aşama görevi üstleneceğini varsayması etkili olmuştur. [Prior, 2002; 39]

inançtan kaynaklanan “güçlü efsane”den dolayı [Walz, 1985; 24: Attias ve Benbassa, 2002; 191: Kimmerling, 1999; 343-44] Filistin bir Yahudi yurdu için yegane hedef¹¹ olarak saptanmıştır.

¹¹ Filistin'e yerleşme bağlamında bölgedeki Arap halkın göz ardı edilmesi ve bölgenin yeniden inşa edilmeyi bekleyen boş bir alan olarak sunulması Siyonist hareketin en önemli politikalarından biri olmuştur. Şarkiyatçılığın ve Siyonist geleneğin Araplara reva gördüğü tarihin bir sonucu olan bu algılama [Said, 2001; 299] bir taraftan Siyonizm'e Batılı desteğin sağlanmasını kolaylaştırırken, diğer taraftan bölgeye yönelik Yahudi göçüne karşı Yahudilerin tehdit algılamalarını ortadan kaldırması bakımından tetikleyici bir unsur olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'de Arapların yaşadığı gerçeği kabul edilmiş olsa da, bu algılama tamamen ortadan kalkmayacak, “kültürel olarak geri kalmış Araplara uygarlık ve ilerleme götürən Yahudi” anlayışına dönüşecektir. [Hollstein, 1975; 60]

1.3. Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Süreci ve İsrail'in Kuruluşu

Filistin'e yönelik Yahudi göçü politik bir şekil almadan önce bölgede Yahudiler bulunuyor olsa da, bunlar “Eski Yishuv” olarak adlandırılan, kendini ibadete adanmak amacıyla kutsal topraklara yerleşen ya da çeşitli sebeplerle Avrupa'dan ayrılarak Osmanlı uyruğuna geçen sayılı Yahudilerden ibaretti [Karaman, 1991; 18; Öke, 2002; 29-30]. Politik anlamda Filistin'e yönelik Yahudi göçü ise 1880'lerin ilk yıllarında başlayacaktır. Rusya'da patlak veren Antisemitizm dalgasıyla birlikte, bu ülkeden ayrılan 3 bin civarında Yahudi 1882 yılında Yaffa yakınlarında “Rishon-le-Zion” adlı bir koloni oluşturdular [Taylor, 2000; 14]. Büyük ölçüde Rusya'daki Siyon Aşıkları derneği tarafından gerçekleştirilen bu ilk kolonizasyonlar¹² kısa süre içinde ekonomik açıdan zor durumda kalınca Yahudi kökenli Fransız banker Baron Edmond de Rothschild'in himayesi altına girdiler [Gerber, 2003; 33; Öke, 2002; 30]. Fakat, Rothschild'in kontrolü altında tipik koloni çiftliklerine dönüşen bu yerleşim birimleri [Ram, 1993; 340] politik ideallerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır.¹³

1903'de gerçekleşen ikinci Aliya ile birlikte Filistin'e siyasal anlamda aktif Yahudilerin gelmesi bu depolitizasyon sürecini sona erdirdiği gibi, Filistin'deki yerleşim sürecini Sol merkezli bir harekete dönüştürmüştür.¹⁴ İlk Yahudilerin din merkezli algılamalarından farklı olarak materyalist ve politik bir algılamaya sahip olan bu göçmenlerin yaptıkları ilk iş partiler ve toplumsal guruplar oluşturmaktı ki, bu da

¹² Toprak satın alımlarıyla yürütülen bu kolonizasyon süreci, Osmanlı hükümetince Yahudilerin Osmanlı topraklarına toplu göçünü ve Filistin'de Yahudilere toprak satımını kısıtlayan yasaların çıkarılmasına rağmen devam etmiştir. [Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Öke, 2002; ve yasaların ayrıntılı metni için ayrıca bkz. Uygur, 1998]

¹³ Filistin'de kurulan ilk kolonizasyonların temel felsefesi, toprağı işlemenin onu dönüştürebilmenin tek yolu olduğu şeklindeydi. Zira, İsrail toprağı Yahudilerce işlenmediği sürece bir Yahudi toprağı haline gelemeyecekti. [Attias ve Benbassa, 2002; 203] Bu bağlamda, 19. yüzyılda bölgeye gelen ilk Yahudilerin söz konusu dönemde planlı bir şekilde ağaç diken en önemli gurup olmaları dikkat çekicidir. [El-Eini, 1999; 78] Zira, Ağaç ulusal yeniden doğuşu, halkın anavatana yeniden kök salmasını simgeliyordu. [Attias ve Benbassa, 2002; 207] Bu politik ideal, Rothschild'in cömert yardımları dolayısıyla yerini yaşamın sürdürülmesi için toprağın ekilmek zorunda olmadığı bir algılamaya bıraktı.

¹⁴ Bu dönüşüm öylesine etkili olmuştur ki, Dinsel Kibbutz Hareketi'nde sosyalist merkezli bir oluşum halini almıştır. [Katz, 1995; 247]

Yahudilerin tamamıyla kendi emeklerine dayalı yerleşme ve gelişmeye önem vererek yerli halktan bağımsız bir topluluk bilinciyle hareket etmelerine yol açmıştır [Karaman, 1991; 21]. Siyonizm'in bir politik harekete dönüşmesiyle birlikte I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Filistin'deki Yahudi sayısı 85.000'e ulaşmış [Attias ve Benbassa, 2002; 205] olsa da, bölgede bir Yahudi devletinin kurulmasına giden süreç esas olarak Filistin mandasının kurulmasıyla başlayacaktır.

Yahudilerin örgütlü bir şekilde Filistin'e göç etmesi ve politik mobilizasyonlarının sağlanması açısından Yahudi devletinin kurulmasında Siyonist hareketin rolü ne kadar tartışmasız bir gerçeklik ise, Manda yönetiminin söz konusu devletin kurulmasındaki rolü de bir o kadar önemlidir [Kimmerling, 1993; 399]. Herzl'in ölümünün ardından Siyonist hareketin en etkili liderlerinden biri olan Chaim Weizmann, Siyonizm'in hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla ihtiyaç duyduğu dış desteği en iyi sunanın İngiltere olacağına inanıyordu ve bu amaçla David Lloyd George, Arthur James Balfour ve Sir Herbert Samuel gibi bazı İngiliz liderlerle yakın dostluklar kurdu. Weizmann'ın İngiltere nezdindeki çabaları İngiltere Siyonist Dernekleri başkanı Lord Rothschild'e 1 Kasım 1917'de gönderilen ve "Majesteleri Hükemeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını uygun bulmaktadır ve söz konusu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır..." [Reinharz, 1992; 448; John, 1996] şeklinde özetlenebilen Balfour Deklerasyonu ile sonuçlandı. İngiltere Balfour Deklarasyonu'ndan iki ay kadar önce Ağustos 1917'de Savaş Amaçları ile İlgili memorandumda (War Aims Memorandum) Yahudilerin Filistin'e dönüşünü onaylıyordu. Balfour Deklarasyon'undaki gibi açıkça "Yahudi halkı için bir yurt" deyimini kullanılmasa da, söz konusu memorandumda Yahudilerin kurtuluşunu sağlayacak ve geri dönüşün gerçekleşebileceği bir serbest devlet öngörülmüştü [Keleman, 1996; 71-72; Reinharz, 1992; 461]. Buna rağmen Almanya'nın Siyonizm yanlısı bir politikada ilk olabileceğinden endişelenen ve daha da önemlisi İngiltere dışındaki Yahudiler üzerinde nüfuz kurmayı amaçlayan Balfour [Zakheim, 1999; 327] İngiltere'nin Siyonizm yanlısı politikasını net bir şekilde ortaya koymayı tercih etmiştir.

Balfour deklarasyonun önemi İngiltere'nin Filistin üzerinde Manda yönetimi kurulmasıyla belirginleşecektir. 1917'de İngiliz askerlerinin Filistin'e girmesiyle başlayan işgal süreci 1920'de sivilleşerek Manda yönetimine dönüşür. 24 Nisan 1920'de

toplanan San Remo konferansıyla birlikte Filistin Mandası'nın İngiliz hükümetine verilmesi, dolaylı olarak Filistin'in selfdeterminasyon ilkesi kapsamında¹⁵ çıkarıldığı anlamına geldiği gibi [Ovendale, 2002; 23] Balfour deklarasyonunun da üstü örtülü bir şekilde kabul edildiğini gösteriyordu [Zakheim, 1999; 327; Lapierre ve Collins, 2002; 24]. Bütün bunlar, 1922 yılında Manda'nın Milletler Cemiyeti tarafından onaylanmasıyla¹⁶ uluslararası arenada tamamiyle "meşru" bir konum kazandı.

İngiltere'nin Manda yönetimi altında¹⁷ Siyonizm'in Filistin'i bir Yahudi devletine dönüştürme projesi tam anlamıyla hayata geçirilmeye başlansa da, Yahudilerin hesaba katmadığı¹⁸ önemli bir sorun başgöstermişti. Zira, kitlesel Yahudi göçüne

¹⁵ Aslında selfdeterminasyon ilkesini ortaya atan Woodrow Wilson bile Filistin söz konusu olduğunda bu ilkedeki geri adım atmıştır. Nitekim, Wilson 2 Mart 1919'da Siyonist lider Rabbi Stephen Wise'ye "Üzülme Dr. Wise, Filistin sizindir." diyerek [Davidson, 2002; 24] bu tutumunu açıkça sergileyecektir. Diğer taraftan, 1922 yılında Amerikan kongresi aldığı bir kararla Yahudiler için Filistin'in milli yurt olduğu kabul edilecektir. [Karaman, 1991; 25]

¹⁶ 2 Temmuz 1922 tarihli Milletler Cemiyeti'nin Filistin Mandası'na ilişkin kararının 2 ve 3 maddeleri Filistin'deki Yahudi oluşumlarıyla ilişkilidir. 2. madde "Mandater rejim[in] Yahudi Milli Yurdu'nun kurulmasından... sorumlu olaca[ğın]ı" öngörürken, 6. madde "Filistin yönetimi[nin], uygun koşullar altında Yahudi göçünü kolaylaştır[acağı]nı" ve bölge toprağı üzerine Yahudi yerleşimi[ni] teşvik edeceğini" belirtmekteydi. ["Documents on Palestine", 1988; 66] Bu maddelerin yanı sıra, 4, 11, 21, ve 23 maddeler de göz önünde bulundurulduğunda, Manda'nın açıkça Siyonistlerin amaçlarına ulaşacak biçimde tasarlandığı görülüyor. [Hadawı ve Lehn, 1985; 71; Dursun, 1985; 197] Öte yandan, Milletler Cemiyeti Mısakı'nın 12. maddesinin 4. bendinde bahsi geçen mandaterin seçiminde manda altına girecek toplulukların isteklerinin belirleyici olması ilkesi [Genç, 1999; 9] çerçevesinde San Remo ile Filistin halkının tercihinin gözderdi edilmesine rağmen, Manda'nın Milletler Cemiyetince onaylanması bir anlamda Milletler Cemiyeti'nin kendi içinde bir çelişkiye düşmesine sebep olmuştur.

¹⁷ Manda yönetiminin Yahudilerin çıkarına olmadığını ve mevcut işbirliği İngiltere'nin emperyalist politikasının bir parçası olduğunu öne süren Marksist bakış açısı bir hayli dikkat çekicidir. Onlara göre, "İngiltere'nin muğlak vaatleri Filistin'in Yahudi halkına verileceğine bir güvence değildir... [Zira, Yahudiler] iki karşıt güç arasında onları sistemli olarak kullanan İngiliz emperyalistleri ile kendilerini ve ülkelerini emperyalizmin zincirinden *kurtarma* mücadelesi veren Araplar arasında bir.. tampon haline gelmişlerdir." [Gallacher, 1991; 9]

¹⁸ 1925 yılında resmi olarak Filistin'de Arapların yaşadığı gerçeği ilk kez 14. Siyonist kongrede Weizmann tarafından dile getirilecektir. [Lapierre ve Collins, 2002; 59-60] Öte yandan, İngiltere Hükümeti de Filistin'i bir Yahudi devleti bağlamında yeniden şekillendirilmeye hazır bir "tabula rasa" olarak görmekteydi. [Townshend, 1989; 14]

yönelik Arap tepkisi günden güne artmaya başlayacaktır. Bu durumun bir sonucu olarak, 1 Temmuz 1920'de Filistin'in ilk yüksek komiseri olan Sir Herbert Samuel, Arapları yatıştırmak amacıyla iki önemli tedbir aldı. İlk olarak arkasında geniş bir kamuoyu desteği bulunan Hacı Emin El-Hüseyni'yi Kudüs müftüsü olarak atayan Yüksek Komiser, ikinci olarak da, Churchill'e Filistin'e yönelik Yahudi göçünün Manda'nın özümleme kapasitesi temelinde yönetilmesi gerektiğini tavsiye etti [Zakheim, 1999; 328]. Nitekim, bu tavsiye 1922 Churchill Beyaz Genelgesi'ne giden yolun en önemli kilometre taşı olacaktır.

Haziran 1922'de Churchill'in sorumluluğunda hazırlanan Beyaz Genelge bir yandan Ürdün nehrinin doğusuna Yahudi göçünü durdurarak, Siyonizm'in eylem alanını Filistin'le sınırlarken, diğer taraftan Filistin'deki Yahudi faaliyetlerini güçlü bir şekilde destekliyordu [Zakheim, 1999; 328: "Documnets on Palestine, 1988; 67] Yahudi göçünün sınırlandırılması politik anlamda Siyonizm'e bir tepki değil, daha çok ekonomik koşulların bir sonucuydu. Zira, amaç ülkenin ekonomik özümleme kapasitesinden daha fazla olan göçün özellikle de işçi göçünün sınırlandırılmasıydı [Hacohen, 2001; 207]. Nitekim, Dünya Siyonist Birliği bildiriye Yahudilerin Filistin'de bir Ulusal Vatan edinme haklarını yeniden teyid ettiği için üstü örtülü bir biçimde kabul etti [Taylor, 2000; 51: Zakheim, 1999; 328: Bookmiller, 1997; 91]. Fakat, bu bildiri Yahudi radikal sağının Siyonist kamptan ayrılmasını da beraberinde getirdi. Bildirinin Dünya Siyonist Birliği tarafından kabul edilmesinin ardından "Eretz Israel" yanlısı Vilademir Jabotinsky birlikten ayrılarak, 1925'de Wezmann'ın pragmatist politikasına karşı çıkmak ve Herzl'in politik Siyonizmine geri dönmek bağlamında bir politika izleyen Revizyonist Parti'yi kurdu, [Goldstein, 2001-2002; 80] Böylece Filistin'deki Siyonist hareket bölgeye yerleşme bağlamında iki koldan hareket etmeye başlayacaktır. Bir taraftan Sol Siyonizm farklı bir Yahudi toplumu oluşturarak¹⁹ kurulacak olan

¹⁹ Yahudilerin Filistin'de bağımsız bir topluluk haline gelmelerinde iki kurumun rolü tartışılmazdır. Bunlar göçmen işçilere yardımcı olmayı ve ucuz Arap emeğiyle kolayca değiştirilebilen Yahudi göçmenler için iş bulmayı amaçlayan Histadrut -Yahudi İşçi Federasyonu- [Torgovnik, 1975; 222] ve toprağı satın alma yoluyla Araplardan Yahudilere transfer etmek, satın alınan toprağın Arap sahipliğine geri dönmesini engellemek, toprağı serbest piyasanın dışında tutmak, kiralamanın Yahudilerle sınırlı tutulması gibi görevleri bulunan Yahudi Ulusal Fonu'dur. [Ram, 1993; 335: Yahudi Ulusal Fonu'nun faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Lehn, 1985] Söz konusu örgütler bu politikalarıyla

devletin temellerini hazırlarken, diğer taraftan radikal sağ şiddet yoluyla bölge halkını yıldırarak suretiyle bölgeden uzaklaştırarak yeni Yahudi yerleşimlerine yer açma görevini üstleniyordu.

Churchill Bildirisi'nin ardından sakin bir döneme giren Filistin'de [Ovendale, 2002; 23] söz konusu bildirinin Yahudi göçünün önündeki politik engelleri kaldırması dolayısıyla kısa bir süre sonra artan Yahudi göçüne paralel olarak çatışmalar yeniden patlak verdi. Nitekim, 1919-1931 arasında Filistin'deki Yahudi nüfusun 60.000'den 175.000'e yükselmesiyle Yahudilerin toplam nüfusa oranı %8'den %17,7'ye çıkmıştı [Ovendale, 2002; 23]. 1929'daki Arap ayaklanmalarının²⁰ ardından İngiltere'nin olayları araştırması için bölgeye gönderdiği Shaw Komisyonu'nun sorunun Yahudilere toprak satılmasından ve Yahudi göçünden kaynaklandığını rapor etmesinin [Armaoğlu, ty; 53] ardından İngiliz yönetimi John Hope Simpson'u tespitlerde bulunması için

Yahudileri yerli Filistinlilerden ayrı bir toplum şeklinde inşa etmek suretiyle yeni bir sınıf olarak ortaya çıkmalarında baş rolü oynamışlardır. Örneğin, 1920'lerin ilk yarısında Hayfa'da görülen emek pazarında Yahudi işçilerin mevcudiyetini artırmaya yönelik grevlerin ücret artışı talep etme amaçlı grevlerin ardından ikinci sırada gelmesi dikkat çekicidir. [Vires, 2002; 107] Nitekim, 1920'li yıllarda ekonomik kaygılar doğrultusunda işbirliğine gidebilen Araplar ve Yahudiler [Grinberg, 2003; 371-372] bu tarihten sonra Filistinlilerden bağımsız hareket etmeye başladılar. Diğer taraftan, Arapların Yahudilerden uzaklaşmasını sağlamak açısından ayrılıkçı strateji için en olumlu gelişme Filistin'e gelen Yahudi sayısının artması olmuştur ki, bu sayede artan Yahudi istihdam talebinin bir sonucu olarak Arap işçiler arasında işlerini kaybetmeleri dolayısıyla hoşnutsuzluklar baş göstermeye başladı. [Elpeleg, 1999; 74] Nitekim, bu durum ayrılıkçı stratejinin uygulanma imkanını kolaylaştırmıştır.

²⁰ 1929 olayları Arapların organize bir ayaklanması olmaktan ziyade (özellikle Kudüs Müftüsü Hacı Emin'in bu ayaklanmaları organize ettiği iddiaları dönemin Siyonistlerince ileri sürülmekteydi) kendiliğinden oluşan bir harekettir. Nitekim, Shaw Komisyonu raporunun ilgili saptamaları bunu açıkça ortaya koyar. Rapora göre, şiddetin en önemli sebebi 15 Ağustos'taki Revizyonist Siyonistlerin gösterisidir ve Araplar arasındaki şiddet bir kişi tarafından organize edilmemiş kendiliğinden oluşmuştur. [Mattar, 1988; 231] Diğer taraftan, 1929 ayaklanmalarının gösterdiği üzere Araplar arasında gelişen Yahudi karşıtlığı Batı'dan ihraç edilen bir algılama olduğu gibi, bu ihraçta Ortadoğu Hıristiyanları önemli rol oynamıştır. [Pipes, 1990; 36] Siyonizm bağlamında bölgedeki Hıristiyanlar bir taraftan ellerinde bulundurdukları yayın araçları vasıtasıyla Yahudi yerleşimlerine ve toprak alımlarına şiddetli eleştiriler yöneltirken diğer taraftan da Siyonizm karşıtı propagandanın yaygınlaşmasında ve örgütlenmelerin gelişmesinde aktif rol aldılar. [Elpeleg, 1999; 11] Bu bağlamda, hemen her şehirde İngiltere'nin Siyonist yanlısı politikasını değiştirmeyi ve bölgedeki Arap çoğunluğa dikkati çekmeyi amaçlayan Müslüman-Hıristiyan dernekleri kuruldu. [Kimmerling, 2000; 66]

Filistin'e gönderdi. Yahudi kolonizasyonunun Araplara zorla boşaltılan mekanlar üzerine gerçekleştiği tesbitinde bulunan [Taylor, 2000; 69] Simpson'un hazırladığı 1930 Passfield Beyaz Genelgesi, Yahudilerin göç ve toprak satın alımına sınırlamalar getirdiği gibi İngiliz sadakatini Yahudi ve Araplara eşit şekilde sunmayı öngörüyordu [Zakheim, 1999; 328].

Bildirinin ardından Weizmann Yahudi Bürosu başkanlığından istifa etti. Diğer Siyonistler de itiraz seslerini yükseltince İngiltere başbakanı bildiriye fiilen tanımaktan vazgeçti. Arapların bu duruma tepkisi Aralık 1931'de Arapları ve Müslümanları Siyonistlere karşı birleştirmeyi amaçlayan ve Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının Siyonistlerle değil Araplarla işbirliğinden geçtiğini Londra'daki hükümete anlatma hedefindeki Genel İslam Kongresi'ni toplamak oldu [Mattar, 1988; 232]. Diğer taraftan, İngiltere'nin bildiriye tanımaktan vazgeçmesi Filistin'e yönelik Yahudi göçünün önemli oranda artmasıyla sonuçlandı [Taylor, 2000; 70-71; Mattar, 1988; 232]. Nitekim 1931 yılında 4.075 Yahudi Filistin'e göç ederken bu rakam 1932'de 9.553'e, 1933'de 30.327'ye, 1934'de 42.359'a ve 1935'de ise 61.856'ya yükselmiştir [Mattar, 1988; 233]. Kitlese Yahudi göçündeki bu artışın diğer bir sebebi de MAPAİ partisinin Filistin'de etkin bir politik yapıya dönüşmesidir. Hapoel Hatzair ve Achdut Ha'adova²¹ adlı iki partinin birleşmesiyle ortaya çıkan MAPAİ kurulduğunda Filistin'deki bütün Yahudi işçilerin %80'i üzerinde kontrole sahipti [Goldstein, 2001; 80]. 1931'e kadar neredeyse bütün Siyonist hareket üzerinde kontrolü ele geçiren MAPAİ kurumsallaşmasının²² da

²¹ Hapoel Hatzair 1905'de kuruldu ve mücadelesini Hebrew dili ve kültürünün canlandırılması ve emeğin temel parametre haline getirilmesi doğrultusunda sürdürdü. [Goldstein, 2001; 81] Hapoel Hatzair gibi sol eğilimli olan, emeğin idealleştirilmesi ve Yahudi yerleşiminde tarıma en önemli rolü verme gibi politikalar ekseninde hareket eden Achdut Ha'adova ise daha 1918'de Histadrut emek federasyonunun önemli kurumları üzerinde kontrolü ele geçirmişti. [Torgovnik, 1975; 221]

²² Burada kurumsallaşmayı Huntington'un tanımladığı şekilde politik anlamda etkin olabilmenin temel kriteri olarak aldım. [Huntington, 1965-1966; 101] Daha iyi kurumsallaşan devletlerin siyasal gelişme açısından önde olması gibi, kurumsallaşabilmeyi başaran yapılanmalar da politik alanda daha etkin olabilmektedirler. 19. yüzyılın ilk yarısı Filistin bağlamında, bir anlamda merkezi otoritenin dışında kalan gurupların kurumsallaşma yıllarıdır. Zira, bu dönemde merkezi otoritenin etkin olamaması (topluma nüfuz etme anlamında iktidarını kullanamaması) sebebiyle kurumsallaşma genel çerçevede gelişmek yerine parti merkezli olmuştur. Yahudiler bağlamında kurumsallaşma ihtiyacını harekete geçiren en önemli sebep Yahudilerin Manda yönetiminin egemenliği nüfusun çoğunluğunu oluşturan Araplara

etkisiyle Manda içinde henüz kurulmamış olan bir devletin iktidar partisi gibi hareket

devredilebileceğinin bilincinde olmalarıydı. Böyle bir olasılığı engellemek için kendi kurumsal yapılarını inşa etmeye yöneldiler. [Kimmerling, 1993; 402] Bu kurumsallaşma sürecinden başarıyla çıkan ise sol eğilimli İşçi partileridir.

İlk Aliya'dan farklı olarak, ikinci Aliya dalgasıyla Filistin'e gelen Yahudiler Rusya'daki aktif geçmişlerinden dolayı politize olmuş bir yapıya sahiptiler. [Torgovnik, 1975; 220; Kimmerling, 2000; 61] ve Yahudi devletinin inşası için en önemli şeyin kurumsallaşma olduğunun farkındaydılar. Zamanla kurumsallaşan bu işçi Siyonist elit ayrı bir Yahudi devletinin kurulması için gerekli askeri, politik ve ekonomik koşulları üreterek [Grinberg, 2003; 384] politik alanı kontrol altına aldılar. Sağ kanat Yahudiler ise örgütlenmelerinin bölgesel olmaktan öteye gidememesi, Sol'a alternatif bir ideoloji üretmemesi, programlarında aşırıya gitme ve Dünya Siyonist Hareketi ile etkin bir bağlantı kuramama gibi sebeplerden [Torgovnik, 1975; 232] dolayı kurumsallaşmada başarılı olamadı. Bu başarısızlık Revizyonist Parti gibi sağ eğilimli gurupların politik alandan çekilerek yeraltı örgütleri oluşturmalarıyla sonuçlandı. Aslında, Sağ kanattaki bu başarısızlık ve dolayısıyla kurumsallaşmanın Sol merkezli olması İsrail devletinin kurulmasının da en önemli sebebi olarak görülebilir. Zira, devlet öncesi dönemde kurumsallaşabilen Yahudilerin Sol eğilimli olması bir taraftan, Yahudileri realist bir çerçevede hareket etmeye zorlarken, diğer taraftan Revizyonistler gibi sağ gurupların Eretz İsrail bağlamında bir İsrail devletinin kurulmasına yönelik ideallerinin önüne geçilerek kurulacak olan devletin olabilirliği sağlanmıştır. Öte yandan, devletin oluşumunda sağın katkısı da yadsınamaz. Zira, terörizm ve gerilla savaşı bağlamında faaliyetlerini yürüten Stern, Irgun gibi sağ gurupların Arapların baskı altına alınmasında ve 1948 Arap İsrail savaşının kazanılmasındaki rolleri tartışılmazdır.

Sol Yahudilerin bu kurumsallaşma sürecine Manda yönetiminin etkisi daha çok Filistinli Arapların kurumsallaşma olasılıklarını sınırlandırmak yönünde olmuştur. Söz konusu sınırlandırmadan farklı olarak, Filistinlilerin kurumsallaşamamasının sebebini böyle bir geleneğe sahip olamamalarına [Morris, 1989; 15-16] dayandıran Oryantalist bakış açısı ise açıklayıcı olmaktan uzaktır. Zira, söz konusu kurumsallaşamamanın temel sebebi mevcut durumdan yani manda yönetimi ve Arap liderlerinin yanlış politikalarından kaynaklanmıştır. Manda döneminde Yahudilere aşırı milliyetçi bir eğitim verilirken, Filistinliler milliyetçi ve anti-empyralist çağrışımlardan arındırılmış geleneksel ve ölçülü bir eğitim almaktaydı. [Gerber, 2003; 37] Eğitimin siyasal bilinçlenme üzerindeki etkisi düşünüldüğünde bunun Filistinlilerin kurumsallaşamamasında büyük etkisi olduğu aşıkça görülür. Öte yandan, Manda yönetiminin Filistinli Araplar arasındaki örgütlenme girişimlerine yönelik tepkisinin Yahudilerden farklı olarak bir hayli sert olması [Gerber, 2003; 70] kurumsallaşmayı engellediği gibi, Mandanın sona erdiği 1948 yılında yönetimi devralabilecek Filistinli kurumların yoksunluğu ile sonuçlanmıştır. [Kimmerling, 2000; 70] Kurumsallaşamamada Filistinli elitlerin rolü ise daha çok bu elitin manda yönetiminde bir araç olmaktan öteye gidememesi ve araç olma adına yaşanan iç politik çekişmelerden ibarettir. Öte yandan, bu politik elit Arap nüfusun çoğunluğu oluşturmasından dolayı Manda yönetiminin kendilerine devredilebileceği inancından dolayı da kurumsallaşma ihtiyacı hissetmediler. [Kimmerling, 2000; 49]

etmeye ve bağımsız bir devlete özgü pek çok fonksiyonu yerine getirmeye başladı [Torgovnik, 1975; 222; Grinberg, 2003; 384; Gerber, 2003; 36]. MAPAİ'nin Filistin'de sahip olduğu bu hareket serbestliği Yahudi göçünü kolaylaştırdığı gibi büyük oranda artmasına sebep olmuştur. Zira, Filistin'deki Yahudi nüfusun artmasında Manda yönetiminin izniyle bölgeye gelen Yahudilerden çok Manda'nın izni dışında Filistin'e yerleşen Yahudiler etkili olmuştur [Elpeleg, 1999; 73].

Filistin'e yönelik yoğun Yahudi göçü 1936'da patlak veren Arap ayaklanmasıyla sonuçlandı.²³ Ayaklanmanın başlamasıyla birlikte aynı yıl olayları araştırması için Lord Peel'in yönetiminde bir komisyon Filistin'e gönderildi. Arapların şiddetli tepkileriyle karşılaşsa da, Siyonist çevrelerce olumlu karşılanan 1937 Peel Komisyonu Raporu, bir anlamda. 1930-Passfield Beyaz Genelgesi ile Siyonistlerin tepkisini çeken İngiltere'nin, sosyalist Siyonistlerin partisi Poale Zion'un politik manipulasyonları sonucunda değişen politikasını yansıtıyordu. İşçi Partisi'nin önemli figürleriyle temasa geçen Poale Zion elemanları, İsrail'deki sosyalist kolonizasyon politikasının emperyalizmin koloni politikasından farklı olduğunu ve Filistin'e yerleşen Yahudi işçilerin İngiliz idarecilerin sandığının aksine aslında Arapların çıkarına olduğu argümanlarını öne sürerek [Keleman, 1996; 78] İngiliz politikasının dönüşmesine önemli katkılarda bulundular. Değişen bu algılamının bir sonucu olan Peel Komisyonu Raporu, Filistin sorununun Manda yönetimi altında çözülemeyeceğini öne sürerek Manda'nın sona ermesi ve Filistin'in Arap ve Yahudiler arasında taksimi tavsiyelerinde bulunacaktır ["Documents on Palestine", 1988; 67-68]. Taksime göre, Yahudi devleti Galile, Cezreal vadisi ve sahil şeridinden oluşurken, Arap devleti ise Filistin'in geri kalanının Transürdün'le birleşmesiyle meydana geliyordu. Kudüs Bethlehem ve bir kaç bölge ise İngiliz Mandası altında kalmaya devam ediyordu [Ma'oz, 2002; 15].

Siyonist Federasyon, Weizmann ve David Ben Gurion plandan yana tavır alırken, dinsel Siyonistler ve sağ kanat Revizyonistler muhtemel İsrail devletini "Eretz Israel" bağlamında sınırladığı gerekçesiyle plana karşı çıktılar [Zakheim, 1999; 329]. Söz

²³ Kitlese Yahudi göçüne yönelik tepkilerde belirginleştiği üzere politik nedenlerden [bkz. Townshend, 1989; 15] farklı olarak söz konusu ayaklanmanın en önemli sebeplerinde bir diğeri de bölgedeki Arapların karşı karşıya olduğu ekonomik zorluklardır. [bkz. Yazbak, 2000; Swedenburg, 1993]

konusu tepkide belirgin bir şekilde ortaya çıkan sağ kanat Yahudilerin geri kalan Siyonistlerden farklılaşması bunların faaliyetlerini yer altı örgütlenmelerine kaldırmalarıyla sonuçlandı.²⁴ Öte yandan, Filistin'i ikiye bölen Peel Komisyonu Raporu başlangıçta İngilizlerle işbirliği içinde olmayı tercih eden Kudüs Müftüsü Hacı Emin tarafından reddedildiği [Mattar, 1988; 236] gibi Eylül 1937'de toplanan Pan Arap Kongresince de kabul görmedi. Hacı Emin ve diğer Arap liderlerin başı çektiği ayaklanmalar artarak devam etti.²⁵ Söz konusu ayaklanmalarda Manda yöneticileri ve Yahudilerin yanı sıra daha önceki ayaklanmalardan farklı olarak karşıt görüşlü Araplar da hedef alınmaya başlandı [Elpeleg, 1999; 90]. Manda yönetimi bağlamında ayaklanmaların en önemli sonucu İngiliz hükümetinin plandan geri adım atarak, Nisan 1938'de bölgeye olayları yeniden araştırması için Sir John Woodhead başkanlığında bir komite göndermesi oldu. Bu politika değişikliğinin en önemli sebebi 1938 yılının ilk aylarında İngiltere'nin Filistin politikasında önemli değişikliklerin yaşanmasıydı. İtalya-Habeşistan savaşının başlaması İngiltere için Filistin'in stratejik önemini artırsa da, 1936 Arap isyanlarından kalma Arapları kaybetme korkusu İngiliz

²⁴ Haganah 1920'de kurulmuş olmasına rağmen gizli bir örgüt olmayıp, bir savunma organizasyonu niteliğindedir. [Armaoğlu, ty; 47; Fisher ve Ochsenwald, 1990; 637] Fakat, Jabotinsky taraftarlarınca kurulan Irgun, Siyonist hareketten bağımsız bir tutum takınarak [Goldstein, 2001-2002; 80] politikasını tamamiyle şiddet üzerine kuracaktı. Arap nüfusa karşı terörist kampanya yürüten örgütün Almanya ile savaşın patlak vermesinin ardından İngiltere ile ateşkes imzalaması 1940'da şiddet yanlısı Yahudilerin örgütten ayrılarak Stern gurubunu kurmalarıyla sonuçlandı. Bu örgüt saldırılarını daha çok Filistin'deki İngilizler ve terörizmin kullanılmasına karşı çıkan ılımlı Yahudilere yöneltti. [Ovendale, 2002; 24-25; Armaoğlu, ty; 48; Lapierre ve Collins, 2002; 125] Öte yandan, 1944'de Menahem Begin'in yönetimini üstlendiği Irgun da politika değişikliğine gidecek ve İngiliz yönetimine saldırılar düzenlemeye başlayacaktır. Bu guruplar, II. Dünya Savaşı sırasında ve 1948 Arap-İsrail savaşında önemlerini ispatlayacak ve şiddet yoluyla başarıya ulaşma bağlamında uzun süre İsrail toplumunda etkisini sürdürecektir. [Sprinzak, 2000; 213]

²⁵ Bu ayaklanmaların bedeli Filistinliler için ağır oldu. Ekonomik, askeri ve politik yapılar bağlamında, yüksek bir bedel ödeyen Filistinliler 3.074 kayıp verdiler. [Mattar, 1988; 329] Yüksek komiser Sir Arthur Wauchope isyana karşı askeri bir harekete izin vermeyi reddetmesine [Townshend, 1989; 16] rağmen Filistinliler arasındaki kayıpların bu denli yüksek olmasının en önemli sebebi merkezin aldığı kararlardan ziyade, bireysel dostlukların ve düşmanlıkların Yahudi-Arap sürtüşmesinde etkili olmasıdır. [Ovendale, 2002; 72] Örneğin, 1938 Beyaz Bildirisi Arap isyancıları lehine sonuçlansa da, Kuzey Filistin'in komutanlığını yürüten General Bernard Montgomery'nin gözünde bunlar ulusal savaşçılar değil, suç çeteleriydi ve taviz yerine onlarla savaşmak gerekiyordu. [Townshend, 1989; 19]

politikacıları bir hayli tedirgin etmekteydi [Hacohen, 2001; 208]. Münih krizinin ardından Araplarla ilişkilerini restore etmek isteyen Britanya bölgeyi Yahudi devletine dönüştürmenin bir İngiliz politikası olmadığını açık bir ifadesi olan 1939 Beyaz Bildirisi'ni kabul ederek bir anlamda Arapların gönlünü almaya çalışacaktır [Ovendale, 2002; 24]. Diğer taraftan, Manda yönetiminin kitlesel Yahudi göçü politikası da 1930'ların ikinci yarısından itibaren uygulanabilirlik kriziyle karşı karşıyaydı. Zira, Siyonizm'e yönelik Filistin'deki Manda yönetiminin desteği iki temel varsayıma dayanıyordu. İlki, kitlesel Yahudi göçünün sağlanmasıyla bölgenin demografik ve sosyo-politik karakteri Yahudiler lehine değişecek ve Filistin'i Yahudi çoğunluğun oluşturduğu bir birim haline getirecekti. İkinci olarak, Filistinli Arap nüfus kitlesel Yahudi göçüne karşı organize bir direniş göstermeyecekti. Manda yönetiminin gözünde Filistinliler etkin bir politik hareket bağlamında böyle bir direniş yeteneğinden yoksundular [Kimmerling, 1993; 400-401]. 1920'lerin sonunda başlayan ve 1936'da zirveye çıkan kitlesel Yahudi göçüne yönelik Arap direnişi, Manda yönetiminin İkinci varsayımını yanlış çıkardığı gibi zorunlu olarak Manda yönetimini yeni bir politika oluşturmaya da yöneltmiştir.

Söz konusu Komite'nin Filistin'deki çalışmaları Filistinlilerin lehine olan 1939 Beyaz Bildirisi ile sonuçlanadı. Gelecek 5 yıl içinde Yahudi göçünü 75.000 ile sınırlandırmayı, 10 yıl içinde bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını ve toprak satışını kısıtlamayı öngören plan Araplar tarafından kabul edilmediği gibi ["Documents on Palestine", 1988; 68-69] Siyonistlerin de büyük tepkisiyle karşılaştı. Eski yardımcılarına düşman kesilen Siyonistler Filistin Mandası'nın sona ermesi için aktif bir politika izlemeye başladılar [Taylor, 2000; 76]. Öyle ki, büyük güç bağlamında Siyonizm'in sözcülüğü görevi bu tarihten itibaren İngiltere'den Amerika Birleşik Devletleri'ne kayacaktır.²⁶

²⁶ Siyonizm'in Filistin'de Sosyalist merkezli gelişmesi Birleşik Devletlerde hoş karşılanmayacağından ve Amerikalı bağışçıların fikirlerinin değişmesine yol açabileceğinden özellikle medya aracılığıyla bu gerçek Filistin'deki Siyonist hareketin Amerikan kapitalist ideolojisiyle uyumlu olduğu şeklinde manipule edildi. [Davidson, 1996; 7] Bu şekilde ABD ve Siyonizm arasındaki temel farklılığın giderilmesinin ardından Siyonist liderler Amerikan halkını ve yöneticilerini Siyonist davaya kazandırmaya başladılar. [Taylor, 2000; 101-102: Armaoğlu, ty; 71-83] Özellikle, 11 Mayıs 1942'de Amerikan Yahudilerinin Baltimore'de toplanarak McDonald Beyaz Bildirisi'ni reddederek Filistin'de Yahudi devletinin kurulması yönünde

Diğer taraftan, 1939 Beyaz Biidirisi'nin uygulanma yılları Almanya'da Yahudilerin karşı karşıya kaldığı Holocaust'la²⁷ aynı döneme rastlıyordu. Beyaz Bildiri'nin Yahudi göçüne getirdiği sınırlamalardan dolayı, 1939-1944 yılları arasında Almanya'yı terkeden yüzbinlerce Yahudiden sadece 75.000'i Filistin'e girebilmek için izin alabilmişti [Ovendale, 2002; 24; Zakheim, 1999; 330]²⁸. Filistin'e yönelik Yahudi göçünün azalması bir çok sorunun²⁹ yanı sıra bir Yahudi devletinin kurulması olasılığını da tehlikeye atıyordu. Bunu engellemek için Siyonistler bir taraftan yer altı örgütlerince Manda yönetiminin Filistin'deki otoritesini sarsmaya çalışırken, diğer taraftan da Amerika Birleşik Devletleri aracılığıyla İngiltere'ye Yahudi göçüne izin vermesi konusunda baskı uyguluyorlardı. Sonuçta, Siyonist liderlerin çabaları başarıya

[“Documents on Palestine”, 1988; 69] bir karara varmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin önemi Siyonistlerin gözünde bir kat daha arttı.

²⁷ Holocaust'un İsrail devletinin kuruluşundaki rolü bir hayli kritiktir. Nitekim, 1940'lı yıllarda Holocaust Yahudi devletine yönelik Siyonist talebin en güçlü ve en etkili argümanı olacaktır. [Zertal, 1998; 2S3] Holocaust'un Siyonistlerce nasıl algılandığı bağlamında Ben Gurion'un sözleri ise bir hayli dikkat çekicidir. “Olumlu bir şekilde kullanıldığında trajedi güçtür. Siyonist stratejinin temeli, felaketlerin bir üzüntü kaynağına değil, bir canlılık ve yaratıcılık kaynağına nasıl dönüşeceğini bilmektir.” [Massad, 2000; 53] Tarih Ben Gurion'u haklı çıkarmış ve Holocaust söyleminin meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılması, devletin kurulmasından, 1956 Süveyş krizine 1982 Lübnan işgal gibi İsrail'in başı çektiği pek çok savaşta görülmüştür. [bkz. Massad, 2000; 26-57] Öte yandan, Holocaust'a yönelik bu tavır Soykırım eyleminden çok, onun üretebileceği pozitif etkinin Siyonist algılamada yer bulduğunun da açık bir göstergesidir. 1941 yılının sonlarına kadar bir Yahudi devletinin kurulabilmesi adına Nazi yanlısı bir tutum takınabilen Siyonistlerin [Bu konuda bkz. Brenner, 1983; Segev, 1993; Ataöv, 1974] bu tarihten itibaren Holocaust söylemini etkin bir şekilde kullanmaya başlamalarında da bu algılamının izleri görülür.

²⁸ Örgütlenmenin Siyonist hareketin başarısında oynadığı rol Nazi Almanya'sından Yahudi çocukları Filistin'e getirmek amacıyla kurulan Youth Aliyah'nin faaliyetlerinden de açıkça görülür. Başlangıçta Nazi Almanya'sından aileleri tarafından Filistin'e gönderilen genç gurupların eğitimini ve organizasyonunu üstlenen Youth Aliyah daha sonra Nazilerin Almanya'daki konumlarını sağlamlaştırmalarıyla birlikte tamamen Almanya'daki Yahudi çocukların kurtarılması için çalışan bir kurum haline geldi. [Hacohen, 2001; 206] ve İkinci Dünya savaşına kadarki 6 yıllık dönemde 5.600 kadar çocuk bu örgüt tarafından Filistin'e yerleştirildi. [Hacohen, 2001; 215]

²⁹ Yahudi göçünün azalması en fazla sınırsız büyüme hedefleri dolayısıyla insan gücüne ihtiyaç duyan Kibbutzları olumsuz etkiledi. [Near, 1986, 190] Bu azalmayı telafi etmek amacıyla, Siyonist hareket yönünü İslam ülkelerinde yaşayan Yahudilere çevirdi. [Shenhav, 2002; 524] Nitekim, bu politikanın bir sonucu olarak 1949'da Yemen'de yaşayan binlerce Yahudi İsrail'e göç etti. [McClintock, 1972; 323]

ulaştı ve 1945-51 yılları arasında Holocaust'dan kaçan çeyrek milyondan fazla Yahudi Filistin'e göç etme imkanı buldu [Zertal, 1998; 283].

Manda yetkililerine karşı Siyonistlerin yıpratma savaşı³⁰ sonunda İngilizler Mandater anlamda başarısızlıklarını kabul ederek sorunu 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlere havale ettiler. Filistin sorunu BM gündemine alınca Filistin'deki durumu araştırması ve tavsiyelerde bulunması için "Filistin Üzerine BM Özel Komitesi" (UNSCOP) adında bir komite oluşturuldu [Aras, 1997; 17; Karaman, 1991; 41; Fisher ve Ochsewald, 1990; 639]. Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hollanda, Peru, İsveç ve Uruguay "çoğunluk planı" adı verilen ve Filistin'in Arap devleti, Yahudi devleti ve BM vesayeti akında bir Kudüs şeklinde üç bölgeye ayrılmasını öngören planı savunurken, diğer üç devlet Hindistan, İran ve Yugoslavya Kudüs'ün başkent olduğu Araplar ve Yahudilerden oluşan bağımsız bir Filistin federe devletini öne süren "azınlık planı"nı savunmaktaydı [Aras, 1997; 19]. Yahudiler Filistin'in tamamını kendilerine vermeyecek olsa da en azından kendilerine ait bir devleti öngören taksim,

³⁰ Manda yönetimine karşı yıpratma savaşı birbirinden bağımsız hareket eden sağ ve sol gurupların yer altı hareketlerini ortak tavır almaya yöneltmiş ve 1945 yılından itibaren Irgun ve Stern gibi radikal sağ guruplar Haganah ile işbirliğine gitmişlerdir. [Hurewitz, 1963; 95] Bu şekilde daha etkin bir yıldırma politikası izleyebilen yer altı örgütleri 1947 yılının sonuna kadar sürecek olan eylemlerle Manda'nın Filistin'deki otoritesini sarsmaya başlayacaklardır. İlk olarak, 10 Ocak 1945'de Manda yönetiminin yasa dışı yollardan Filistin'e girmeye çalışan Yahudileri topladığı kamplara saldırı düzenleyerek 208 yasa dışı göçmeni serbest bırakan Haganah'ın komando gurubu Palmach, 31 Ocak gecesi İngiliz deniz kuvvetlerine ait 3 küçük gemiyi batırmanın yanı sıra, Filistin demiryollarının 153 farklı yerinde hasarla sonuçlanan saldırılar düzenledi. [Fisher ve Oschwendale, 1990; 638] Yahudi terörünün artması üzerine 17.000 İngiliz askerinin katılımıyla gerçekleşen ve saklı silahların ele geçirilmesinin yanı sıra, bazı ikincil Siyonist liderlerin tutuklandığı Agatha Operasyonuna [Armaoğlu, ty; 67; Gerber, 2003; 37] tepki olarak 22 Temmuz 1946'da Irgun kuvvetlerinin İngiliz ordu karargahı olarak kullanılan Kudüs'teki Kral Davud oteline düzenlediği saldırıda 81 kişi hayatını kaybetti. [Ovendale, 2002; 26; Lapierre ve Collins, 2002; 128; Armaoğlu, ty; 62] Manda yönetiminin aldığı önlemlerin etkin olmaktan uzak olması ve Yahudilerin Manda'nın sona erdiği gün askeri ve politik anlamda üstünlüğü ele geçirme istekleri dolayısıyla terör faaliyetleri artarak devam etti. Nitekim, 1940'lı yıllarda silah edinme Yahudilerin bir saplantısı haline dönüşmüştü.

yani çoğunluk planından yana tavır alırken, ABD de 11 Ekim 1947'de bu planı destekleme kararı aldı.³¹

29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu'nda karar açıklandığında çoğunluk planı 13 ret ve 11 çekimser oya karşılık 33 oyla kabul edilmişti. BM'nin bu kararıyla kurulacak olan Yahudi devleti bağlamında Filistin Mandası hem bir prensip hem de bir metod olarak etkin bir şekilde sona ererken, Filistin konusunda aynı şartlar geçerli değildi [Taşdemir, 2000; 215]. BM kararındaki Filistin devletine yönelik belirsizliğin yanı sıra, Filistinlilerin Yahudiler gibi kurumsallaşarak etkin bir politik yapı haline dönüşmemesi, bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik taleplerin Arap Birliğince kabul edilmemesi [Salem, 2002; 10; Elpeleg, 1996, 8] ve son olarak Ürdün kralı Abdullah'ın bağımsız bir Filistin fikrine olan muhalefeti [Haddad ve Hardy, 2003; 33; Elpeleg, 1996; 11; Lapierre ve Collins, 2002; 109] Filistin devletinin önündeki en önemli engellerdi. Plana yönelik Filistinlilerin tepkilerde ortak bir politikadan yoksundu. Nitekim, ılımlı ve pragmatik Filistinliler planın uygulanmasından yanayken, Yahudilere karşı tavizsiz bir tutum sergileyen radikaller gibi silahlı ve organize yapıya sahip olmamaları dolayısıyla plan lehine etkin bir politika üretememişlerdir [Ma'oz, 2002; 16]. Diğer taraftan, plan bir Yahudi devletinin kurulmasını öngörmesinden dolayı Yahudilerce coşkuyla karşılandı. Fakat, Taksim planıyla Yahudi devletine tahsis edilen bölgeleri korumayı amaçlamanın yanı sıra, planda Yahudilere verilmeyen bölgelerin de işgalini öngören Dalet Planı'nda somutlaştığı üzere Siyonistlerin planın sınırlarını kabul etmeye niyetleri yoktu [Salem, 2002; 8].

³¹ ABD'nin taksim planına yönelik desteği BM'nin bu planı kabul etmesinde bir hayli etkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri bir yandan BM'deki temsilcilere baskı uygularken [Lapierre ve Collins, 2002; 27] diğer yandan taksime muhalif konumda bulunan BM üyesi Haiti, Liberya, Filipinler, Çin, Etiyopya ve Yunanistan'a da baskı uygulayarak Yunanistan hariç tüm ülkelerin kararlarını taksim lehine değiştirilmelerini sağlamıştır. [Taylor, 2000; 128; Fisher ve Ochsenwald, 1990; 640]

2. İSRAİL'İN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ORTADOĞU VE FİLİSTİN POLİTİKASI

Soğuk Savaş döneminde İsrail'in Ortadoğu'ya yönelik dış politikası, dönemin analizini kolaylaştırması bakımından 5 farklı aşamada incelenilebilir. Devletin kuruluşundan 1967 Arap-İsrail savaşına kadar geçen dönemin İsrail dış politikası açısından temel karakteristik özelliği “aktif savunmacı” [Howard, 1972; 371] bir anlayışın karar verme sürecindeki belirleyiciliğidir. Dönemin bu algılaması temelde İsrail askeri doktrininde şekillendiği üzere üç varsayımın bir sonucuydu; İsrail küçük bir ulustur ve Arap dünyasının tamamı düşünüldüğünde dahil olacağı savaşlar çoğunluğa karşı azınlığın savaşı olacaktır; stratejik bir derinliğe sahip olmadığından, İsrail uzun süreli savaşlara yatkın değildir; İsrail'in müdahil olduğu bütün savaşlar devletin varoluş savaşları olduklarından, herhangi birinin kaybı devletin sonu anlamına gelecektir [Schiff, 1999; 436]. Nitekim, 1956 Süveyş krizinde somutlaştığı üzere “önleyici savaş”, İsrail'i devamlı Arap ülkelerinin tamamından daha güçlü bir pozisyonda tutma çabası ve İsrail'in bu aktif savunmacı dönemde müdahil olduğu bütün savaşlarda “ilk başlatıcı” olma durumu söz konusu varsayımların kaçınılmaz sonuçlarıydı.

1967 savaşından 1973 Yom Kippur savaşına kadar geçen dönemde İsrail dış politikasını belirleyen temel faktör statüko merkezli bakış açısının [Ma'oz, 1999; 399] karar verme sürecinde belirleyici olmasıydı. Bu dönemde İsrail işgal ettiği bölgeleri yerleşimler vasıtasıyla Yahudi devletine katmayı hedeflerken, üçüncü taraflarca önerilen bütün barış anlaşmalarını 1967 öncesi sınırlara dönmesinin söz konusu edilemeyeceğini öne sürerek geri çevirmiştir. Öte yandan, Arap ülkelerinin de statükonun devamına yol açacak herhangi bir anlaşmaya yanaşmaması 1967 savaşının ardından ortaya çıkan konjonktürün değişmemesine sebep olmuş ve sorunların bu şekilde dondurulması 1973 savaşını kaçınılmaz bir hale getirmiştir.

Üçüncü olarak, 1973 Arap-İsrail savaşından 1982 Lübnan işgaline kadar geçen dönemin en belirgin özelliği ise ABD inisiyatifinde Yahudi devletinin varlığını Ortadoğu ülkeleri nezdinde meşrulaştırma yönündeki politik algılamaların İsrail dış politikasına yansımaları olmuştur. Söz konusu algılamaların ilk ve en önemli sonucu Mısır

ve İsrail arasında gerçekleşen 1979 Camp David anlaşması olacaktır. Anlaşmayla birlikte Arap-İsrail çatışmasındaki Arap cephesinin en önemli aktörü çatışma dışına itilirken, İsrail ilk kez resmi anlamda bir Arap devleti tarafından tanınıyordu.

İsrail'in Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında 1982-87 arasındaki dönemde devletin kuruluşundan 1967 savaşına kadar yaygın bir dış politika olan aktif savunmacı anlayışın izleri yeniden görünmeye başlar. Zira, İsrail politika yapımcılarının zihninde Yahudi devletinin güvenliğini sağlamanın yolu Lübnan'da konuşlanan FKÖ ve Suriye'yi bölgeden çıkarmaktır. 1982 Lübnan işgaliyle başlayan FKÖ ve Suriye gibi olası tehditleri ortadan kaldırma süreci 1987'de intifadanın patlak vermesiyle son bulur. Son olarak, intifadan 1992 seçimlerine kadar geçen süre ise İsrail'in Ortadoğu politikasında dönüşüm yılları olarak belirtilebilir.

2.1. Aktif Savunmacı Bir Dış Politika: 1948-1967

Taksim kararının ilanından 1948 savaşının patlak vermesine kadar geçen dönemde yaşanan ve bir Yahudi devleti inşa etme sürecinde toprakların Yahudileştirilmesini amaçlayan "ayrılıkçı stratejinin" bir sonucu olan [Grinberg, 2003; 388] sivil savaş sırasında Filistinliler BM'nin İsrail devletine tahsis ettiği topraklardan çıkarılırken, Dalet planında öngörüldüğü üzere kurulacak olan Yahudi devletinin topraklarını genişletmek amacıyla BM planında Filistin'e tahsis edilen bölgelere yönelik bir çok saldırı gerçekleştirildi.³² Nitekim, Arap ülkelerinin İsrail'e karşı birleşmelerindeki en önemli sebeplerden biri de, İsrail'in BM kararıyla Filistin devletine tahsis edilen bölgelere doğru hareket ederek yüzbinlerce Filistinliyi topraklarından çıkarmasının Arap liderleri tarafından Arap halkı Monarşilere yönelik bir tepki hareketine kanalize edecek bir eylem olarak görülmesidir [Slater, 2002; 83].

Taksim planına İsrail devletinin kurulmasını öngörmesi sebebiyle Arap ülkeleri karşı çıkmış ve 1948 savaşına müdahil olmalarındaki en önemli sebep bu planın uygulanmasını engellemek olmuştur [Hollstein, 1975; 256]. Zira, Arap ülkelerinin Filistin sorununa çözüm konusundaki tercihi "Azınlık planı" yönünde olmuştur. Nitekim, bu durum 1946 Eylül'ünde Arap Birliği tarafından ortaya atılan ve üniter bağımsız bir Filistin devleti kurulmasını öngören planda açıkça ifade edilmişti. Plana göre, Filistin temelde bir Arap devleti olacak ve Yahudi azınlık otonom bir dini grup olarak kabul edilip, mecliste 3'de 1'lik bir temsil oranına sahip olacaktı, Buna karşın, Hacı Emin'in başkanlığını yaptığı Arap Yüksek Komitesi ulusal kurumlarda Yahudilerin 6'ya 1

³² Taksim kararının açıklanmasının ardından Araplar ve Yahudilerin üstünlük kazanma amaçlı terör ve şiddet eylemleri patlak verse de, bu çatışmalarda daha iyi örgütlenmiş olan Yahudi grupların üstünlüğü vardı. [Chomsky, 1993; 125] Arapları bölgeden çıkarmanın en etkin yöntemleri Filistinli yerlilerin yüreklerine korku salacak katliamlar düzenlemek [Hollstein, 1975; 243; Karaman, 1990; 243] tarım alanlarını tahrip ederek ekilen ürünlerin yakılması [Morris, 1986] gibi "yıkım merkezli" faaliyetlerden ibaretti. Bu tedhiş hareketlerinin zirveye çıktığı nokta ise 9 Nisan 1948'de Irgun gurubu tarafından gerçekleştirilen ve kadın ve çocukların da dahil olduğu 245 kişinin ölümüyle sonuçlanan Deir Yasin katliamıdır. [Lapierre ve Collins, 2002; 249-312; Ovendale, 2002; 26; Chomsky, 1993; 125] Nitekim, bu katliamın ardından Araplar korku ve dehşetten artık karşı koyamadıkları veya çoktan kaçıp gittikleri için Yahudi birlikleri bir çok yerleşim yerini ele geçirdi. [Hollstein, 1975; 243]

oranında temsil edilmesini ve bunun 1918 öncesi Yahudi nüfusu dikkate alınarak yapılması gerektiğini öne sürerken, Yahudi göçünün yasaklanmasını ve Yahudilere toprak satışının durdurulması gerektiğini savunuyordu. Arap Birliği ise bu talepleri kabul etmedi [Tal, 2000; 7-8: Armaoğlu, ty; 81]. Arap ülkelerini, özellikle Mısır ve Suriye'yi savaşa katılmaya iten diğer bir faktör de İsrail ve Ürdün Haşimi Krallığı arasında gerçekleşen ve Ürdün'ün Batı Şeria'yı ilhak etmesine sessiz kalması karşılığında Arapların en önemli ordusu olan Arap Lejyonu'nun BM kararınca İsrail toprakları olarak kabul edilen bölgeden uzak tutulmasını öngören işbirliği anlaşmasından rahatsızlık duymalarıdır [Slater, 2002; 82]. Bir taraftan, Ürdün'ün "Büyük Suriye" ideali bağlamında toprak kazancının önüne geçmek diğer taraftan sa Taksim planı çerçevesinde bir İsrail devletinin kurulmasını engellemek amacıyla Mısır ve Suriye 1948 Arap-İsrail savaşına müdahil olmuşlardır.

Öte yandan, özel olarak Suriye, İsrail ile sınır sorunları yaşamaktaydı ve bunların kendi lehine çözülme olasılığı savaşa katılma yönünde Suriye'yi motive etmiştir. Mart 1923'de Fransa ve İngiltere arasındaki anlaşmayla, Golan tepelerinin tamamı Fransa yönetimi altındaki Suriye Mandasına bırakılırken, bunun karşılığında Tiberia Gölü'nün doğu sahili ve Yermük nehri üzerindeki Hamat Gader bölgesi Filistin'e transfer edildi [Morag, 2001; 192]. Fakat, Suriye Filistin'in kontrolü altındaki Ürdün nehrinden ve Tiberia gölünden anlaşmaya göre sulama ve balıkçılık konusunda faydalanabilecekti [Slater, 2002; 84]. Anlaşmanın bu şartları Manda yönetimi altında uygulanabiliyseyse de, bağımsız iki "düşman" devlet arasında sorunlara yol açmaktaydı.

Arap ülkelerinin savaşa katılma amaçlarındaki bu farklılaşma Filistin cephesinin oluşturulmasına da yansımıştır. Filistin cephesinde savaşmak üzere, "Büyük Suriye" idealinin gerçekleşmesinde bir ilk adım olarak Kral Abdullah'ın Filistin'i Ürdün'e dahil etme planını bozmak amacıyla olan Suriye'nin öncülüğüyle yarı askeri "Arap Kurtuluş Ordusu" kuruldu ve başına Hacı Emin'in sıcak bakmadığı Fevzi El-Kavrukçu getirildi [Lapierre ve Collins, 2002; 176: Tal, 2000; 11]. Filistin cephesindeki görev dağılımında ise Hacı Emin yanlısı Abdul Kadir El-Hüseyni Ramallah-Kudüs-Hebron bölgesinin, Hasan Sallame de Galile ve Samana bölgelerinin komutanlığına atanırlarken, Kavrukçu'ya Kuzey cephesi komutanlığı verildi. Böylece Filistin cephesinde daha savaş başlamadan iki rakip kuvvet konuşlanmış oluyordu [Tal, 2000; 11].

Ortadoğu'da bir Yahudi devletinin kurulmasına karşı çıkan Arap devletleri, Manda yönetiminin bölgeden ani çekilişinin Hindistan'da olduğu gibi iki taraf arasında bir tür anlaşma sağlayacağını öngören [Hourani, 2003; 418] Birıtanya'nın aksine İsrail'in 14 Mayıs 1948'de bağımsızlığını ilan etmesinden bir gün sonra yeni kurulan devlete karşı saldırıya geçtiler. Savaşın patlak verdiği 15 Mayıs 1948'de Yahudi nüfusun çoğunluğu tarafından kabul gören merkezi bir politik liderliğe sahip olan Yahudilerin aksine, Filistinliler ne ulusal kurumlara ne de ulusal bir lidere sahiptiler. Irak, Suriye ve Ürdün Hacı Emin'in Filistin mücadelesinin önderliğini üstlenmesine karşı bir tutum benimserken, Mısır ve Suriye "Büyük Ürdün" ideali ve İsrail ile yaptığı anlaşma sebebiyle Ürdün'e mesafeli bakmaktaydılar.

Birlikten yoksun bu Arap kuvvetleri 1 Haziran'a kadar süren savaşın ilk aşamasında İsrail'e karşı "avantajlı" bir konum elde etmişlerdi ve Taksim planında İsrail devletine tahsis edilen Negev bölgesi Arap birliklerince ele geçirilmişti. BM Güvenlik Konseyi'nin taraflar arasında arabuluculuk yapması için 20 Mayıs'da atadığı Kont Folke Bernadotte 11 Haziran ile 8 Temmuz arasında bir aylık bir ateşkes süresi ayarlamayı başardığında herhangi bir anlaşmaya varılmasa da, bu bir aylık süre İsrail'in savaştaki pozisyonunu tamamiyle değiştirecektir. Zira, bu dönemde İsrail Savunma Kuvvetleri (Israel Defence Forces-IDF) iyi ekipmanlı personelini 35.000'den 65.000'e çıkarmanın yanı sıra, büyük miktarda cephane edinerek konumunu güçlendirdi [Schafer, 2002; 24].

8 Temmuz'da ikinci kez başlayan Arap-İsrail savaşı on günlük bir sürenin ardından Güvenlik Konseyi'nin ikinci kez önerdiği ateşkes ile yeniden durdu. 19 Temmuz'dan 15 Ekim'e kadar süren bu ateşkes süresince İsrail ordusu tanklar ve ağır silahlar ile konumunu yeniden güçlendirdi [Schafer, 2002; 24]³³. Bu dönemde, Bernadotte tarafından önerilen ve İsrail'in Batı Galile üzerindeki egemenliğinin tanınmasına karşılık Negev'in tamamını Araplara bırakan ve Kudüs'ü uluslararasılaştıran barış planı özellikle Yahudi terörist gurupların tepkisini çekti. Ben Gurion'un bu teklifi geri çevirmesinin ardından Kont Bernadotte 16 Eylül 1948'de Yitzhak Shamir'in komutası

³³ İsrail silahlarını genelde Çekoslovakya ve ABD'den sağlıyordu. Bu durum ABD'nin bölgeye yönelik silah ambargosuyla değişikliğe uğrasa da, İsrail Batı Avrupa ülkelerinden silah ihtiyacını giderebiliyordu. Araplar ise bu ambargodan İsrail'e oranla daha fazla etkilendi. [Fisher ve Oschenswald, 1990; 615]

altındaki Lehi üyelerince öldürüldü [Sprinzak, 2000; 214: Lapiere ve Collins, 2002, 615].

Savaşın üçüncü raundunda İsrail kuvvetleri üstünlüğü ele geçirdi. Kasım ayında Mısır kuvvetlerini Negev'den ve Beersheba'dan çıkararak ve Kavukçu'nun komutası altındaki Arap Kurtuluş Ordusu'nu Lübnan ve Suriye'ye süren IDF birlikleri, Taksim planının dışına çıkarak büyük miktarda Filistin toprağının yanı sıra bir çok Lübnan köyünü işgal etti [Fisher ve Oschsenwald, 1990; 641]. İsrail ile ateşkesi ilk kabul eden Ürdün Kralı Abdullah oldu. Ürdün'le yaptığı ateşkesin ardından 28 Aralık'ta Sina yarımadasına giren İsrail, Süveyş kanalının savunulması amacıyla Mısır'ın İngiltere ile yaptığı anlaşmayı tehlikeye düşürünce, Londra'nın baskısıyla, Mısır 5 Ocak 1949'da Bernadotte'nin yerini alan Dr. Ralph Bunche'nin arabuluculuğunda İsrail ile ateşkesi kabul etti [Schafer, 2002; 24].

Savaş sona erdiğinde İsrail Filistin topraklarının %80'ini ele geçirmiş ve sayıları bir buçuk milyonu bulan Filistinlilerin yarısından fazlası mülteci haline gelmiştir [Özcan, 2003; 309]. Bu şekilde başlayan "Filistinli mülteciler sorunu" [Bektaş, 1993; 275] İsrail ve "diğer ülkeler" şeklinde cepheleşerek bugüne kadar sürecelecektir. Devletin ilanının hemen ardından ve 1948 Haziran'ında geçici İsrail hükümeti tarafından mültecilerin "güvenlik tehditi" oluşturacakları gerekçesiyle, bir barış anlaşması imzalanana dek geri dönüşlerine izin verilmeyeceği ilan edilirken [Sitta, 2002; 483] 1948 Arap-İsrail savaşının ardından Filistin mülteci sorununun kökenini saptaması amacıyla İsrail hükümetinin Yosef Weitz başkanlığında oluşturduğu komite sorunun kıyım, şiddet ve bölgeden çıkarma politikasının bir sonucu değil de, bizzat Arap tarafın bir savaş taktiği olduğunu ileri sürecektir [Beinin, 1998; 97]. Fakat, raporun tarafsızlığı, bir taraftan Filistinli köylüleri bölgeden çıkmaya zorlarken diğer taraftan da Arapların terkettiği toprakları ele geçirmeleri için Yahudi yerleşimcileri 1948 yılı boyunca cesaretlendiren Weitz'in bizzat kendi geçmişinin gölgesinde kaldı [Beinin, 1998; 97: Sitta, 2002; 480-81].

İsrail dışında kalan bütün devletler mülteci sorunu hakkında Yahudi devletinden farklı düşünüyordu ve 11 Aralık 1948 yılında BM Genel Kurulunda onaylanan ve "evlerine dönmek isteyen mültecilere uygulanabilir en erken tarihte bu imkanın tanınmasını"

[“Documents on Palestine”, 1988; 70]³⁴ öngören 194 (III) sayılı karar bunun en açık göstergesi olmuştur. Bu yıllarda hem İsrail’i hem de Arapları küstürmeme politikası izleyen [Karakoç, 2003; 106; Lewis, 1999; 366] Amerika Birleşik Devletleri de dahil büyük güçlerin mülteciler konusundaki temel politikası İsrail’den farklıydı. Fakat, İsrail karşısındaki bu cephenin çabaları olumlu sonuç vermedi ve 1948 ile 15 Mayıs 1951 yılları arasında bölgeye gelen 648.000 civarında Yahudi göçmenin 250.000’i Araplardan boşaltılan yerlere yerleştirilirken, yeni yapılan 370 yerleşim yerinin 350’si de bu bölgelerde inşa edildi [Beinin, 1998; 98].

1948 savaşında yenilen tarafı Arap ülkeleri oluşturmasına rağmen, savaştan zararlı çıkan sadece Filistinliler ve bir kaç köyü işgal edilen Lübnan’dı. 1949 Mart’ında imzalanan Genel Ateşkes anlaşmasıyla Lübnan’ın bu köyleri geri aldığı [Hof, 2001; 26] düşünüldüğünde geriye savaşın tek mağduru Filistinliler kalıyordu. Ürdün Haşimi Krallığı Batı Şeria’yı ve Kudüs’ün doğusunu ele geçirirken, Gazze bölgesi Mısır’ın kontrolüne geçmişti. Suriye ise Teberia gölünün güney batı sahillerini, Gölün hemen kuzeyindeki Ürdün nehrinin batı kıyılarını ve Banyas kolunun batı kısmındaki küçük bir bölgeyi kontrolü altına almıştı [Slater, 2002; 84]³⁵. Mısır ve Ürdün’ün aksine Suriye BM’nin İsrail’e tahsis etmiş olduğu toprakları işgal etmişti ve bu sebeple İsrail

³⁴ Filistinli mülteciler konusunda temel referans noktası olacak olan bu karar 2000 yılına kadar 135 kez onaylanacaktır. [Sitta, 2002; 487] Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler bağlamında iki farklı örgütün de kurulmasına ön ayak olmuştur. 11 Aralık 1948’de kurulan BM Uzlaştırma Komisyonu (UNCCP) mültecilerin korunması ve problemlerine uygun çözümler üretilmesi yönünde çalışmalar yürütürken, bundan bir yıl sonra 18 Aralık 1949’da kurulan BM Yardım ve Çalışma Örgütü (UNWRA) direkt yardım sağlama ve çalışma programları kurma gibi iki misyona sahiptir. [Akram, 2002; 38] Fakat, BM inisiyatifinde kurulan bu kuruluşlar Filistinli mülteciler sorununa politik çözüm üretmekten ziyade Edward Said’in deyişiyle “iyilikseverlik”ten öteye gidememişlerdir. [Said, 1985; 194] Öte yandan, UNCCP ve UNRWA koruması altında bulunmalarından dolayı Filistinli mülteciler BM Mülteciler Yüksek Komisyonu (UNHCR)’nin korumasından mahrum kalmışlardır. [Akram, 2002; 39; Özcan, 2003; 314] UNRWA vasıtasıyla yiyecek, giyecek ve sığınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan Filistinliler 1951 Mülteciler Konvansiyonu ve UNHCR tarafından garanti edilen temel özgürlükler ve insan hakları konusunda bir kazanç elde edememişlerdir. [Akram, 2002; 39]

³⁵ Yaşanan bu işgallerin ardından Filistinlilerin elinde herhangi bir toprak parçası kalmamıştı. -Mısır diğer Arap ülkelerinden farklı olarak Gazze’yi ülkesine ilhak etme amacı gütmemiş olsa da bu bölge üzerinde kontrole sahip olmuştur- Böylece "bağımsız bir politik aktör olmaktan çıkan Filistinlilerin" [Pipes, 1990; 121] temsilciliği de Araplara geçmiş oldu.

BM gözetimi altında gerçekleşen ateşkes görüşmeleri sırasında Mısır, Lübnan ve Ürdün'e ateşkes hattının savaşın askeri sonuçlarını yansıtması gerektiği yönünde ısrarda bulunurken, Suriye ile yaptığı görüşmelerde askeri işgallerin anlaşmaları değiştiremeyeceği yönünde argümanlar ileri sürmüştür [Slater, 2002; 84-86].

Temmuz 1949'da Suriye'nin işgal ettiği alanlar askerden arındırılmış bölgelere dönüştürülerek sorun bir ölçüde çözülsede, politik egemenlik sorununun çözümü gelecekte ateşkes anlaşmasının yerini alacak olan politik anlaşmalara bırakıldı. Fakat, İsrail ne Suriye ile ne de diğer Arap ülkeleriyle anlaşmaya sıcak bakıyordu. Zira, Ben Gurion'un temel endişesi herhangi bir Arap ülkesine anlaşma karşılığında toprak tavizinde bulunmanın İsrail'in zayıflığı şeklinde yorumlanacağı ve gelecekte Arap taleplerini artıracacağı yönünde olmuştur [Ma'oz, 1999; 396; Bialer, 1985; 292]. Örneğin, Suriye 1949 yılında askeri darbeyle yönetime gelen Husni el-Zaim döneminde Ürdün su havzalarının ortak kullanımı karşılığında bir barış anlaşması imzalayacağını ve 300.000 civarında Filistinliyi özümseyebileceğini bildirirken, bir yıl sonra iktidara gelen General Edip el-Çiçekli Zaim'den daha tavizkar bir anlaşma taslağı öne sürerek özümsecek Filistinli sayısını 500.000'e çıkarsa da, Ben Gurion anlaşma şartlarını tartışmayı bile kabul etmeyerek önerileri geri çevirdi [Slater, 2002; 86-87; Ma'oz, 1999; 395]³⁶. Anlaşmaya yanaşmayan İsrail'in 1951 yılında askersizleştirilmiş bölgeler üzerinde herhangi bir argüman sunmaksızın egemenliğini ilan etmesi iki ülke arasında sınır çatışmalarının patlak vermesiyle sonuçlandı [Slater, 2002; 88; Neff, 1994; 30].

İsrail'in "aktif savunmacı" bir politika izlediği ve tavizle sonuçlanacak herhangi bir barış anlaşmasına karşı çıktığı bu dönemin Arap İsrail sorunu bağlamında tek olumlu gelişmesi 1950'lerin ilk yarısında gündeme gelen ve barış yönünde olumlu sinyallerin alındığı Ürdün havzasındaki suların paylaşımına ilişkin Johnston Planı olmuştur. Su kaynaklarının paylaşımına ilişkin ulaşılabilecek bir anlaşmayı Arap-İsrail sorununun çözümünde önemli bir adım olarak gören Amerikan yönetiminin [Morag, 2001; 194] Ekim 1953'de bölgeye gönderdiği özel elçi Eric Johnston'un 1955 yılının

³⁶ Bu dönemde Suriye iktidarında sıklıkla yaşanan değişimlerin sosyal nedenleri için bkz. [Dam, 2000; 59-60; Fisher ve Oschsenwald, 1990; 605]

başında taraflara sunduğu plan³⁷ İsrail, Ürdün ve Suriye tarafından teknik anlamda kabul edilebilir bulundu. Ürdün'ün plan doğrultusunda East Gohor kanalının inşasına başlaması ve Suriye'nin planı uygulanabilir bularak daha sonra gündeme gelecek sorunlarda bu plana atıfta bulunması bir anlamda Yahudi devletinin üstü örtülü şekilde kabulü anlamına ediyordu [Borthwick, 2003; 174]. Fakat, 1955 Ekim'inde toplanan Arap Birliği'nin Suriye ve Ürdün'ün "teknik" sebeplerle kabul ettiği planı "politik" gerekçelerle veto etmesinin [Lowi, 1993; 134; Amery, 2002; 317] yanı sıra İsrail parlamentosunda onaylanmaması [Kut, 1993; 317] ve Arap-İsrail sınırında yaşanan gerginliklerin artması planın uygulanmasını sorunlu hale getirecektir.

Aktif savunmacı politikasından dolayı Arap ülkeleriyle anlaşmaya yanaşmayan İsrail 1948 Arap İsrail savaşının ardından bölgede karşı karşıya kaldığı izolasyonu kırmak amacıyla bir taraftan Ortadoğu'nun Türkiye ve İran gibi Arap olmayan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışırken [Bialer, 1985; 293; Bölükbaşı, 2001; 244] diğer taraftan uluslararası arenada yeni şekillenen iki kutuplu sistemde Amerika Birleşik Devletleri yanlısı bir tutum benimseyecektir. 1950 yılının sonuna kadar dış politikada bağlantısızlık çizgisini sürdüren [Telhami, 1990; 294-95] İsrail, bu dönemde doğu bloku ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmuş ve bu devletlerden alınan silahlar 1948 savaşının kazanılmasında kritik bir rol oynamıştır [Fisher ve Oschenswald, 653; Lewis, 1999; 366]. Fakat, Kuzey Kore konusunda Sovyetler ile ilişkilerin gerginleşmesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bağlantısızlara iki bloktan birine sadakatlerini sunmaları yönünde baskı yapması İsrail'i bir tercih yapmaya zorlamış ve Yahudi devleti Batı Bloku'ndan yana tavır almıştır.³⁸

³⁷ Plan Ulusal Su Taşıma (National Water Carrier-NWC) projesi vasıtasıyla Ürdün nehri sularının İsrail'in orta ve güney belgelerine dağıtılmasına izin verirken, Tiberia gölünün İsrail ve Ürdün arasında su kullanımı için paylaşılmasını öngörüyordu. Böylece İsrail suların % 33'ü üzerinde kullanım hakkına sahip olurken, Ürdün % 50, Suriye %10 ve Lübnan % 7'si üzerinde tasarruf hakkına sahip olacaktı. [Morag, 2001; 195]

³⁸ İsrail'in bu tercihi 5 farklı sebep dayandırılabilir. 1. Uzun dönemli politik ve ekonomik destek için Amerikan Yahudileri en sağlam kaynak olarak görülüyordu ve bunlar organize bir topluluk olduklarından Washington üzerinde nüfuzlarını kullanabilirlerdi. 2. 1942 Mayıs'ında Baltimore konferansı için ABD'yi ziyaret eden Ben Gurion bu ülkedeki çeşitliliğin ve gücün etkisinde

1950'li yılların ortasında Sovyetler Birliği Arap ülkelerine silah satışı yönünde anlaşmalar imzalayınca İsrail'in Moskova ile olan ilişkileri en düşük seviyesine gerilerken, Sovyetler Ortadoğu'da radikal Arap milliyetçiliğinin hamisi konumuna geldi. Böylece Arap İsrail çatışması global bir boyut kazanırken, Araplara yönelik Sovyet desteği bölgesel çatışmalarda İsrail'in askeri seçeneğini iki şekilde sınırlandıracaktır. Bir taraftan, olası bir askeri çatışmada Sovyet tepkisini de dikkate almak zorunda kalan İsrail, diğer taraftan Arapları mağlup etse dahi Sovyet desteğinin bu ülkeleri yeniden ayağa kaldırabileceğini göz önünde bulundurmaya zorundaydı [Avineri, 1993; 27]. Temelde bölgedeki Batı nüfuzunu sınırlandırmaya yönelik olan [Avineri, 1993; 26] Arap milliyetçiler ve Sovyetler arasındaki bu ittifak İsrail tarafından kendisine yönelik bir hareket olarak algılanacak ve bu argüman ABD'nin desteğini sağlamada devamlı kullanılacaktır.

1948 savaşı Arap dünyasındaki elitlerin pozisyonunu zayıflatırken, özellikle Mısır, Suriye ve Irak iktidarlarında değişikliklere yol açtı [Kazziha, 1990; 302]. Mısır'da Nasır'ın iktidara gelmesi ve dönemin Suriye savunma Bakanı Faris El-Khuri'nin bu konudaki ifadeleri nettir; "Yahudiler aramızda varolduğu sürece onunla bizim aramızdaki düşmanlık devam edecek. İlk raund (1948 savaşı) başarısızdı. Ama kuşkusuz Arapların ikinci bir raund için hazırlanması gerekir... (Zira) Yahudiler Haçlıların bu bölgeden atıldığı gibi sadece savaş yoluyla bölgeden silinebilir." [Ma'oz, 1999; 396] ifadesinde somutlaştığı üzere Suriye'nin İsrail'e yönelik ılımlı politikasının değişikliğe uğraması Arap İsrail sorununu alevlendirirken, herhangi bir anlaşmayla belirlenmeyen sınır bölgelerinde çatışmalar yeniden patlak verecek ve bu çatışmalar 1956 Süveyş Krizi'ne giden yolun önemli kilometre taşları olacaktır [Beinin, 1998; 100-

kaldığından ABD'nin gelecekte güçlü konumunu kaybedebileceğinden kuşku duymuyordu. 3. İsrail'deki Yahudi elit ekonomik, kültürel ve jeopolitik anlamda kendisini Batının bir parçası olarak görüyordu. 4. Siyonizm her ne kadar seküler bir yapılanma olsa da, temel kavramlarını Yahudilikten alması dolayısıyla dinsel alanda bir meşruluk kaynağına sahipti. Oysa Komünizm'e yaklaşma bu meşruluk alanını sarsabilecek, temelde ateist olan bu düşünce sistemi Siyonizm'i yapı bozumuna uğratabilecekti. 5. Doğu bloğuna olası bir yöneliş iç politik arenadaki güçler dengesini değiştirebilirdi. Bu durumda MAPAI'nin rakibi olan MAPAM lehine bir ortam oluşacağından komünizm hakim MAPAI elitlerince tehlikeli olarak görüldü. [Kimmerling, 1999; 353-54; Telhami, 1990; 404]

01]. Ariel Sharon komutası altındaki 101. Birliğin El-Buray ve Qibya³⁹ köylerinde gerçekleştirdiği katliamlar artan Arap milliyetçiliği bağlamında Arap ülkelerinde İsrail'e yönelik nefreti körüklerken, Arap saldırılarına karşılık 1954 ve 1955 yıllarında İsrail'in Mısır ve Ürdün'e yönelik geniş çaplı misillemeleri⁴⁰ Arap ülkelerini olası bir savaşa yönelik askeri hazırlığa yöneltmiş ve bu bağlamda Mısır'ın askeri olarak güçlenmesi İsrail hükümetince en önemli savaş nedeni sayılmıştır.

Öte yandan, savaş döneminin başbakanı olan Ben Gurion “önleyici saldırı” bağlamında gittikçe güçlenen Nasır'ın yönetimindeki Mısır'la yapılacak bir savaşın ulusal çıkarlar açısından kaçınılmaz⁴¹ olduğuna inanıyordu. Nitekim, yeni hükümet resmi olarak kurulmadan önce 23 Ocak 1955'de Ben Gurion IDF başkanı Moshe Dayan'dan Sharm el-Shaykh ve Tiran boğazı'nı ele geçirecek bir plan hazırlamasını

³⁹ Ekim 1953'de 3 İsrailinin öldürülmesine misilleme olarak gerçekleştirilen Ürdün'ün Qibya köyüne yönelik saldırıda 53 Filistinli katledildi. [Chomsky,1993; 456-57]

⁴⁰ Özellikle İsrail'in 1954 yılında gerçekleştirdiği misilleme saldırısı Mısır'ı Sovyet bloğuna daha da yakınlaştırmış [Kazziha, 1990; 305] ve bu bloktan satın aldığı silahlar İsrail cephesinde bir tehdit olarak algılanmıştır. Öte yandan, 30 Ağustos 1958'de İsrail kabinesi IDF'nin en geniş çaplı misilleme projesini onaylamasının ardından, İsrail kuvvetleri 31 Ağustos'ta Mısır'daki askeri ve sivil üslere saldırılar düzenledi. 72 Mısır askerinin hayatını kaybettiği saldırıların ardından İsrail ve Mısır sınıra asker yığmaya başladılar. Mevcut durumda savaş kaçınılmaz bir hal alsa da, bir taraftan Nasır'ın Çekoslovakya ile büyük bir silah anlaşmasının eşliğinde olması diğer taraftan hükümet sorunlarıyla uğraşan İsrail'in kendini savaşa hazır hissetmemesi sebebiyle BM'nin ateşkes çağrısı her iki ülke tarafından kabul edilecektir. [Golani, 2000; 39]

⁴¹ Ayn Rand'a göre savaşa en fazla eğilimli olan sistemler devletçi yapılanmalardır. Bu yapılanmalarda devlet “üyelerinin hayatına sahip ve onları istediği vakit 'iyi' telakki ettiği şey için kurban edebilecek üstün... bir (sistemdir)” [Rand, 1999; 438] Bu bağlamda, “İsrail, devletin sistem içinde neredeyse tek fakat kesinlikle en güçlü aktör olması” [Kimmerling, 1999; 355] sebebiyle devletçi bir yapıya sahiptir. Özellikle devletin kuruluşundan 1980'li yıllara kadar süregiden bu devlet merkezli algılama İsrail devletinin dahil olduğu savaşların en önemli sebebi olmuştur. Nitekim, devletin bireyden üstün bir konum kazandığı böylesi yapılanmaların savaşa daha fazla eğilimli olması şaşırtıcı olmaktan uzaktır. Bu dönemde insan haklarının sınırı dahi Yahudi devletine olan sadakat doğrultusunda belirlenebiliyordu [Kimmerling, 1993; 412]. ve böyle bir ortamda MAPAI dahil insanın merkezi önemde olduğu sosyal demokrat bir parti görünümünden devletin kurulmasıyla birlikte sistemin çıkarına hareket eden merkezin devletçi ve teknokrat partisine dönüşecektir. [Beinin, 1998; 107] İsrail'de bireysel yaşamın sistem karşısında önem kazandığı ve bu sebeple savaşa olan eğilimin azalmaya başladığı yıllar 1980'lere denk düşer. Nitekim, 1982 Lübnan savaşı İsrail'in başı çektiği bölgesel savaşların sonuncusu olacaktır.

istediyse de, Ben Gurion onaylanması için planı kabineye sunduğunda çok az farkla reddedildi [Beinin, 1998; 137 (19 nolu dipnot)]. Mısır ile yapılacak olası bir savaşa yönelik muhalif politika izleyen Moshe Sharett 1956 Haziran'ında Ben Gurion tarafından politik alanın dışına sürüldüğünde İsrail için savaşın önünde iç politika bağlamında herhangi bir engel kalmamıştı.

Nasır'ın iktidara gelmesiyle birlikte yükselişe geçen Mısır (Arap) milliyetçiliği⁴² zamanla İsrail politika yapıcıları tarafından 1956 savaşının en önemli sebebi olarak görülen [Telhami, 1990; 407-8] Arap devletlerini birleştirme çabasına dönüşmüştür. Filistin (-İsrail) sorununun bu çabanın en önemli simgelerinden biri olması [Kazziha, 1990; 303] bir anlamda Araplar arasındaki kamplaşmanın İsrail'e karşı bir hareket olduğunun en açık göstergesidir. Nitekim, Ekim 1955'de Suriye ve Mısır arasında askeri ittifak anlaşması imzalandığında Nasır'ın ifadeleri nettir: "(bu ittifak) Arap dünyasını Siyonizm'e karşı koruyacaktır." [Ma'oz, 1999; 396] Arapları bir araya getirme düşüncesinin yanı sıra, Nasır'ın Doğu Bloğu ülkelerinden silah satın alarak askeri konumunu güçlendirmesi ve Tiran boğazını İsrail gemilerine kapatması İsrail'in tedirginliğini daha da artıracaktır.

Gerek iç politikada yaşanan belirsizlikler sebebiyle, gerekse Amerika Birleşik Devletleri⁴³ ve Sovyetler Birliği gibi iki süper gücün Mısır yanlısı bir tutum sergileyerek, muhtemel bir savaşa karşı olumsuz tavır takınmaları İsrail'i zor durumda bıraksa da, Mısır'ın Cezayir bağımsızlığına yönelik desteği ve Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle birlikte Fransa ve İngiltere'nin bu ülkeye karşı cephe alması Ben Gurion'a uzun süredir sınır sorunlarının yaşandığı güçlü ve düşman bir

⁴² Mısır milliyetçiliğinin bir bakıma Arap milliyetçiliğiyle eş değer olduğuna ilişkin yorum için [Fisher ve Ochsenwald, 1990; 696]

⁴³ Eisenhower bölgedeki komünist nüfuzun yayılmasını engellemede Nasır'la iyi ilişkilerin geliştirilmesini Washington için önemli bir adım olarak görüyordu. [Gerges, 1995; 296] İsrail yakınlaşan ABD-Mısır ilişkilerinin Washington'un İsrail'e yönelik sadakatini sarsabileceğinden endişeleniyordu. Bu sebeple 1954 yılında İsrail Savunma Bakanı Pinhas Leven'un başı çektiği bir gurup ABD-Mısır ilişkilerini bozmak ve Mısır ile İngiltere arasındaki Süveyş kanalı üzerindeki İngiliz kuvvetlerinin statüsü ile ilgili görüşmeleri engellemek amacıyla Mısır'daki Batılı kuruluşlara yönelik saldırılar düzenledi. [Telhami, 1990; 406; Howard, 1972; 367] Nitekim, bu operasyonlar 1960'da "Levon Affair" krizi adı altında iç politik gündemi işgal edecektir.

ülkeyi zayıflatma fırsatını sundu. Aslında, bu hareketiyle iç politikadaki meşruluğunu tamamına erdiren Nasır, [Dawisha, 1990; 250-51] kanalı millileştirmenin Fransa ve İngiltere'yi Mısır'a karşı bir savaşa sürükleyeceğinin bilincindeydi. Nitekim, Moshe Sharett'e gönderdiği mesajında İsrail'in yaklaşmakta olan savaşın dışında kalması koşuluyla kapsamlı bir barış anlaşması önerdi [Ali, 2002; 142]. Fakat, Sharett'in yerini alan Ben Gurion Mısır'ı zayıflatma fırsatını kaçırmayacak ve bu öneriyi geri çevirecektir.

Sonuçta, İsrail'in 29 Ekim'de tipik bir misilleme saldırısıymış gibi Mısır'la çatışmaya gireceğini ve iki gün sonra İngiltere ve Fransa'nın İsrail'e yardım amacıyla savaşa müdahil olacağını öngören gizli bir anlaşma Fransa, İngiltere ve İsrail arasında imzalandı. Savaşa müdahil olma sebeplerini, Arap pozisyonunu zayıflatmak amacıyla Mısır askeri kuvvetlerini imha etmek, askeri bir zaferle Nasır'ın popülaritesini zayıflatmak, Süveyş kanalını İsrail'in kullanımına açmak ve Eliat Limanını serbestleştirerek Akabe körfezinden İsrail gemilerinin geçişini sağlamak [Fisher ve Ochenswald, 1990; 655] şeklinde ilan eden İsrail 29 Ekim 1956'da Mısır'a karşı saldırıya geçti.

Ateşkesin ilan edildiği 7 Kasım'a kadar Fransa ve İngiltere'nin desteğiyle İsrail Sina yarımadasının büyük bir kısmını ve Sharm el-Shaykh'ı işgal etmişti. Fakat, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın savaşa karşı yoğun tepkileri bir anda savaşın galiplerini zor durumda bırakacaktır. Krizin ardından İngiltere ve Fransa'nın büyük devlet statüleri ortadan kalkarken, [Kissinger, 2000; 490] İsrail Mart 1957'de sınır olaylarının durdurulması ve Akabe körfezinin İsrail gemilerine açılması karşılığında işgal ettiği bölgelerden çekildi [Gazit, 2000; 54-59]. İsrail, gemilerinin Süveyş kanalını kullanmalarına yönelik görüşmeler ise BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'un arabuluculuğunda 1959 yılında bir anlaşmayla sonuçlandı. Buna göre; Gemilerin İsrail bayrağı taşımaması ve İsrail'in bu hareketi bir avantaj olarak görmemesi koşuluyla İsrail kargolarının Süveyş'den geçmesine izin verilecek; İsrail'den ayrılan gemiler Süveyş kanalına ulaştığında satın alınan mülkiyetine geçecek statüsünde olacak; İsrail'e gelen gemiler ise kanaldan geçene kadar satan kişinin sahipliğinde olacak [Ellis, 1964; 132].

Savaşın sonuçları kaybeden taraf olmasına rağmen Nasır'ı daha da güçlendirdi ve Arap milliyetçiliği fikri Ortadoğu'daki etkinliğini giderek artırdı. 1956 Savaşı öncesinde de yakın ilişkileri bulunan Suriye ve Mısır, Suriye'nin Türkiye ile yaşadığı sınır olaylarının [bkz, Gönlübol ve diğerleri, 1996; 290-300] ardından Şubat 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) adı altında birleştiklerini ilan ettiler. Arap milliyetçiliği fikrinin Ortadoğu'da giderek yayılması Lübnan'da da etkisini gösterdi ve 1958'de iç savaşın patlak vermesine yol açtı [Hourani, 2003; 427; Odeh, 1986; 27]. Başkan Camille Chamoun'un ikinci kez seçilebilmek için anayasayı değiştirme teşebbüsünün ardından patlak veren 1958 iç savaşının Lübnan'da Nasır yanlısı kuvvetleri iktidara getireceğinden endişelenen İsrail hükümeti Chamoun'un devrümemesi için Amerika Birleşik Devletleri'nden ricada bulundu [Tal, 2001; 143]. Lübnan krizinin yanı sıra, BAC'a karşı Ürdün ve Irak arasında oluşturulan Arap Federasyonu'nun [Razi, 1972; 248] dağılmasının ardından Ürdün'de patlak veren Temmuz 1958 krizi İsrail'in tedirginliğini bir kat daha artırdı. 17 Haziran 1958'de Birleşik Devletler Amerikan savaş uçaklarının Ürdün'e ulaşması için İsrail hava sahasını kullanması gerektiğini İsrail'e iletildiğinde, Ben Gurion bunu herhangi bir ön koşul sunmadan kabul etti ve kısa bir süre sonra 60 Amerikan bombardıman uçağı İsrail hava sahasını kullanarak Ürdün'e girdi [Tal, 2001; 144]. Diğer taraftan, Irak ve Suriye'nin Ürdün'deki monarşi karşıtlarını desteklemesi durumunda İsrail Batı Şeria'yı ilhak edeceğini [Klein, 2000; 74-5] bildirerek bu ülkelere göz dağı vermekten çekinmedi.

Arap Federasyonu'nu dağılmasıyla sonuçlanan General Abdul Kerim Kasım önderliğinde gerçekleşen Irak'daki rejim değişikliği de İsrail tarafından Nasır'ın Ortadoğu'daki nüfuzunun artışı olarak yorumlandı. Bu olayın ardından İsrail bir taraftan, Amerika Birleşik Devletler'nden Bağdat Paktını ve Irak'daki Batı yanlısı rejimi restore etmeleri için Türkiye ve İran'a baskı uygulamasını isterken, [Klein, 2000; 74] diğer taraftan Bağdat'daki gelişmelerden dolayı bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığını ve kendisini savunabilmesi için ABD'den sağlanacak silahların kritik bir öneme sahip olduğunu iddia etti [Tal, 2001; 143]. 1958 olaylarında görüldüğü üzere İsrail'in gözünde dönemin temel tehdit kaynağı Nasır önderliğinde gelişen Arap milliyetçiliğiydi. Yükselen bu milliyetçilik İsrail dış politikasında o kadar etkili olmuştu

ki, 1961 yılında BAC dağıldığında dahi İsrail Arap birliği fikrini bir tehdit olarak algılamaya devam etti [Klein, 2000; 75].

Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin dağılması Arap milliyetçiliğinin karşı karşıya olduğu krizin bir göstergesi olduğu gibi Nasır'ın Arap dünyasındaki popülaritesini de azaltmıştı. Eylül 1962'de Yemen'de gerçekleşen darbe⁴⁴ Nasır'a Mısır'ın askeri üstünlüğünü göstermenin yanı sıra, Arap milliyetçiliğine karşı olan Suudi Arabistan gibi rejimlerle de hesaplaşma fırsatını sundu [Gerges, 1995; 299]. Fakat, Nasır Yemen'de hayal kırıklığına uğradı. Arap dünyasında popülaritesini artıramadığı gibi iç politikada da Yemen sorunundan kaynaklanan hoşnutsuzluklar başgösterdi. Yaşanan ekonomik kriz ve Yemen politikasının başarısızlığı Arap dünyasındaki prestijini yeniden onarmak isteyen Nasır'ı İsrail karşısında sağlanabilecek başarıların konumunu güçlendireceği düşüncesine itti [Dawisha, 1990; 295; Telhami, 1990; 408; Quandt, 1992; 200].

Nasır'ın 1956 savaşında kaybettiği stratejik avantajları kazanma çabası, Mısır'ı Arap İsrail çatışmasından uzaklaştırırken mücadeleyi bir anlamda Mısır-İsrail eksenine kaydırmıştı. Bu sebeple, 1960'ların ilk yarısında Mısır dış politikası Arap-İsrail çatışmasından farklı bir seyir izlemiştir Nitekim, 1964'de İsrail, Ürdün ve Suriye arasında yaşanan su paylaşımına ilişkin soruniarda Nasır İsrail'le çatışmaya yanaşmadı ve bu durum Nasır'ın bizzat kendisinin başı çektiği Arap milliyetçiliği davasında samimi olmadığı yorumlarına yol açtı [Hourani, 2003; 475]. Öte yandan, Dimona'daki tesisleri⁴⁵ sayesinde nükleer bir güç haline gelebilecek bir İsrail'in Ortadoğu'da üstünlüğü ele geçireceğinin farkına varan ve bu durumu dengelemek amacıyla Alman bilim

⁴⁴ Yemen Arap Cumhuriyeti'nde uzun süredir iktidarda olan Zeydi imamlar 26 Eylül 1962'de gerçekleşen darbe ile iktidarı Cumhuriyetçilere bırakmak zorunda kaldılar. Fakat, kral yanlıları mücadeleden vazgeçmeyerek Suudi Arabistan'ın desteğiyle Cumhuriyetçilere karşı saldırılar düzenlediler. Cumhuriyetçiler de kralcılar karşısında rejimi koruyabilmek için Mısır'dan destek sağlamaya başlayınca 8 yıl sürecek olan Yemen iç savaşı bir anlamda Suudi Arabistan-Mısır rekabetine dönüştü. [McClintock, 1981; 255]

⁴⁵ İsrail Ekim 1957'de Fransa ile imzaladığı anlaşma doğrultusunda Dimona'da nükleer tesis inşasına başladı. Amerikan U2 uçaklarınca keşfedildiği 1960 yılına kadar gizli bir şekilde sürdürülen inşaat [Cochran, 2000; 138] bu tarihten itibaren Mısır politika yapımcıları tarafından önemli bir tehdit olarak algılanmaya başlayacaktır.

adamlarının desteğiyle kitle imha silahları geliştirme programı başlatan Nasır Arap-İsrail sorununa müdahil olarak bu projesini tehlikeye atmak istemiyordu [Cohen, 1996; 193].

Fakat, Yemen politikasında yaşanan başarısızlık, ekonomideki bozulmanın iç huzursuzlukları artırması ve Suriye İsrail sınırındaki gerginliğin giderek artması prestijini yeniden inşa etmeyi amaçlayan Nasır'ı Arap İsrail sorununa müdahil olmaya itecektir. Sınır sorunlarında avantaj sağlamak isteyen Suriye'nin İsrail'de saldırılar düzenleyen Filistinlileri desteklemesiyle artan gerilimde İsrail artık Arap ülkelerinin sınırları içindeki hedeflere yönelik saldırılar düzenlemeye başladı. Bu politika doğrultusunda İsrail Kasım 1966'da Ürdün'ün Samu köyüne geniş ölçekli bir misilleme saldırısı düzenlerken, aynı tarihlerde Mısır Suriye ile karşılıklı savunma paktı imzaladı ve İsrail içinde saldırılar düzenleyen "fedayinleri" desteklemeye devam edeceğini bildirdi [Ma'oz, 1999; 398].

Sınır sorunlarının yanı sıra, İsrail'in doğusundaki Arap ülkeleriyle ilişkilerinin gerginleşmesindeki en önemli sebeplerinden biri de bölgedeki suyun kullanımına ilişkin anlaşmazlıklardır. Nitekim, İsrail'in Ürdün ve Suriye sınırlarında Süveyş krizinin ardından yaşanan kısa süreli sakinlik İsrail hükümetinin 1959'da Johnston planını gerekçe göstererek Ürdün havzası sularını Negev çölüne yöneltmeyi planladığını ilan etmesinin ardından yerini çatışmalara bıraktı. Zira, Lübnan, Suriye ve Ürdün bu hareketin Ürdün havzasındaki Arap haklarını ihlal etmek ve bölgenin güvenliğini tehlikeye atmak anlamına geldiğini ve suyun adil dağılımına ilişkin kendi planlarını uygulamaya koyacaklarını bildirdiler [Amery, 1997; 96; Klein, 2000; 68]. Sonuçta, tarafların suya ilişkin çatışan çıkarları zaten mevcut olan sınır sorunlarını daha da derinleştirdi ve üstünlük sağlamayı amaçlayan çatışmaların giderek şiddetlenmesine sebep oldu.

Çatışmalar İsrail'i havzanın suyunu çıkarları doğrultusunda kullanmaktan vazgeçirmedi ve 1964'de İsrail NWC projesini kuzeye doğru genişletti. Uluslararası anlaşmalara aldırmaksızın bu bölgeye baraj inşa eden İsrail Tiberia gölünün sularını kontrolü altına aldı [Morris, 1997; 7]. Suriye ise İsrail'in bu tek taraflı politikasına karşılık 1965'de Ürdün nehrinin Dan ve Banyas kollarındaki suyu kullanmak amacıyla

bir baraj inşasına başlayacaktır [Isaac, 2000; 20]. Fakat, Suriye'nin bu hareketi su sorununa ilişkin yaşanan sürtüşmeyi daha da artıracak, İsrail 14 Temmuz 1966'da baraj inşasını savaş uçaklarıyla imha edecektir. Sonuçta, su sorunuyla bağlantılı olarak ortaya çıkan bu çatışmalar 1967 savaşının önemli kilometre taşları olacaktır [Dolatyar ve Gray, 2000; 326: Haddadin, 2002; 326]⁴⁶.

Mısır, artan gerilimlerden dolayı İsrail'in yakında Suriye'ye saldıracağına yönelik Sovyet istihbarat raporunu aldığıında Suriye ile imzaladığı savunma paktı doğrultusunda İsrail'i olası bir saldırıdan caydırmak amacıyla [Cohen, 1996; 200] 14 Mayıs 1967'de askerlerini Sina yarımadasına sevketti. 16 Mayıs'da ise 1956'dan beri Mısır-İsrail sınırınının Mısır tarafında konuşlanan BM Acil Durum Kuvvetlerinin bölgeden çıkarılmasını talep eden Nasır bu talebinin kabul edilmesinin ardından Tiran boğazını İsrail gemilerine kapattığını ilan etti. Bütün bu olaylar İsrail politika yapıcıları tarafından tedirginlikle karşılanırsa da, 17 Mayıs'da medana gelen bir başka olay İsrail'in tehdit algılamasını üst düzeye çıkardı. Zira, Dimona nükleer reaktörü üzerinde Mısır hava kuvvetlerine ait iki uçak keşif uçuşu yapmıştı [Cohen, 1996; 203: Aronson, 2000; 91].

Nasır'ın İsrail'in konumunu zayıflatan bu eylemleri Amerika Birleşik Devletler'nin savaşı önlemeye yönelik çabaları [bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Quandt, 1992] ve özellikle İsrail kabinesinde Mısır'a yönelik bir saldırının onaylanmaması gibi sebeplerden dolayı ilk anda bir savaşa dönüşmedi. Parlamentodaki ılımlı kanat diplomatik bir çözüm için saldırının ertelenmesinden yanaydı. Fakat, Başbakanlık ve Savunma Bakanlığı görevlerini birlikte yürüten Levi Eshkol'un Savunma Bakanlığı görevini daha iyi yürütebilecek bir isme devretmesine yönelik oluşan mutabakat [Yılmaz, 2003; 80] sonuçlarını verdi ve yeni oluşturulan Ulusal Birlik hükümetinde Savunma Bakanlığı görevine Moshe Dayan'ın getirilmesi İsrail'i Mısır'la yapılacak olan

⁴⁶ Su sorununun taraflar arasındaki çatışmaların artmasına sebep olarak 1967 savaşında dolaylı bir rol oynadığı yorumundan farklı olarak, Amery su sorunlarının 1967 savaşının dolaylı değil direkt bir sebebi olduğunu öne sürer. Ona göre, savaşın su sorunuyla bağlantılı sebepleri şunlardır; Ürdün nehri sularının kullanımına yönelik genel rekabet; 1967 savaşının önemli kilometre taşlarından olan sınır çatışmalarının su sorunuyla yakın ilişkisi; İsrail'in nehrin kolları üzerinde kontrol sağlama isteği; ve Arapların su dağıtmaya ilişkin farklı bir plan uygulamalarının İsrail'in çıkarlarına aykırı olması. [Amery, 1997 99]

savaşa bir adım daha yaklaştırdı. Zira, yeni kabine ilk toplantısını 2 Haziran'da gerçekleştirdiğinde yaygın kanaat İsrail'in savaşa girmesi yönündeydi [Cohen, 1996; 207].

Mayıs ayının sonunda Ürdün Kralı Hüseyin'in Nasır'la karşılıklı savunma paktı imzalaması İsrail karşısındaki Arap cephesinin bir anlamda tamamlanıştıydı. Gerek İsrail gerekse Arap cephesindeki gelişmeler savaşın artık kaçınılmaz olduğunu gösterse de, Araplar İsrail'in ani saldırıları karşısında gafil avlanmışlardı. Nitekim, İsrail 5 Haziran'da süpriz bir saldırıyla Mısır hava kuvvetlerini imha etti. Bu manevrasıyla önemli bir askeri avantaj elde eden İsrail altı gün içinde Gazze Şeridi'ni, Sina yarımadasını, Doğu Kudüs de dahil Batı Şeria'yı ve Golan tepelerini işgal etti. 6. günün sonunda İsrail'in BM'nin ateşkes çağrısını kabul etmesiyle Arap dünyasında 1948 savaşının ardından ikinci "nakba"yı (yıkım) [Ali, 2002; 155] yaşatan savaş sona ermişti.

2.2. Statuko Merkezli Bir Dış Politika: 1967-1973

1967 savaşının sonuçları Arap-İsrail sorununda üç önemli değişimi de beraberinde getirmiştir; [Miller, 1987; 350-51] 1.) Savaş sırasında işgal edilen bölgeler İsrail'in iç ve dış politik algılamalarını tamamiyle değiştirmiştir. İşgal altındaki bölgeler bir taraftan Eretz Israel (Büyük İsrail) bağlamında İsrail'in ufkunu genişletirken, diğer taraftan Filistin sorununu içselleştirdi ve devletin Yahudi kimliğini sorunlu hale getirdi. 2.) Yenilgi daha önce uzlaşmaz bir tutum sergileyen bazı Arap devletlerini İsrail konusunda daha gerçekçi olmaya zorladı. Kendi sınırlılıklarını ve rakiplerinin gücünü farketmeye başlayan Araplar arasındaki tartışma artık İsrail'in bir ulus olarak varolup olmadığı üzerine değil, sınırların doğası üzerine yapılmaya başlandı. Zira, bu tarihten itibaren Araplar açısından İsrail'le anlaşmanın ön koşulu 1967 öncesi sınırlara geri dönmek olmuştur. 3.) Daha militan ve bağımsız bir Filistin hareketi 1967 savaşının ardından Arap-İsrail sorununda etkin bir aktör olarak yer almaya başladı. Nitekim, Filistin sorunu bu tarihten itibaren Arap-İsrail sorunundan bağımsızlaşarak bizzat Filistin-İsrail sorununa dönüşecektir [Pipes, 1990;121].

İşgal altındaki bölgelerin İsrail'in Ortadoğu politikasına en önemli etkisi söz konusu politikanın eğilimini aktif savunmacı bir anlayıştan "statuko merkezli" bir algılamaya dönüştürmesidir. İsrail dış politikasındaki bu statukocu eğilim temelde politik liderlerin böylesine büyük bir zafere hazırlıklı olmamaları dolayısıyla politika üretmekte zorlanmalarından kaynaklansa da [Peretz, 1988; 26]⁴⁷, söz konusu eğilimde "Eretz Israel" bilinçaltının da etkisi büyüktür. Zira, İsrail politika yapımcılarına göre statükonun devam etmesiyle işgal altındaki bölgelerde hızla gelişen Yahudi kolonizasyonu bu bölgelerden çekilmesi yönündeki uluslararası kamuoyunun baskılarına karşı direnmesinde önemli bir araç olacaktı [Adams, 1975; 135]. Diğer taraftan, 1967 savaşında işgal edilen bölgelerin Araplara geri verilmemesi düşüncesine dayanan bu algılamının stratejik düzlemde en önemli açıklaması bu bölgelerin bir tampon işlevi görerek İsrail'i daha güvenli bir hale getirdikleri yönünde olmuştur.

⁴⁷ Öte yandan, İsrail'in üzerinde karar kılınmış net bir politikaya sahip olmaması Araplar ve uluslararası toplumun inisiyatiflerine "tepki" temelli bir dış politika izlemesiyle sonuçlanmıştır. [Shlaim ve Yaniv, 1980; 243]

Nitekim, gerek 1960'ların sonunda yaşanan "yıldırma savaşı" gerekse 1973 Arap-İsrail savaşı pek çok İsrail'inin gözünde işgal edilen bölgelerin İsrail'i daha güvenli hale getirdiği tezini güçlendirecektir [Miller, 1987; 352; Schiff, 1999; 439]. Söz konusu eğilimin Arap-İsrail ilişkilerindeki en önemli sonucu ise İsrail politika yapıcılarının toprak tavizini öngören herhangi bir anlaşmaya yanaşmamaları olmuştur. Zira, bu politika 1973 Arap-İsrail savaşının en önemli sebebi olacaktır.

İşgal altındaki bölgelerin İsrail'in iç politikası bağlamında en önemli sonucu Yahudilerin davranış kodlarında önemli farklılaşmalara sebep olmasıdır. Nitekim, barış için toprak vermeye hazır olan ve Eretz Israel bağlamında herhangi bir toprak tavizine yanaşmayan şekilde Yahudi toplumunda ortaya çıkan ideolojik bölünme 1967 savaşının bir sonucudur [Yishai, 1981; 545; Kimmerling, 1993; 418-19]⁴⁸. Birinci gurubun Yahudi toplumundaki temsilcileri seküler bir algılamaya sahip Avrupa kökenli Yahudilerden oluşurken, barış karşılığı toprak tavizine yanaşmayan ikinci grup ise daha çok din temelli bir algılamaya sahip Yahudilerden ve İsrail'e devletin kuruluşundan sonra gelen ve yerleşik Avrupa kökenli Yahudilerden farklı olarak mülk ihtiyacı içinde olan ve işgal altındaki bölgelere yerleştirilerek bu ihtiyaçları giderilen Yahudilerden oluşmaktadır.⁴⁹ Yerleşim politikasının hükümet ve ordu gibi güçlü

⁴⁸ 1967 savaşında işgal edilen bölgeler İsrail politik yaşamında 6 farklı oluşumun ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır; 1. unconditional hawks (tavizsiz şahinler) herhangi bir bölgenin geri verilmesine ve Filistinlilerin haklarının tanınmasına karşı çıkan bu grup Araplara barış karşılığında bile tavize sıcak bakmıyordu. 2. militant hawks (militan şahinler) daha uzlaşmacı bir pozisyonda olan bu grup Sina ve Golan tepelerinde bir tavize sıcak bakarken, İsrail'in doğu sınırı olarak Ürdün nehrinin korunmasında ısrar ediyordu. 3. moderte hawks (ılımlı şahinler) bir önceki gurupla Ürdün nehrinin bir politik sınır değil stratejik sınır olarak korunması dışında aynı fikirdeydiler. Böylece, Ürdün Batı Şeria'daki yönetimini devam ettirebilecekti. 4. moderate doves (ılımlı güvercinler) Batı Şeri'dan son tahlilde bir tavizden yana olan bu grup devletin güvenliği bağlamında Ürdün'le olan eski sınırdaki çok az değişikliğin yapılmasına olumlu bakıyordu. 5. militant doves (militan güvercinler) gerçek bir barış karşılığında tüm bölgeleri geri vermeyi kabul eden bu grup Filistin devletinin kurulmasına da olumlu bakıyordu. 6. unconditional doves (tavizsiz güvercinler) çoğunluğunu Arap Komünist Partisi'nin üyelerinin başı çektiği bu grup tavizsiz bir şekilde İsrail'in işgal ettiği bölgelerden çekilmesinden yanayken, bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını da destekliyordu. [Shlaim ve Yaniv, 1980; 254]

⁴⁹ Sefardim Yahudiler Aşkenazilere oranla daha şahin bir dış politikadan yana tavır alırlarken, Araplara yönelik herhangi bir toprak tavizine de karşı çıkmaktaydılar. [Seliktar, 1984; 35] Bu farklılaşmada gerek Aşkenazi gerekse Sefardim Yahudilerin bizzat etnik kimliklerinden ziyade mevcut sosyo-ekonomik

organlarca desteklenmesi [Ram, 1993; 328-29] ikinci gurubu avantajlı bir konuma itmiş ve bu durum toprak karşılığında Araplarla barışın sağlanması gerektiğini savunan gurupların etkin bir politika üretememesiyle sonuçlanmıştır.

İşgal atındaki bölgelerin İsrail iç politikasındaki ikinci önemli etkisi ise ulus devlet yapısının iki uluslu bir yapıya doğru evrilmeye başlamasıdır.[Kimmerling, 1993; 410; Kimmerling, 1999; 365] Bu durum, bir taraftan devletin Yahudi kimliğini sorunlu bir hale getirirken, diğer taraftan da Filistin sorununun içselleşmesiyle sonuçlanmıştır. Filistinlilerin Yahudi toplumuna dahil olması İsrail demokrasisini temel bir açmazla karşı karşıya bırakacaktır. Nitekim, demokratik yapının devamı devletin Yahudi karakterini yıpratılabileceği gibi Siyonist projenin de sonu anlamına gelmektedir [Balcı, 2004; 43]. Bu bağlamda, Filistinlilere demokratik bir yapının öngördüğü politik sisteme eşit katılım hakkının verilmemesi İsrail'deki demokrasiyi sorunlu hale getirecektir [Kimmerling, 1999; 340]⁵⁰. Diğer taraftan, sorunun içselleşmesi çatışma alanlarını İsrail'in kontrolündeki alanlara kaydırmış [Tessler, 1988; 46] ve bu durum şiddetin İsrail iç politikasında bir araç olarak yerleşmesiyle sonuçlanmıştır.

1967 Arap-İsrail savaşının Arap ülkeleri açısından en önemli sonucu İsrail tarafından işgal edilen toprakların Filistinlilere değil bizzat Arap ülkelere ait olmasıdır. Bu farklılık Arap ülkelerinin İsrail'e yönelik tutumunu değiştirmiş ve yeni oluşan Arap dış politikası kaybedilen toprakları geri alma üzerine inşa edilmiştir. Değişen bu algılamayla Arap-İsrail sorunu yeni bir boyut kazanacaktır. Artık, Arap ülkeleri İsrail'e yönelik tepkisel bir dış politikadan vazgeçerek, kaybedilen toprakların geri alınabileceği realist çizgide bir dış politika izlemeye başlayacaklardır. Nitekim, 3 Temmuz 1968'de Mısır dışişleri bakanının açıkça "Gerçekleri kabul ediyoruz ve bunlardan birisi de İsrail'dir" şeklinde bir demeçte bulunarak [Khouri, 1985; 361], Mısır'ın İsrail politikasını realist bir düzleme taşıması söz konusu algılamanın ilk göstergesidir.

koşullar etkili olmuştur. [bkz Roumani, 1988; 426-27 ve 429]

⁵⁰ Öte yandan, devletin Yahudi kimliğine yapılan vurgu çoğunlukta olanı azınlık karşısında sınırlandırmadığından bir anlamda İsrail'deki demokrasiyi "çoğunluğun zorbalığına" dönüştürmüştür. [bu kavram için Sartori, 1996; 148]

Arap bakış açısındaki bu değişim 1967-73 döneminde üçüncü tarafların Arap-İsrail sorununa yönelik barış girişimlerinde açıkça görülecektir. Zira, statuko merkezli bir politika izleyen İsrail barış tekliflerini devamlı geri çevirirken, özellikle Mısır ve Ürdün 1967 öncesi sınırlara geri dönülmesi karşılığında İsrail devletinin tanınmasını öngören bütün barış önerilerine olumlu yaklaşmışlardır. Diğer taraftan, Arap ülkelerinin bu politikası Filistin sorununun öncelliğini ikinci plana itmiş ve bu durum Filistinlilerin kendi çıkarlarını savunacakları yapılanmalara gitmeleriyle sonuçlanmıştır.

1948-67 arasında bir mülteciler sorunu olarak algılanan [Khouri, 1985; 356: Aras, 1997; 23] Filistin sorunu 1967 savaşının ardından Filistinli gurupların bağımsız aktör olarak Arap-İsrail sorununda yer almalarıyla birlikte Araplaşmaktan sıyrılarak bağımsız bir sorun haline gelmiştir. Filistin sorununun bu şekilde bağımsız bir sorun haline gelmesi Arap-İsrail sorununda iki farklı değişimi de beraberinde getirecektir. Bu tarihe kadar Filistinlileri Arap-İsrail sorununun dışında düşünmeyen İsrail ayrı bir Filistin politikası oluşturmak zorunda kalmış ve Arap ülkeleriyle ilişkilerini bu devletlerin Filistinli guruplarla bağlantıları doğrultusunda yeniden gözden geçirmiştir. İkinci değişim ise Arap ülkelerinin İsrail politikasında yaşanmıştır. Mısır, Ürdün ve Suriye 1967 savaşının ardından Filistin'i özgürleştirme misyonunu Filistinlilerin kendilerine terkecek ve savaşta kaybettikleri toprakları geri alma merkezli bir dış politikaya ağırlık vereceklerdir.[Kazziha, 1990, 306] Bu ülkelerin Filistin sorununda aktif olarak yer almayı terketmesiyle doğan boşluk ise Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri tarafından doldurulacak [Kazziha, 1990, 307] ve böylece İsrail'in karşısındaki Arap cephesi daha da genişleyecektir.

Arap ülkeleri açısından bağımsızlaşan Filistin sorununun yol açtığı en önemli sorun ise bu ülkelerde bulunan Filistinlilerin manipule edilebilir olmaktan çıkarak özellikle Lübnan ve Ürdün gibi yoğunlukta buldukları ülkelerde "devlet içinde devlet" gibi hareket etmeye başlamaları olacaktır [Khouri, 1985; 359: Cooley, 1972; 460: Kazziha, 1990; 308: Miller, 1987; 357]. Öte yandan, Filistinlilerin 1967 savaşının ardından bağımsız bir aktör olarak politik arenaya çıkması, politik bölünmeyi de beraberinde getirdi. Bu tarihe kadar sözcülüklerini Arap ülkeleri üstlendiğinden⁵¹ iktidar seçkinlerini

⁵¹ Aslında bu üstlenme Filistinlilerin 1948 öncesi iktidar oluşumlarını da yapı bozumuna uğratmıştır.

üretmeyen Filistinliler bu ani bağımsızlaşma sonucunda iktidara talip bir çok oluşumun doğuşuna tanıklık ettiler. Bu oluşumların ortaya çıkmasında en önemli rolün yine Arap ülkelerine ait olması söz konusu bağımsızlaşmanın aslında ne kadar da yüzeysel kaldığını göstermektedir. Zira, Arap ülkelerinin Filistin sorununa yönelik farklılaşan çıkarları ve destekledikleri oluşumları kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye zorlamaları [Pipes, 1990; 122] bir çok karşıt gurubun doğmasına⁵² yol açtığı gibi Filistinlilere iktidar olma iddiasıyla ortaya çıkan oluşumların Arap ülkeleri için bir araç olmaktan öteye gidememeleriyle sonuçlanmıştır.

Diğer taraftan, işgal altındaki bölgelerde özellikle 1967-1974 arasında Ürdün ve Mısır'ın hakim nüfuzu burada ortaya çıkan oluşumları bu ülkelere bağımlı kılmış ve FKÖ'nun işgal altındaki bölgelerde etkin bir hareket olarak yayılmasını ve bir temsil organı olarak yerleşmesini engellemiştir.[Nakhleh, 1988; 219-220] Sonuçta, Filistinli gurupların farklılaşan çıkarları 1967-73 arası dönemde kendi aralarında sürtüşmeler yaşamalarına ve İsrail'e karşı etkin bir mücadele sürdürememelerine sebep olmuştur. Örneğin, PFLP (Filistin Kurtuluşu için Halk Cephesi) gibi radikal Arap ülkelerince desteklenen guruplar İsrailileri hedef almanın yanı sıra dünyadaki İsrail destekçilerine yönelik bombalama eylemleri gerçekleştirirken, el-Fetih gibi daha ılımlı guruplar bir taraftan İsrail'le mücadeleyi sürdürürken, diğer taraftan dünya kamuoyunun desteğini sağlamak amacıyla girişimde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, eylemlerin birbirlerinin politikalarına zarar verici bir hal alması bu guruplar arasında sürtüşmelerin yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

⁵² 1967'de George Habbash önderliğinde kurulan ve Ürdün aleyhtarı bir neo-Marxist örgüt olarak faaliyet gösteren Filistin Kurtuluşu için Halk Cephesi (PFLP), PFLP'den ayrılmış Marksist bir örgüt olan Filistin Kurtuluşu için Demokratik Cephe (DFLP), 1968'de kurulan amacı İsrail hedeflerine saldırılar düzenlemek ve diplomatik çözümün karşısında yer almak olan Filistin Kurtuluşu için Halk Cephesi-Genel Komutanlık (PFLP-DC), Baas Partisi'nin Suriye hiziplerince 1968'de kurulan SAİKA, 1969'da SAİKA'ya karşı Irak Baas'ı görüşlerini benimseyen Arap Kurtuluş Cephesi ve 1968'de Arafat'a karşı kurulan Filistin Halkçı Mücadele Cephesi (PPSF) gibi örgütlerin ortaya çıkmasında Arap ülkelerinin rolü büyüktür. [Khoury, 1985; 358; Balcı, 2004; 48]

Öte yandan, İsrail'in 1967 Arap-İsrail savaşında işgal ettiği bölgelerde "güvenlik" amacıyla⁵³ yerleşimler inşa ederek söz konusu bölgelerin demografik yapısını değiştirmeye başlaması Filistinliler açısından temel bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Nitekim, bu bölgelerin yerleşim politikalarıyla Yahudileştirilmesi bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını imkansızlaştırırken, böylesi bir devletin kurulmasını temel hedef olarak belirleyen Filistinli örgütlenmeleri de mekansızlık dolayısıyla Arap ülkelerine bağımlı haline getirecektir. 1967 savaşının hemen ardından farklı sebeplerle⁵⁴ 1948 öncesi Yahudi yerleşimlerinin çoğu yeniden canlandırılırken, genelde Batı Şeria ve Gazze⁵⁵ özelde Doğu Kudüs'ün Yahudi devletine entegrasyonu amacıyla İsrail hükümeti bir çok politikayı hayata geçirdi.

İsrail'in yerleşim politikalarındaki temel amacının bu bölgeleri daha sonra Yahudi devletine ilhak etmek olduğu Doğu Kudüs örneğinde açıkça görülebilir. Nitekim, 7 Haziran 1967'de İsrail Savunma Bakanı Moshe Dayan'ın ifadeleri nettir; "İsrail savunma güçleri Kudüs'ü kurtarmıştır... Bu mukaddes mekana ondan bir daha

⁵³ Güvenlik söylemi daha çok meşrulaştırıcı bir işlev görmesinden dolayı İsrail'in gerçek amacı olarak kabul edilemez. Nitekim, yerleşimlerin sayısını artırmada İsrail temelde iki amaç gütmüştür; 1. "Filistin dışında sürgünde bulunan FKÖ ve diğer mültecilerle kendi vatanlarında mülteci olan Filistinliler arasındaki siyasi bağı ortadan kaldırmak ve işgal edilen topraklardaki yerel çıkarların keskinleştirilmesi yoluyla böl-yönet siyasetinin temelini atmak. 2. İsrail'in tüm Filistin üzerindeki gayri resmi egemenliğini pekiştiren işgali normalleştirmek" diğer bir ifadeyle bölgenin zamanla İsrail'e ilhak edilmesine zemin hazırlamak. [Çalışkan ve Fahreddin, 2000; 27]

⁵⁴ Örneğin, İsrail bağlamında "sembolleştirme" işgal altındaki topraklara yerleşimin önemli meşrulaştırıcı unsurlardan biri olmuştur. 1967 savaşından sadece üç ay sonra yeniden kurulan Kfar Etzion'un yeniden kurulmasının arkasındaki itici kuvvet, 1948'de elden çıkışının mitleştirilerek devamlı canlı tutulmasıdır. [Katz ve Lehr, 1995; 736] Nisan 1943'de İngiltere'nin toprak satışını yasaklayan kararına rağmen kurulan bu yerleşim yeri 1948 savaşıyla Ürdün'ün eline geçmiş ve buradaki Yahudilerin büyük bir kısmı öldürülmüştür. Söz konusu, kaybın anısını çeşitli yöntemlerle devamlı gündemde tutmayı başaran Yahudiler, 1967 savaşıyla bölgenin ele geçirilmesinin ardından aynı isim altında buraya yeniden yerleştiler.

⁵⁵ 1967 savaşıyla İsrail egemenliğine giren topraklarda Sina yarımadasının İsrail'in elinde kalması gerektiğini öne sürenler Batı Şeria'dan farklı olarak tarihsel ve milliyetçi gerekçeler yerine "güvenlik" merkezli sebepler öne sürdüler. [Howard, 1972; 372] Bu temel farklılıktan dolayı Sina yarımadasını da Yahudi yerleşimleri önemli bir boyut kazanmadığı gibi güvenlik algılamasına bağlı olarak Mısır'a devredilmesi de öngörülmüyordu.

ayrılmamak üzere döndük.” [Beşli, 2003; 286] 1967’den itibaren Doğu Kudüs’e yönelik politikasını temelde egemenliğin sağlanması üzerine kuran İsrail uluslararası toplumun tepkilerini manipüle etmek için ise düzeni sağlama ve bölge sakinlerine şehrin entegrasyonu ile hizmet sunma temelli hukuksal önlemler kullanmıştır [Rempel, 1997; 522-23]. Fakat, İsrail’in uygulamaya koyduğu yerleşim projelerinin zamanla Doğu Kudüs’ün demografik yapısını değiştirmesi diğer bir ifadeyle Doğu ve Batı Kudüs’ü ayıran Arap-Yahudi bölünmüşlüğüne bölgede Yahudi nüfusun önemli oranda artmasıyla bir kriter olmaktan çıkması [Breger, 1996; 104] uluslararası toplumun tepkisini çekecektir.

BM Güvenlik Konseyi 21 Mayıs 1968 tarihinde aldığı 252 sayılı kararla İsrail’i Kudüs’ün hukuki statüsünü değiştirmekle suçlarken, bu bağlamda gerçekleştirilen eylemlerin geçersiz olduğunu ve statüyü değiştiremeyeceklerini bildiriyordu. İsrail’in bu kararı hiçe sayması üzerine Güvenlik Konseyi 3 Temmuz 1969’da daha da sert bir dil kullanılan 262 sayılı kararı almak zorunda kaldı [Ataöv, 1980; 49; Beşli, 2003]. Fakat, gerek BM’den gerekse uluslararası kamuoyundan gelen tepkiler Kudüs örneğinde görüldüğü üzere İsrail’in işgal edilmiş bölgelerdeki yerleşim politikasını değiştirmeye yeterli olmayacaktır. Nitekim, İsrail’in bu kararlı politikası karşısındaki Filistin direnişini besleyecek ve günümüze kadar süren Batı Şeria ve Gazze’de Filistinli örgütlenmeler ve İsrail arasındaki egemenlik mücadelesini başlatacaktır.

Arap-İsrail ilişkilerine gelince, İsrail’in zaferiyle sona eren 1967 savaşı arkasında mevcut durumdan hoşnut olmayan bir Arap kitlesi bırakmıştı. Bu Arap hoşnutsuzluğunu kırmak isteyen İsrail başbakanı Levi Eshkol 19 Haziran 1967’de Arap hükümetlerine bir anlaşma taslağı sundu. Söz konusu taslağa göre, İsrail’in eski sınırlar temelinde bir barış anlaşması imzalamayı kabul etmesine karşılık olarak boşaltılan bölgelerin askersizleştirilmesi ve Sharm el-Shayk için özel bir anlaşma yapılması öneriliyordu [Shlaim ve Yaniv, 1980; 243; Peretz, 1988; 27]⁵⁶. Öte yandan, Temmuz 1967’de İsrail

⁵⁶ Sharm el-Shayk İsrail politika yapımcılarının gözünde İsrail’in Asya ve Afrika ülkeleriyle iletişimini sağlamada stratejik bir öneme sahipti ve Mısır ile 1967 sınırları öncesine dönmek karşılığı yapılacak olan bir barışın önünde en önemli engel olarak görülüyordu. Nitekim, dönemin Savunma Bakanı Moshe Dayan’ın bu konudaki ifadeleri çok nettir; “Barışsız bir Sharm el-Shayk’ı Sharm el-Shayk’sız bir barışa tercih ederim.” [Ma’oz, 1999; 401; Gillon, 1979; 150]

başbakan yardımcısı Yigal Allon kabineye Ürdün nehri kıyısındaki stratejik öneme sahip bölgelerin İsrail'in egemenliğinde kalması ve Batı Şeria'nın nüfus yoğunluklu bölgelerinin Ürdün'e bırakılması temelinde kapsamlı bir çözüm planı sundu [Shlaim ve Yaniv, 1980, 245; Ma'oz, 1999; 399]. Fakat, kabine iki öneride de bütün seçenekleri açık tutmayı tercih ederek herhangi bir karar almaktan kaçındı.

Eylül 1967'de Khartoum'da toplanan Arap zirvesinde alınan “üç hayır”⁵⁷ kararında somutlaştığı üzere İsrail hükümetinin Araplar tarafından da kabul edilmeyen bu ilk olumlu tepkileri fazla uzun sürmedi. Birleşmiş Milletler'in 22 Kasım 1967'de Güvenlik Konseyi'nden oybirliğiyle geçen ve İsrail silahlı kuvvetleri savaş sırasında işgal edilen bölgelerden çekilmemesi; devletlerin bütün düşmanca iddialara son vererek, her devletin politik bağımsızlığına ve egemenliğine saygı duyulması...; bölgedeki uluslararası sularda ulaşımın serbestleştirilmesi; mülteciler sorununa adil çözüm bulunması; ve silahtan arındırılmış bölgelerin kurulmasını da kapsayan tedbirlerle bölgedeki devletlerin politik bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün garanti edilmesi... [“Documents on Palestine”, 1988; 70] gibi hususları öngören 242 sayılı kararı hayata geçirmesi için gönderdiği Gunnar Jarring'in girişimleri İsrail'in 1967 öncesi sınırlara dönmeyi kabul etmemesi dolayısıyla sonuçsuz kaldı. Diğer taraftan, Nasır'ın İsrail'i tanımayacağını ve işgal ettiği bölgelerden çekilmediği sürece Süveyş kanalını İsrail kullanımına açmayacağını bildirmesi gibi Jarring'i daha da zor durumda bırakan [Fisher ve Ochenswald, 1990; 665] tutumları da girişimlerin sonuçsuz kalmasında etkili olmuştur.

242 sayılı karar üzerinde hem fikir olduklarını göstererek Jarring'in elinin güçlendirmeyi amaçlayan ABD, Rusya, İngiltere ve Fransa Nisan 1969'da “dört büyükler” olarak bilinen toplantılar düzenlemeye başlasalar da, İsrail her hangi bir dış müdahaleye karşı çıktığını bildirerek daha önceki tutumunu sürdürdüğünü gösterdi

⁵⁷ İsrail ile barış yapılmayacak, görüşmelerde bulunulmayacak ve İsrail devleti tanınmayacak. Öte yandan, Khartoum zirvesi radikal ve muhafazakar Arap devletleri arasındaki kırıngılığı sona erdirdiği gibi iki önemli kararın alınmasına da ev sahipliği yaptı; 1. Arap liderler savaşın etkilerini ortadan kaldırmak ve İsrail'in işgal ettiği Arap bölgelerinden çekilmesini sağlamak için politik çabalarını uluslararası ve diplomatik düzeyde birleştirmeye karar verdi. 2. Suudi Arabistan ve Kral Faysal'ın ikna ettiği Kuveyt ve Libya İsrail ile çatışma durumunda olan devletlere finansal yardım sözü verdi. [Bahgat, 2003; 129]

[Khoury, 1985; 363]. İsrail'in statükonun devamına yönelik politikasının devam etmesi üzerine Mısır işgal edilen topraklarını İsrail'e bırakmadığını kanıtlamak amacıyla "yıpratma savaşı" başlattı. Küçük sınır çatışmalarının giderek geniş ölçekli misillemelere dönüşmesi ABD tarafından tedirginlikle karşılandı ve insiyatifi ele almak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı William Rogers bir barış planı oluşturması amacıyla bölgeye gönderildi [Khoury, 1985; 363; Peretz, 1988; 30]. 242 sayılı kararın uygulanmasını öngören plan Arap ülkelerince tartışılabilir bulunulsa da, İsrail tarafından kabul edilmeyecektir.

"Yıpratma savaşı" bağlamında Süveyş kanalı boyunca hava saldırılarının gittikçe şiddetlenmesi ve ağır silahların kullanılmaya başlanması Rogers'ı yeni bir plan oluşturmaya yöneltti. 1970 Haziranı'ndaki II. Rogers planı geniş temelli bir barış planı olmaktan çok temelde 3 aylık bir ateşkes anlaşmasıydı [Peretz, 1988; 30]. Nitekim, planın Temmuz ayında gerek Nasır gerekse İsrail tarafından kabulü "yıpratma savaşı"nın sona erdirmekten başka barış yönünde hiç bir etkisi olmadı. Fakat, planın Arap ülkelerinin İsrail'i tanınması karşılığında İsrail'in işgal edilmiş topraklardan çekileceğini öngörüyor olması İsrail'de bir hükümet krizine yol açtı ve işgal edilmiş bölgelerden çekilmeyi hiçbir şekilde kabul etmeyen Manechem Begin'in önderliğindeki Gahal ulusal koalisyondan ayrıldı [Shlaim ve Yaniv, 1980; 480; Peretz, 1988, 30].

1970 yılına gelindiğinde Arap İsrail sorununun Arap cephesinde üç önemli değişim meydana geldi. İlk olarak 28 Eylül 1970'de Nasır'ın ani ölümünün ardından başbakan yardımcısı Enver Sedat Mısır devlet başkanlığına getirildi. İktidarda yaşanan bu değişiklik Mısır'ın İsrail politikasını da derinden etkileyecek ve daha realist bir düzleme kaydıracaktır. İkinci olarak, Kasım 1970'de Suriye'de gerçekleşen rejim değişikliğiyle radikal bir dış politika izleyen Baas partisinin yerini daha ılımlı ve pragmatik bir lider olan Hafız Esad alacaktır [Hourani, 2003; 480; Slater, 2003; 93; Khoury, 1985; 364]. Nitekim, 8 Mart 1972'de Hafız Esad ilk kez Suriye'nin 242 sayılı kararı kabul ettiğini ve dolayısıyla İsrail'in varlığını 1967'de işgal ettiği tüm Arap bölgelerinden çekilmesi ve Filistinlilerin haklarını iade etmesi karşılığında tanıyacağını bildirecektir [Khoury, 1985; 367; Hinnebusch, 1996; 43].

Arap cephesinde yaşanan üçüncü önemli gelişme ise Ürdün'ün ülkedeki Filistinli radikal gurupları sınır dışı ederek İsrail'le daha realist bir ilişki kuracak bir konum kazanmasıdır. 1967 savaşında verdiği büyük kayıplara rağmen Kral Hüseyin bir misilleme de bulunmayacağını ve Ürdün'ün İsrail'e yönelik gerilla saldırılarında bir eğitim kampı ve üs olarak kullanılmasına izin vermeyeceğini net bir şekilde ifade etse de, [Balcı, --: Cooley, 1972; 467] Filistinli gerillalar İsrail'e karşı gerçekleştirdikleri saldırılarda Ürdün'ü üs ve eğitim kampı olarak kullandılar. Filistinlilerin bu saldırılarına karşılık İsrail Yermuk nehri üzerindeki Ürdün'e ait su tesislerini bombalamasının [Morris, 1997; 7] yanı sıra 50 Ürdünlünün hayatını kaybettiği Karameh köyü⁵⁸ saldırıları gibi bir çok misillemede bulundu. İsrail'in Ürdün'e yönelik saldırılarını engellemek isteyen Kral Hüseyin Temmuz 1970'de Rogers Planı'nı kabul ettiğini bildirmesi üzerine ülkede konuşlanmış Filistinli gerillaların Arap davasına ihanet suçlamalarıyla karşı karşıya kaldı [Fisher ve Ochenswald, 1990; 682].

Kral Hüseyin'i tahttan indirmek amacıyla harekete geçen Filistinli gerillalar Eylül 1970'de Ürdün kuvvetleriyle bir çatışma içine girdi. Direniş hareketinin sahip olduğu askeri kapasitenin monarşi kuvvetlerine karşı koyacak kadar güçlü olmaması ve Kral'a sadık Doğu Ürdünlüler arasında FKÖ'nun yeterince etkin olamaması Monarşi karşısında Filistinlilerin temel zaafını oluştursa da, Nasır'ın Rogers Planından yana tavır alarak Filistinlileri desteklemekten geri adım atması FKÖ'nun en önemli dış desteğini de kaybettiği anlamına geliyordu [Kazziha, 1990; 314]. Bu olumsuzlukların yanı sıra, Filistinli gerillalara yardım amacıyla Ürdün sınırını geçmek isteyen Suriye'nin İsrail ve ABD'nin tutumları dolayısıyla geri adım atması [Borthwick, 2003; 182: Fisher ve Ochenswald, 682: Lipson, 1996; 140]⁵⁹ FKÖ'nun Ürdün kuvvetleri karşısında hezimete

⁵⁸ Filistinlilerin İsrail'e yönelik saldırılarında önemli bir üs işlevi gören Karameh köyüne 21 Mart 1968'de İsrail bir saldırı düzenlemiş, fakat Filistinli gerillalar karşısında önemli zayıat vermiştir. Bu durum Filistinli gerillalara büyük prestij sağlarken, Ürdün içinde de güçlenmelerine sebep oldu. [Miller, 1987; 357: Khouri, 1985; 358; Odeh, 1986; 33] Bu saldırının dışında İsrail biri 1969 yılında olmak üzere söz konusu köye bir çok misilleme de daha bulunmuştur.

⁵⁹ Birleşik Devletler İsrail ile bir olasılık planı hazırlamıştı ve Suriye'nin Ürdün iç savaşına müdahale etmesi durumunda İsrail Suriye'nin Ürdün'den çekilmesi için olaya müdahale edecekti. [Salloukh, 1996; 47] Öte yandan, İsrail'in Suriye'yi bu şekilde Ürdün iç savaşından uzak tutması bir anlamda Ürdün-İsrail arasında Abdullah döneminden beri varolan gizli ittifakın da bir sonucuydu. [Haddad ve Hardy, 2003; 46:

uğramasıyla sonuçlandı. Öte yandan, dönemin Suriye savunma bakanı Hafız Esad Filistinli gurupların bağımsız hareket etmesini ulusal çıkarlar yönünden önemli bir sorun olarak görüyordu ve bir anlamda FKÖ'nun Ürdün'de başarılı olmasını da istemiyordu [Brand, 1990; 25]. Nitekim, Suriye'nin FKÖ'ye yardım etmedeki bu başarısızlığı FKÖ ile Suriye arasındaki gerilimin başlangıcını oluşturacaktır [Brand, 1990; 25].

Çatışmanın ardından FKÖ'nun Ürdün dışına çıkarılmasıyla birlikte İsrail'e yönelik politikasında Filistinli baskısından kurtulan Kral Hüseyin İsrail yetkilileriyle bir barış anlaşması imzalamak amacıyla Kasım 1970'de ve daha sonraki dönemlerde gizli toplantılar gerçekleştirdi [Khoury, 1985; 364]. Bu görüşmelerin sonunda Hüseyin Mart 1972'de İsrail'e barış için on iki noktalı bir plan önerecektir. Buna göre, Batı ve Doğu Şeria'dan oluşan iki otonom bölgesi, Amman ve Kudüs'ün iki başkent olduğu federal bir Birleşik Arap Krallığı oluşturacaktı [Fisher ve Ochenswald, 1990; 682]. Plan Ürdün'ün başı çektiği bir oluşumda pasif tarafı oluşturacakları korkusuyla Filistinlilerce kabul görmezken [Tal, 1993; 53], İsrail planı tartışmayı dahi reddetti [Shlaim ve Yaniv, 1980; 245].

Arap cephesinde yaşanan bu değişimler İsrail'in statuko merkezli politika anlayışında hiç bir değişime sebep olmadı. Nitekim, temelde Rogers Planı'nın öngördüğü ilkeler doğrultusunda Jarring'in Mısır ve İsrail'i barış anlaşmasına ikna etmek amacıyla yeniden başlattığı görüşmeler [Quandt, 1975; 35] İsrail'in 5 Haziran 1967 öncesindeki hatta çekilmeyeceğini açıklamasıyla sonuçsuz kaldı [Chomsky, 2000; 311]. Aslında Amerika Birleşik Devletleri de İsrail'i barışa zorlama hususunda etkin bir politika izlemiyordu. 1969 yazında ilan edilen Nixon Doktrini⁶⁰ ile birlikte Ortadoğu sorununu ABD ve Sovyetler arasındaki rekabet bağlamında ele almaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri yönetimi Ortadoğu'daki çıkarlarını koruyacak olan İsrail'i Araplar karşısında

Shahak, 2003; 148]

⁶⁰ Bölgesel çatışmalarda ABD'nin doğrudan askeri müdahalelerde bulunmayacağını ve bunun yerine müttefiki olan ülkelere askeri ve ekonomik yardımla yetineceğini öngören Nixon Doktrini Ortadoğu'da İran ve Suudi Arabistan'a silah yardımının artırılmasını öngören iki ayaklı politikayı uygulamaya koyduğu gibi [Arı, 1998; 73-74] İsrail'e yönelik askeri ve ekonomik yardımın özellikle 1971'den itibaren önemli oranda artmasına sebep olacaktır.

zayıflatmak istemiyordu [Khouri, 1985; 362]. Nitekim, Nixon 1970 ve 71 yıllarında Filistinlilerin haklarını göz önünde bulundurmeyen bir barışın Ortadoğu'da gerçekçi olmayacağı gibi önemli bir söylemi dile getirmiş olsa da [Khouri, 1985; 361: Turki, 1986; 142], İsrail'in tutumunu değiştirebilecek bir baskı politikası izlemedi [Peretz, 1988; 30].

1971-72 yıllarında barış çabaları İsrail'in Sina'dan kısmi çekilmesi karşılığında Mısır'ın Süveyş'i yeniden İsrail kullanımına açmasını öngören anlaşmalara odaklansa da [Shlaim ve Yaniv, 1980; 244: Khouri, 1985; 366], İsrail taviz yönünde geri adım atmaya yanaşmadı. Öte yandan, 1971 Sonbahar'ında Afrika Birliği Organizasyonu (OAU) 4 Afrika devlet başkanını barışın önündeki engelleri çözmeleri amacıyla Mısır ve İsrail'e gönderdi. Mısır'ın önerilere olumlu yaklaşmasına karşılık İsrail'in olumsuz bir tutum sergilemesi Afrika ülkelerinin girişimlerini sonuçsuz bıraktığı gibi İsrail'in bu ülkeler nezdindeki imajının da sarstı [Khouri, 1985; 367].

1972 yılına gelindiğinde barış görüşmeleri yerinin yakında patlak verecek olan savaşın öncesindeki durgunluğa bırakılmıştı. ABD stautoyu desteklemek dışında bir politika izlemezken, [Quandt, 1975; 35] 1972 yılının başında New York'ta bir çok Arap ve İsrailli diplomatla görüşmeler yapan ve Ortadoğu'ya barışın önündeki açmazı kırması umuduyla seyahatler gerçekleştiren yeni BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in girişimleri de başarısızlıkla sonuçlandı [Khouri, 1985; 367]. Enver Sedat Temmuz 1972'de Mısır'daki Rus askeri personelini Amerika Birleşik Devletleri'nin barış yönünde daha etkin davranacağı ve İsrail'e baskı uygulayabileceği umuduyla ülkeden çıkardı⁶¹ [Fisher ve Ochenswald, 1990; 711: Khouri, 1985; 368]. Fakat, Watergate skandalıyla⁶² birlikte iç politikaya yönelen Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu

⁶¹ Enver Sedat'ın bu kararında Amerika Birleşik Devletleri'nin William Rogers'ın yerini alan Henry Kissinger'le birlikte değişen Ortadoğu politikasının ve Suudi Arabistan kralı Faysal'ın ikna çabalarının etkisi büyüktür. Kissinger'a göre Arap ülkelerinin Sovyetler'le ittifakını sürdürdükleri müddetçe işgal edilen topraklarının geri alma konusunda umut beslemeleri gerekiyordu. [Allin ve Simon, 2003; 125] Diğer taraftan, Kral Faysal Mısır'daki Sovyet mevcudiyetinin ortadan kalkmasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin Arap İsrail sorununa daha dengeli yaklaşacağına inanıyordu. 1967 savaşından beri artan Suudi-Mısır ilişkilerinin de etkisiyle Faysal bu doğrultuda Sedat'ı ikna edebilmiştir. [Bahgat, 2003; 130]

⁶² 1972 seçim kampanyası sırasında Nixon'un seçim kampanyasının komite üyelerinin direktifi ile

barışına yönelik ilgisi azalmaya başlayınca [Quandt, 1975; 36]⁶³, Arap liderleri kuvvet kullanımı olmadan kısır döngünün aşılamayacağına kanaat getirdiler.

Demokrat Parti'nin Watergate apartmanlarında bulunan ulusal merkezine karşı bir soygun girişimi giderek bir iç soruna dönüşmeye başladı. [Hofstadter ve Gary, 1986; 177]

⁶³ Aslında bu ilgisizlik İsrail ve Arap ülkeleri arasındaki barış girişimlerine yönelik bir ilgisizlikti. Zira, aynı dönemde Nixon yönetimi İsrail'in istediği silahları vermeyi kabul edecek ve 1973 savaşı öncesi İsrail'in elini güçlendirecektir. [Khoury, 1985; 369; Findley, 1994; 234]

2.3. ABD'nin İnsiyatifinde Meşruiyet Merkezli Bir Dış Politika: 1973-1982

Mısır ve Suriye⁶⁴ Suudi Arabistan'ın desteği⁶⁵ ile mevcut politik açmazı kırmak ve Arap ülkelerinin işgal altındaki bölgeleri İsrail'e bırakmaya razı olmadıklarını kanıtlamak amacıyla 6 Ekim 1973'de İsrail'e karşı ani bir saldırı başlattılar. Savaşın ilk iki gününde Arap orduları İsrail karşısında önemli bir başarı kazanacaktır⁶⁶. Suriye Golan tepelerinin büyük bir kısmını geri alırken, Mısır ordusu Süveyş kanalını geçerek Sina yarımadasında ilerlemeye başladı [Fisher ve Ochenswald, 1990; 668; Slater, 2002; 93-94]. Golan tepelerinin stratejik önemi ve Suriye cephesinde olası bir yenilginin İsrail'i ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya bırakacak olması İsrail politika yapımcılarının savaşı ağırlıklı olarak Suriye cephesine kaydırmalarıyla sonuçlandı [Tzabag, 2001; 187-88]. Bu politika 10 Ekim'de etkisini gösterdi ve Hermon bölgesi dışında savaş öncesinde İsrail'in elinde bulunan yerler geri alındı [Tzabag, 2001; 193]. Diğer taraftan, savaşın dördüncü gününde Amerika Birleşik Devletleri başkanı Nixon'un İsrail'e yönelik silah satışını onaylamasıyla birlikte savaşın seyri tamamiyle değişti [Allin ve Simon, 2003; 126]. Askeri anlamda önemli oranda güçlenen İsrail Arap saldırılarını geri püskürtmenin yanı sıra, Arap ordularına da ağır kayıplar verdirmeye başladı.

Savaşın giderek şiddetini artırması üzerine 22 Ekim'de BM taraflara ateşkes çağrısında bulundu. Söz konusu çağrıya uymayan İsrail Suriye içlerine ilerleyerek başkent Şam'a 35 kilometre kadar yaklaştığı gibi Mısır'ın üçüncü ordusunu da saf dışı bıraktı. Arap

⁶⁴ 1967 savaşının bilinçaltı Kral Hüseyin'i 1973 savaşında İsrail'e karşı bir cephe açmaktan alıkoymuştu. Fakat, Ürdün 13 Ekim'de 40. Zırhlı Birliği Suriye'ye yardım amacıyla bu ülkeye göndererek dolaylı da olsa savaşa müdahil olmuştur.

⁶⁵ Kral Faysal 1973 savaşı patlak vermeden önce Mısır'a bir ziyaret gerçekleştirdi ve Sedat'ın savaş kararını onayladı. Faysal'ın bu kararı onaylamasında Sovyet askerlerini ülkesinden çıkarması karşılığında ABD'nin Arap İsrail sorununda dengeli bir politika izleyeceği yönünde Sedat'a verdiği tavsiyenin Amerika Birleşik Devletleri'nin değişmeyen tutumu sebebiyle işleyemez duruma gelmesinin ardından Mısır devlet başkanına karşı bir vefa borcu hissetmesinin etkisi büyük olmuştur. [Bahgat, 2003; 130] Aynı ziyarette Faysal petrol silahını kullanarak, Mısır ve Suriye'ye İsrail'e yönelik savaşlarında yardımcı olma sözü verdi. [Bahgat, 2003; 133]

⁶⁶ Savaşın bu zor döneminde Golda Meir'in nükleer başlıklı füzelerin Arap başkentlerine yönlendirilmesine ilişkin bir emir verdiği iddia edilse de, İsrail bu bilgiyi şimdiye kadar doğrulamamıştır. [Balci, 2003; 233; Karsh ve Navias, 1995; 86]

ülkelerinin karşı karşıya kaldığı bu zor durumun Ortadoğu'yu geri dönülmesi zor bir sürece sürükleyeceğinin farkına varan, Sovyetler ABD'ye BM ateşkes kararını uygulamak için birlikte harekete geçmeyi önerecektir [Fisher ve Ochenswald, 1990; 670]. Amerika Birleşik Devletleri'nin öneriyi reddetmesi üzerine Sovyetler Birliği Mısır'ın 3. ordusunu İsrail kuvvetlerinden kurtarmak için müdahalede bulunabileceğini ifade etti [Khouri, 1985; 370]. Bunun üzerine Nixon'un Amerikan ordusunun kısmi alarına geçirilmesini istemesi, 1973 savaşını neredeyse direkt ABD-Sovyet çatışması haline dönüştürecekti [Quandt, 1975; 38: Allin ve Simon, 2003; 127]⁶⁷. Fakat, bu olasılık gerçekleşmeden, Arap ülkelerinin üstünlüğüyle başlayan savaş, 26 Ekim'de İsrail'in askeri zaferiyle sona erdi.

1973 savaşı İsrail'in askeri üstünlüğünün bölgede istikrarı sağlayacağı ve savaşı önleyeceği yolundaki Amerikan varsayımını geçersiz kıldı [Kasım, 2000; 123]. Amerika Birleşik Devletleri bu tarihten itibaren Arap-İsrail çatışmasına yönelik politikasını İsrail'in komşu ülkeleriyle bir barış anlaşması imzalayarak bölgede meşruluğunu sağlaması doğrultusunda şekillendirecektir. Öte yandan, Washington'u böyle bir politika izlemeye iten en önemli sebeplerden biri de Arap ülkelerinin uygulamaya koyduğu petrol ambargosu olmuştur. 1973 savaşının başlamasından bir kaç gün sonra Kuveyt'in çağrısıyla toplanan Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Organizasyonu (OAPEC) İsrail işgal ettiği Arap topraklarından çekilmeyi ve Filistinlilerin yasal haklarını tanımayı kabul edene kadar petrol üretimini her ay %5 azaltmaya karar verdi. OAPEC'in kararlı politikasının sonucunda 1973'de 2.83 dolar olan petrol fiyatlarının 1974'de 10.41 dolara kadar yükselmesi [Bahgat, 2003; 134] Amerika Birleşik Devletleri tarafından tedirginlikle karşılandı.

Nitekim, petrol ambargosunu sonlandırmak isteyen Nixon, Suudi Arabistan Kralı Faysal'a gönderdiği mektubunda BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararları doğrultusunda Arap İsrail sorununa barışçıl bir çözüm sağlamaya çalışılacağı sözünü verdi [Bahgat, 2003; 134-35]. Öte yandan, İsrail ile aralarındaki uyuşmazlıkların askeri

⁶⁷ Rusya'nın ABD ile çatışmayı göze alması savaşın sona ermesinde önemli bir faktör olmuş, Mısır ve Suriye yeni bir askeri yıkımla karşılaşmaktansa, savaşın "erken" sona ermesiyle birlikte stratejik bir kazanç elde etmişlerdir. [Khouri, 1985; 370: Topuz, 1999; 113]

yöntemlerle çözülemeyeceğinin farkına varan ılımlı Arap ülkeleri, sadece ABD baskısının İsrail'i işgal ettiği bölgelerden çekilmeye zorlayacağını da farkındaydılar [Quandt, 1975; 37; Lewis, 1999; 372]. Arap devletlerinin ve ABD'nin Arap-İsrail sorununa yönelik politikasının aynı noktada birleşmesi sonuçlarını 1973 savaşının hemen ardından başlayan barış görüşmelerinde gösterdi.

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, İsrail ve Mısır arasında 17 Ocak 1974'de Suriye ve İsrail arasında ise 29 Mayıs'da geçici bir anlaşma imzalanmasını sağladı. Mısır ile yapılan anlaşmaya göre İsrail askerlerini Süveyş Kanalı'nın 20 mil doğusuna çekecek ve bu bölgeye sınırlı sayıda Mısır askerinin konuşlanmasına müsaade edecekti [Khouri, 1985; 367; Fisher ve Ochenswald, 1990; 670]. Diğer taraftan, İsrail'in Suriye ile yaptığı anlaşma ise 1973 savaşında işgal ettiği bölgelerin Quneitra dahil Suriye'ye iadesini ve iki ülke arasında 3 aylık bir süre için BM Gözlemci Kuvvetleri'nin konuşlandırılmasını öngörüyordu [Tzabag, 2001; 201; Quandt, 1975; "Documents on Palestine", 1988; 73]. İsrail ve Suriye arasındaki bu anlaşma aynı zamanda Suudi Arabistan'ın Arap İsrail barışı yönünde umutlarını artırmış ve petrol ambargosunun sona ermesini sağlamıştır [Bahgat, 2003; 338].

Fakat, ABD ve Arap ülkelerinin barış anlaşması doğrultusunda birleşen ortak politikaları İsrail cephesinde olumlu karşılanmamıştı. Zira, İsrail başbakanı Yithak Rabin temel stratejisini İsrail'in askeri gücünü yeniden inşa edebilmek için zaman kazanma üzerine kurmuş ve bu sebeple Araplarla ciddi pazarlıklara İsrail'in gücünü yeniden kazanana kadar yanaşmak istemiyordu [Shlaim ve Yaniv, 1980; 246; Khouri, 1985; 372]. Öte yandan, 31 Aralık 1973 seçimlerinin İşçi ittifakında önemli oy kaybıyla sonuçlanması ve sağ bir parti olan Likud'un oy oranını artırması İsrail hükümetinin işgal altındaki bölgelere yönelik tutumunu yumuşatmasını daha da zora sokmuştu [Yılmaz, 2003; 113-115; Khouri, 1985; 372]. Sonuçta, İsrail'in barış görüşmelerine yönelik bu olumsuz tutumu ABD'nin görüşmelerde daha etkin bir politika izlemesine neden oldu. Öyle ki, 1970'lerin ikinci yarısında ABD dış politikası neredeyse tamamıyla Ortadoğu'ya odaklanmıştı.

Kissinger 1975 Mart'ında ikinci kez Mısır ve İsrail arasında geçici bir anlaşma imzalanması için yoğun bir çaba harcasa da, İsrail'in tutumunu yumuşatmayı

reddetmesiyle görüşmeler sonuçsuz kalacaktır. Mısır'ın barışa yönelik samimiyetini göstermek için 5 Temmuz'da Süveyş Kanalı'nı yeniden İsrail kullanımına açmasının ardından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Gerald Ford ve Kissinger başarısızlığın sorumlusu olarak İsrail'i gösterdiler [Khouri, 1985; 379]. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri hoşnutsuzluğunu göstermek amacıyla İsrail'e yeni askeri yardımı durdurduğunu bildirse de, 23 Mayıs'da 75 Senatör'ün yardımın devam etmesi yönünde Ford'a gönderdikleri ortak mektuptan dolayı Washington yönetimi bu karardan geri adım atmak zorunda kaldı [Findey, 1994; 174; Khouri, 1985; 379].

İsrail'in Ford yönetimiyle arasını tekrar açmak istememesi ve cazip Amerikan yardımlarının da etkisiyle Kissinger 1 Kasım 1975'de Mısır ve İsrail arasında ikinci Süveyş Anlaşması'nın imzalanmasını sağladı. Buna göre; İsrail Abu Rudeis petrol alanlarından ve stratejik öneme sahip Gidi ve Mitla geçiş bölgelerinden çekilecek, BM Barış Gücü tarafından kontrol edilecek olan yeni bir tampon bölge oluşturulacak, askeri olmayan İsrail kargo gemileri Süveyş Kanalı'nı kullanabilecek ve Arap-İsrail çatışması sadece barışçıl yöntemler kullanılarak çözülmeye çalışılacaktı [Fisher ve Ochenswald, 1990; 670; Khouri, 1985; 379; Gillon, 1979; 153]. Mısır ve İsrail arasındaki bu anlaşma Ortadoğu'daki dengeleri de değiştirdi. İsrail, ABD ve Mısır arasındaki yakınlaşmaya Washington nezdinde İsrail'in Ortadoğu'daki önemini kaybettireceği gerekçesiyle olumsuz bakarken, [Telhami, 1990; 410-12] başta Suriye, Ürdün ve FKÖ olmak üzere bir çok Arap ülkesi Mısır'a karşı mesafeli bir politika izlemeye başladı [Khouri, 1985; 379].

Öte yandan, İsrail ABD'nin etkin bir politika izlediği Mısır cephesi dışında diğer Arap ülkeleri ile arasındaki sorunları çözme yönünde herhangi bir olumlu adım atmaktan kaçınıyordu. Ocak 1974'de Kral Hüseyin'in Batı Şeria\Ürdün ve İsrail arasında anlaşma taslağı niteliğinde Kissinger'a sunduğu on noktalı öneriden bir sonuç alınamaması üzerine [Fisher ve Ochenswald, 1990; 683] aynı yılın Ekim ayında Kissinger Jericho'yu terketmesi karşılığında Ürdün-İsrail anlaşmasını önerdiğinde Rabin hükümetinin reddiyle karşılaştı [Shlaim ve Yaniv, 1980; 246]. Diğer taraftan, 1974 Ekim'inde toplanan Rabat Arap zirvesiyle birlikte Ürdün ve Suriye'nin FKÖ'nun Arap İsrail sorununda bir aktör olduğunu kabul etmesiyle birlikte İsrail'in tutumu daha da sertleşti. Suriye Filistin problemine politik bir çözüm bulunmadığı sürece İsrail ile geçici bir

anlaşmaya yanaşmayacağını bildirirken, Kral Hüseyin Filistin konusunun kendi yetkisinde olmadığını ve konu hakkında İsrail'in FKÖ ile müzakere masasına oturması gerektiğini ifade etti [Gillon, 1979; 153]. İsrail hükümeti bu söylemlere şiddetle karşı çıkarak FKÖ'yu muhatap olarak kabul etmeyeceğini bildirecektir.

1970'de yaşanan "Kara Eylül"ün ardından Ürdün'ü terketmek zorunda kalan FKÖ 1969'da Mısır ve diğer Arap ülkelerinin insiyatifinde Lübnan Hükümeti ile imzaladığı anlaşma⁶⁸ doğrultusunda bu ülkeye yerleşti ve İsrail için önemli bir tehdit kaynağı oluşturmaya başladı. 1973 Arap-İsrail savaşının Filistin milliyetçiliğini artırması, 1974 Rabat'da toplanan Arap zirvesinde FKÖ'nun Filistin halkının tek yasal temsilcisi olarak kabulü ve BM Genel kurulunda alınan çoğunluk kararıyla FKÖ'nun Filistinlilerin meşru temsilcisi olarak Genel Kurul oturumlarına katılmasının hükme bağlanması gibi gelişmeler 1967-73 döneminde işgal altındaki bölgelerde etkin olamayan FKÖ'nun popularitesinin bu bölgelere de yayılmasına sebep oldu [Nakhleh, 1988; 220]. Böylece, zaten Lübnan'ın bir geri çekilme alanı olarak işlev görmesi dolayısıyla stratejik bir derinliğe sahip olan FKÖ, işgal edilmiş bölgelerdeki destekçilerinin artmasıyla da 1974 yılında İsrail'e yönelik bir çok fedayin saldırıları gerçekleştirme imkanı buldu. Öte yandan, Nisan 1976'da işgal altındaki bölgelerde yapılan yerel seçimlerin FKÖ yanlısı bir çok adayın baskın zaferleriyle sonuçlanması FKÖ'nun bu bölgelerde etkinliğini giderek artırdığını göstermenin [Khouri, 1985; 384: Çalışkan ve Fahreddin, 2000; 27] yanı sıra İsrail'in dikkatini FKÖ'nun konuştuğu Lübnan'da yoğunlaştırmasına da sebep oldu.

Aslında İsrail 1960'lı yılların sonundan itibaren Lübnan'da konuşlanan Filistinli guruplara karşı misilleme saldırıları düzenlemekteydi. Örneğin, 1970 Mayıs'ında El-fetih'in kontrolündeki bölgelerin büyük bir kısmını işgal eden İsrail kuvvetleri bu bölgeleri 24 saattten uzun bir süre kontrolünde tuttuğu gibi 1972 yılında düzenlediği geniş ölçekli bir misilleme saldırısıyla da Litani nehrine kadar olan bölgeyi işgal ederek 2 gün boyunca elinde tuttu [Schiff, 1984; 221]. Söz konusu misilleme saldırılarında

⁶⁸ Anlaşmaya göre, Lübnan hükümetini tanıması karşılığında FKÖ gerillaları İsrail'e karşı operasyonlarında güneyde hareket özgürlüğü kazanırlarken, mülteci kamplarında yaşayan Filistinlilere de koruma sağlayabileceklerdi. [Kazziha, 1990; 314: Cooley, 1972; 467-68]

İsrail iki temel hedefi gerçekleştirmeyi amaçlıyordu; bir taraftan FKÖ'nun İsrail'e yönelik gerilla saldırıları "cezalandırılırken" diğer taraftan Lübnan hükümetine FKÖ'nün hareket alanını sınırlandırması için baskı yapılıyordu [Rubenberg, 1984; 6]. Fakat, İsrail'in bu misilleme saldırıları FKÖ'yu zayıflatmaktan ziyade Lübnan'ın zayıf hükümete mirasını yapıbozuma uğratarak Lübnan politik sisteminin dağılmasına [Rubenberg, 1984; 7] ve dolayısıyla da FKÖ'nün güçlenmesine yol açtı.

Lübnan'da merkezi otoritenin etkinliğini kaybetmesi ve Filistinliler ve Falanjistler temelinde iki farklı cephenin ortaya çıkması 1975 yılında iç savaşın patlak vermesiyle sonuçlandı. 13 Nisan 1975'de Falanjistlerin Filistinlileri taşıyan bir otobüs konvoyuna saldırarak bütün yolcuları öldürmesiyle başlayan iç savaş [Odeh, 1986; 217; Turan, 2003; 379] zamanla Suriye ve İsrail'in de müdahil olduğu bölgesel bir soruna dönüştü. İsrail'in Suriye'den farklı olarak iç savaş süresince eylem temelli bir politika izlememesi Suriye'nin İsrail'in çıkarlarını da koruyan bir Lübnan siyaseti benimsemesinden kaynaklanmıştır. Zira, iç savaşta Falanjist yanlısı bir politika izleyen İsrail Suriye'nin de kendi çıkarları doğrultusunda⁶⁹ Filistinliler karşısında Hıristiyanları desteklemesi ve ABD arabuluculuğunda İsrail ve Suriye arasında gerçekleşen üstü örtülü anlaşma⁷⁰ dolayısıyla savaşa müdahil olmadan çıkarlarını koruyabileceğine kanaat getirmişti.

Lübnan iç savaşı Arap İsrail sorununda bir çok değişimi de beraberinde getirmiştir. İlk olarak savaş Araplar ve Filistinlilerin askeri ve politik pazarlık pozisyonlarını

⁶⁹ FKÖ lehine değişen Lübnan iç dengeleri Suriye'yi iki farklı şekilde rahatsız ediyordu; Yahudi devletine karşı silahlı mücadele yürüten bir grup olarak FKÖ İsrail'e Lübnan müdahalesi için bir bahane sunduğu gibi Suriye'nin ekonomik ve politik çıkarlar sağladığı Lübnan'daki geleneksel sisteme bir meydan okuma anlamına geliyordu. Öte yandan, Lübnan'daki mezhep çatışmasının Suriye'ye taşma olasılığı Şam'da tedirginlikle karşılanmaktaydı. [Brand, 1990; 26; Hourani, 2003; 494] Sonuçta, statükonun devamını sağlamak isteyen Suriye kaybetme olasılıkları bulunan Falanjistler'in yanında yer alacaktır.

⁷⁰ Suriye müdahalesi Amerikan desteğine sahipti ve Washington Suriye'nin Batı yanlısı Hıristiyanlara yardım edeceğini ve savaşı sona erdirebileceğini umuyordu. Bu doğrultuda İsrail'in Suriye müdahalesine karşı çıkmasını engellemek isteyen Amerika Birleşik Devletleri iki ülke arasında üstü örtülü bir anlaşmanın imzalanmasını sağladı. Buna göre; Suriye ordusu İsrail sınırına yakın bölgeleri işgal etmeyecek ve karadan havaya füzeleri Lübnan'a konuşlandırmak gibi İsrail'in askeri güvenliğini tehlikeye atacak girişimlerde bulunmayacaktı. [Schiff, 1984; 222; Khouri, 1985; 387; Dinçer, 2004; 112]

zayıflattığı gibi ABD'nin barış çabalarında da geçici bir durgunluğa yol açtı. Öte yandan, savaş Filistin konusunda bir çözüme ulaşılmadan Lübnan probleminde bir çözüme gidilemeyeceğini gözler önüne sermenin yanı sıra Suriye ve İsrail'in Lübnan'a askeri ve politik anlamda ilgilerinin artması Lübnan'ı yeni bir Arap İsrail çatışmasını harekete geçirebilecek bir konuma itti [Khoury, 1985; 387-88]. FKÖ bağlamında savaşın uzun vadede iki önemli sonucu olmuştur. İlk olarak merkezi otoritenin zayıflaması ve Suriye'nin bölge üzerinde etkin bir kontrol kuramaması FKÖ'nün hareket alanını genişletti ve İsrail'e yönelik saldırılarını giderek artırmasını sağladı. İkinci olarak savaş esnasında FKÖ ile ABD arasında direk olmayan bağlantıların kurulması gelecekte ABD'nin FKÖ politikasında önemli değişikliklerin yaşanmasına sebep oldu. Nitekim, savaş sırasında FKÖ yüzlerce Amerikalıya bölgeyi terketmeleri sırasında koruma sağlarken, Beyrut'daki ABD elçiliğine ve Amerikalı diplomatlara sürekli bir güvenlik sunmuştur [Khoury, 1985; 388]. Suriye'nin Lübnan'da yaşanan iç savaşa müdahalesi Suriye-ABD bağlantılarını güçlendirdi. Fakat, bu durumu hoş karşılamayan Sovyetler Hafız Esad'ın bölgesel ve politik anlamda etkinliğini artırarak Moskova'dan bağımsızlaşma politikasına güçlendireceği gerekçesiyle Suriye'nin Lübnan'a yönelik müdahalesine karşı çıktı [Golan, 1982-83; 9]. Bu bağlamda 1982'de İsrail'in Lübnan işgaline kadar geçen dönemde Suriye'ye yönelik Sovyet desteğinin azalması İsrail karşısında Şam'ın konumunu zayıflatacaktır.

Bu sırada İsrail iç politikasında Yahudi devletinin Ortadoğu politikasını tamamiyle değiştirecek gelişmeler yaşanıyordu. 1977 seçimlerini Sefardim Yahudilerinden aldığı destekle⁷¹ kazanan Menecham Begin'in liderliğindeki Likud İşçi Partisi'nin devletin

⁷¹ Ben Gurion döneminde iktidarın manipulasyonları sebebiyle politik alanda belirleyici olamayan doğulu Yahudiler 1970'lerden itibaren İşçi Partisi'nin kendilerine yönelik sembolik reformları ve paternalist politikaları dolayısıyla rahatsızlıklarını açıkça belirtmeye başladılar. Bu rahatsızlığın en önemli göstergesi 1970-71 yıllarında gelişen İsrail Kara Panter Hareketi olmuştur. Nitekim, doğulu gençlerden oluşan bu hareket Asya ve Afrika Yahudilerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve bunlara daha fazla fırsat sunulmasını talep etmeye başladı. Sonuçta bu durum İşçi Partisi'nin Sefardim Yahudilerine ikinci sınıf vatandaş olarak muamele eden ve Batı kökenli Yahudilerin statü partisi olarak algılanmasına [Hadar, 1991; 118; Shaal, 2000; 128-29] sebep olurken doğulu oyların Likud'a kaymasıyla sonuçlandı. Diğer taraftan, Likud gibi sağ bir partiye oy veren Sefardimler daha çok gençlik hareketlerinde ve İsrail eğitim sisteminde sosyalleşen ikinci ve üçüncü nesilden oluşuyordu. Nitekim, birinci nesil Sefardimler İslam ülkelerinde karşı karşıya kaldıkları muamelelerden dolayı radikal sağa kayabilecek bir Arap nefretine

kuruluşundan itibaren süregelen iktidarına son verdi. Nitekim, seçim sonuçları İsrail politik yaşamında önemli sonuçlar doğurması sebebiyle bazı akademisyenler tarafından “ikinci cumhuriyet”⁷² döneminin başlangıcı sayılacaktır. Likud’un Batı Şeria politikası tarihi Yahudi yurdunun ayrılmaz bir parçası olduğu gerekçesiyle bu bölgenin herhangi bir anlaşmaya konu olamayacağı söyleminde belirginleşirken, [Shlaim ve Yaniv, 1980; 246] Mısır politikası 1979 Camp David anlaşmasında somutlaştığı üzere ideolojik çizgiden tamamen farklı bir düzlemde gelişecektir.

Batı Şeria politikasını tamamiyle ilhak üzerine kuran Likud yönetimi bu bölgede etkinliğini artırmak isteyen FKÖ’ye yönelik politikasını ise İşçi Partisi’nden farklı olarak bu örgütün Lübnan’daki mevcudiyetini ortadan kaldırmak üzerine kurmuştur. Nitekim, İşçi Partisi döneminde misilleme saldırılarıyla yetinen İsrail bu tarihten itibaren FKÖ’nun saldırılarını beklemeye gerek duymaksızın Lübnan’a yönelik önleyici saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır [Schiff, 1984; 223]. 1978 yılında İsrail Filistinli gerillaların bir İsrail otobüsüne saldırarak 31 kişiyi öldürmeleri üzerine Lübnan’a müdahale kararı aldı. 14 Mart 1978’de Lübnan Ulusal Hareketi ve FKÖ arasındaki ittifaka ağır bir darbe indirmek, Lübnan üzerindeki Suriye etkisini kırmak ve Lübnan hükümetinin LUH (Lübnan Ulusal Hareketi) karşısında pazarlık gücünü artırmak gibi amaçlar doğrultusunda [Odeh, 1986; 303] 20.000 civarında bir kuvvetle Lübnan’a giren İsrail, Lübnan topraklarının yüzde 10’luk bir kısmını işgal etmiş ve Filistinli gerillaları Litani nehrinin kuzeyine çekilmek zorunda bırakmıştır [Coşkun, 2000; 17]. Yaşanan gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi 19 Mart 1978 tarihinde aldığı 1. uluslararası

sahip değillerdi. [Roumani, 1988; 429: Azınlık itilmişliğinin İslam altında daha etkin yaşandığı ve bu sebeple doğulu Yahudilerin Arap nefretine daha yatkın olduğu yönünde farklı bir iddia için bkz. Seliktar, 1984; 37] Zira, bu durum Likud’a yönelik Sefardim oyların artışında da görülür. Likud 1969’da söz konusu oyların %32’sini alırken, 1973’de bu oran %43’e ve 1977’de %46’ya yükselmiştir. [Peretz ve Smooha, 1981; 512]

⁷² Sosyalist Aşkenazi elitin hakimiyeti, Araplara yönelik ayrımcı bir politika izlenmesi, devletçi ekonomi ve bölgesel ve global ittifaklara dayanan bir dış politika gibi temel özelliklere sahip I Cumhuriyet dönemi 1948-77 yılları arasında İsrail politik yaşamında etkin olurken, 1977’de Likud’un iktidara gelmesiyle Batılı kimlikten uzaklaşarak daha fazla Yahudileşme, Filistinlilere yönelik daha baskıcı bir politika izleme ve giderek dünya kamuoyundan dışlanma gibi değişimler yaşanacaktır. Bu değişimlerin etkin olduğu ikinci Cumhuriyet dönemi ise 1992’de İşçi Partisi’nin iktidara gelmesiyle sona erecektir. [Hadar, 1999; 82-83: Hadar, 1992; 595]

bağlamda tanınmış sınırları içinde Lübnan'ın politik bağımsızlığı ve egemenliğinin kabul edilmesi 2. İsrail'in Lübnan'ın bölgesel bütünlüğüne karşı yönelttiği askeri hareketini derhal durdurması ve kuvvetlerini bütün Lübnan bölgelerinden çekmesi 3. Lübnan hükümetinin ricası doğrultusunda Güney Lübnan'a BM kuvvetlerinin [UNIFIL) İsrail'in çekilmesini sağlamak, uluslararası barış ve güvenliği restore etmek ve Lübnan hükümetinin otoritesini yeniden sağlamasına yardım etmek amacıyla yerleştirilmesi..." [Hof, 2001; 27] gibi hususları öngören 245 sayılı kararı çıkarmak zorunda kalmıştır. Söz konusu kararın ardından İsrail'in Lübnan'daki askerlerini geri çekmesi mevcut problemi sona erdirmekten ziyade sadece dondurulmasını sağlamıştır. Nitekim, Camp David'de elini güçlendiren İsrail sorunu kendi lehine çözümlenmek amacıyla yeniden ele alacaktır.

1970'lerin ikinci yarısına gelindiğinde Mısır'ın İsrail ile barış yapmasını gerektirecek ikinci bir faktör daha ortaya çıkmıştı. Artık, Sina yarımadasını geri almanın yanı sıra dış borçlar dolayısıyla kötüye giden Mısır ekonomisini düzeltmenin yolu da Enver Sedat'a göre İsrail ile yapılacak olan olası bir barış anlaşmasından geçiyordu [Kober, 2002; 30: Fisher ve Ochenswald, 1990; 715]. 1977 seçimlerinin ardından işbaşına gelen Likud hükümeti ise temel hedefi olan Batı Şeria'daki işgal edilmiş topraklara Yahudi göçmenleri yerleştirerek buraları aşamalı olarak ilhak etme politikasını hayata geçirmek ve Suriye ile FKÖ'den gelen muhalefetle etkin bir biçimde uğraşabilmek için [Hourani, 2003; 483-4; Ma'oz, 1999; 401] güvenlik kaygısıyla elinde tuttuğu Sina yarımadasını barış anlaşması karşılığında Mısır'a devrederek dikkatini Batı Şeria ve kuzey sınırına yoğunlaştırmayı amaçlıyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ne gelince başından beri Sovyetlerin Ortadoğu'daki etkinliğini azaltmak ve en önemli müttefiki olan İsrail'in karşısındaki Arap cephesini zayıflatmak bağlamında olası bir barışı hararetle desteklemekteydi. Sonuçta, Mısır, İsrail ve ABD'nin kesişen çıkarları Camp David'e giden süreci başlatmış oldu.

Cenevre konferansının yeniden toplanması yönünde çağrılarının⁷³ yapıldığı bir sırada Mısır devlet başkanı Sedat'ın Kasım 1977'de İsrail'e yaptığı süpriz ziyaret ve

⁷³ 1976 Sonbahar'ında Arap ülkelerinin yanı sıra diğer bazı devletler Ortadoğu'da bir barışa ulaşılması amacıyla Cenevre konferansının yeniden toplanması yönünde fikir bildirdiler. Rusya da bölgede azalan

Knesset'te İsrail'in Sina'dan çekilmesi ve Filistinlilerin haklarını tanıması karşılığında kapsamlı bir barış önerisi temelinde yaptığı tarihi konuşma dikkatleri Mısır-İsrail görüşmelerine çekti.⁷⁴ Aslında, Sedat'ın bu hareketi süpriz olmaktan ziyade Eylül 1977 ortasında Fas'ta başlayan Mısır ve İsrail arasındaki gizli diplomasinin doğal bir sonucuydu [Aras, 1997; 33]. İsrail'in bu şekilde ABD'nin arabuluculuğuna ihtiyaç duymaksızın Mısır ile gizli görüşmeler gerçekleştirmesi bir anlamda Carter'ın Ortadoğu barışına yönelik tutumundan duyulan rahatsızlığın da bir göstergesiydi. Nitekim, Carter'ın Filistinlilere yönelik önceki dönemlerde ihmal edilmelerinden dolayı kişisel bir sorumluluk hissi duyması ve soruna ABD-Sovyet çatışmasının bir parçası olmaktan ziyade bölgesel bir çatışma olarak yaklaşması [Lewis, 1999; 368] İsrail yönetimini rahatsız etmiştir. Özellikle, Carter'ın Arap-İsrail sorununu Soğuk Savaş mantığından uzak bir şekilde yorumlaması Washington'un İsrail ve Araplar karşısında dengeli bir politika izleyeceğinin bir göstergesi olarak algılanacaktır. Sonuçta, 1977 Ekim'inde Carter'ın İsrail ve komşuları arasında savaş durumuna son verilerek normal barışçıl ilişkiler kurulması çağrısında bulunan bir Sovyet-Amerikan çözümünü kabul etmesi [Chomsky, 2000; 355] İsrail'in olası bir barış görüşmelerinde ABD'nin minimum bir rolde tutulması yönünde bir politika izlemesine sebep oldu.

Carter yönetimiyle birlikte Mısır-ABD ilişkilerinin gelişmesi İsrail cephesinde Mısır'la olası bir barış sürecinde ABD'nin rolüne ilişkin kaygıları artırdı. İsrail yönetimi Carter ve Sedat'ın kabul edilebilir olduğunu düşündükleri bir anlaşmayı kabul etmesi yönünde İsrail'in manipule edileceğini öngören ortak bir strateji izlediklerine kanaat getirmesi dolayısıyla Washington'un Camp David görüşmelerinde "taraf" konumunda

nufuzunu restore eder umuduyla bu girişimi destekledi ve 5 öneride bulundu; İsrail 1967 öncesi sınırlarına çekilecek, Filistin devleti kurulacak, İsrail de dahil bölgedeki bütün devletlerin varoluş hakkı tanınacak, FKÖ'nun konferansa katılımı sağlanacak ve büyük güçler anlaşmaya garantör olacaklar. [Khoury, 1985; 388-89] Söz konusu girişimin başarısız olması üzerine 25 Kasım ve 7 Aralık 1977'de tekrar Cenevre konferansının toplanması yönünde BM Genel Kurulu'ndan kararlar çıktı. Fakat, bunlardan da bir sonuç alınamadı.

⁷⁴ Enver Sedat'ın bu hareketi Camp David sürecini başlatmış olsa da önemli bir stratejik hatayı da içinde barındırıyordu. Nitekim, Sedat'ın Filistinliler konusunda Carter yönetimiyle birlikte olumlu bir tutum benimseyen ABD'nin tavrını beklemeksizin yaptığı bu hareket Filistinlilerin de müzakere sürecinde yer almalarını sağlayacak girişimleri sonuçsuz bırakmıştır. [Hourani, 2003; 483]

olmasından ziyade “arabulucu” bir rol üstlenmesinden yanaydı [Telhami, 1999; 381]. Fakat, 5 Eylül’de başlayan barış görüşmelerinde ABD’nin taraflara yönelik tutumu İsrail’in öngörüsü doğrultusunda gerçekleşmeyecektir. Nitekim, görüşmelerin 7. gününde Mısır lideri müzakere masasını terkedebileceği tehditinde bulunduğu Carter, Sedat’ı bunun ABD ve Mısır arasındaki ilişkilerin sonu anlamına gelebileceği konusunda uyardı [Telhami, 1992; 630-31]. Mısır liderini amaçladığı tavizleri elde edemeden görüşme masasına geri döndüren bu uyarı aslında ABD politikasının Mısır’ı kazanmak uğruna İsrail’i göz ardı etmeyeceğinin açık bir göstergesiydi.

5-17 Eylül 1978 arasında gerçekleşen görüşmelerin sonunda üzerinde karar kılınan çerçeve anlaşması iki kısımdan oluşuyordu. “İsrail ve Mısır arasında bir barış anlaşması için çerçeve anlaşma”na göre; taraflar aralarındaki uyuşmazlıkları çözme yolu olarak kuvvet kullanımı yerine barışçıl yöntemler kullanmayı kabul ederken, 3 ay içinde taraflar arasında bir anlaşmanın gerçekleştirilmesi amacıyla görüşmelere başlanması öngörülmüyordu. 26 Mart 1979’a gelindiğinde söz konusu çerçeve anlaşması nihai şeklini aldı ve Mısır ile İsrail arasında bir barış anlaşması imzalandı.⁷⁵ Çerçeve anlaşmasının ikinci kısmını oluşturan ve Mısır, İsrail, Ürdün ve Filistin halkının yasal temsilcileri tüm cepheleri ile Filistin sorununun çözümüne yönelik görüşmelere katılmalıdırlar (ve) bu amaca ulaşmak için Batı Şeria ve Gazze’ye ilişkin görüşmeler üç aşamada yapılmalıdır; A. Mısır ve İsrail barışçıl ve düzenli bir yönetim transferi sağlamak için bütün tarafların güvenlik kaygılarını dikkate alarak 5 yılı aşmayan bir süre için Batı Şeria ve Gazze’ye yönelik geçiş dönemine ait bir anlaşma üzerinde anlaşır. Yerli halka tam otonomi sağlamak amacıyla, yerli halk mevcut askeri yönetimi serbestçe seçtikleri kendi idari otoriteleri ile değiştirir değiştirmez anlaşma doğrultusunda İsrail askerleri ve sivil yönetimi bölgeden çekilecektir. B. Mısır, İsrail ve Ürdün Batı Şeria ve Gazze’de seçilmiş idari otoritenin kurulma tarzında anlaşacaklardır. ... (bölgeye ilişkin yapılacak görüşmeler ise) BM Güvenlik Konseyi’nin 242 sayılı kararı temelinde gerçekleşecektir.

⁷⁵ Söz konusu anlaşmaya göre; taraflar aralarındaki savaş durumunun sona erdirilecek ve anlaşmanın uygulanması amacıyla barış tesis edilecek;... İsrail bütün silahlı kuvvetlerini ve sivilleri Sina yarımadasından çekecek ve Mısır Sina üzerinde tam egemenliğe sahip olacak;... Taraflar birbirlerinin egemenliğini, bölgesel bütünlüklerini ve politik bağımsızlığını kabul edecek;... Taraflar direkt yada dolaylı kuvvet kullanımından kaçınacak... ve aralarındaki tüm uyuşmazlıkları barışçıl yöntemlerle çözecekler... [Documnets on Palestine, 1988; 76-77]

C. Batı Şeria ve Gazze'deki idari otorite kurulup göreve başladığında 5 yıllık geçiş dönemi başlayacaktır. Geçiş süreci başladıktan sonra üçüncü yıldan geç olmamak üzere mümkün olduğunca çabuk Batı Şeria ve Gazze'nin nihai statüsünün ve komşularıyla ilişkilerinin tespit edilmesi için görüşmeler başlayacaktır... [Documents on Palestine, 1988; 75] gibi hususları öngören "Batı Şeria ve Gazze'nin geleceğine yönelik ilkeler bildirgesi" ise daha belirsiz terimler içermesinin [Fisher ve Ochenswald, 1990; 674] yanı sıra görüşmelere zoraki dahil olmuş izlenimi vermekteydi. Sonuçta, Batı Şeria ve Gazze'ye ilişkin Camp David kararlarının hiç biri uygulanmadı. Bunda Begin'in liderliğindeki Likud'un bu bölgelere yönelik tavizsiz tutumu etkin rol oynamış olsa da FKÖ ve Arap ülkelerinin çoğunluğunun bu anlaşmaya karşı çıkması Likud'un bu bölgelere yönelik işgalci yaklaşımını güçlendirmiştir [Roberts, 1988; 350].

Mısır Arap ülkelerinin tepkisini kazanmak dışında anlaşmadan istediklerini almıştır. 1967 savaşında kaybettiği Sina yarımadasını geri aldığı gibi anlaşmanın ardından Mısır'a yönelik ABD yardımlarının önemli oranda artmasıyla birlikte ekonomik sorunlarında üstesinden gelebilmiştir. Nitekim, Mısır 1979'dan itibaren her yıl toplam 2 milyar doların üzerinde ABD yardımı alacaktır [Karakoç, 2003; 110; Bektaş, 1993; 283]. Öte yandan, Camp David'le birlikte Mısır bölgede ABD'nin önemli müttefiklerinden biri haline gelirken, İsrail karşısındaki Arap cephesinin dışına çıkarak da bu cephenin zayıflamasına neden olmuştur. Anlaşmanın mimarlarından Sedat 1981'de Mısır toplumunu İslami temelde yeniden kurmak isteyen bir gurubun üyeleri tarafından öldürülse de, yerine geçen Hüsnü Mubarek Sedat'ın başlattığı yeni Mısır siyasetini devam ettirecektir [Hourani, 2003; 484].

Öte yandan, Camp David anlaşması Avrupa Topluluğu ülkelerince desteklenirken, Sovyetler Birliği, Arap ülkeleri ve FKÖ tarafından tepkiyle karşılandı. ABD öncülüğündeki bir barışın bölgedeki ABD hegemonyasını artırırken Sovyet nüfuzuna stratejik bir engel oluşturacağı temelinde Moskova anlaşmaya karşı çıktı [Avineri, 1993; 28]. Arap ülkelerinin tepkisi ise daha şiddetli olmuş ve Mısır'ın Arap Birliği'nden çıkarılmasına kadar varmıştır. 27-31 Mart 1979'da Bağdat'da toplanan dokuzuncu Arap zirvesinde Mısır'dan Arap büyükelçilerinin çekilmesi. Arab Birliği'nin merkezinin Kahire'den Tunus'a taşınması, politik ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi ve bütün finansal ve teknik yardımların durdurulması yönünde kararlar çıktı [Documents on

Palestine, 1988; 77]⁷⁶. FKÖ lideri Yaser Arafat da, Sedat'ı Siyonizm'e hizmet etmiş olmakla suçladı [Aras, 1997; 35]. Arap devletleri arasında anlaşmaya en fazla tepki gösteren ülke ise Camp David'le birlikte bölge politikaları tamamıyla ters yüz olan Suriye olmuştur. Nitekim, Esad doktrinine göre Arap güvenliğinin bölünmezliği ilkesi Mısır'ın bu hareketiyle büyük bir yara almış ve bölgedeki barışın Arap cephesindeki zayıflık dolayısıyla sadece birlik sayesinde gerçekleşebileceğini öngören doktrin Camp David anlaşması ile yapıbozumu uğramıştır. Son olarak, Suriye ve İsrail'in Lübnan, Ürdün ve Batı Şeria gibi tampon bölgelerde devamlı bir rekabet içinde oldukları varsayıldığında Mısır'ın İsrail ile bir barış anlaşmasına gitmesi bu rekabette İsrail'in Suriye karşısında elini güçlendirmiştir [Brand, 1990; 24]. Zaten, Begin'i Mısır'la barışa götüren en önemli sebeplerden biri de Mısır'ı İsrail karşısındaki Arap cephesinden çıkararak bu cephenin gücünü zayıflatmaktır [Shlaim ve Yaniv, 1980; 260].

Camp David anlaşmasının yapıldığı sırada İran'da yaşanan gelişmeler Arap-İsrail sorunundaki dengeleri yeniden değiştirecektir. Zira, her değişim varlığını sürdürebilmek için çevresini de değiştirmeye yöneldiğinden, İran'da Şah'ın yerini alan yeni yönetim genelde Ortadoğu özelinde ise İsrail politikasını tamamıyla değiştirmiş, kendine yeni müttefikler bulduğu gibi "öteki"sini de yeniden inşa etmiştir. Şah döneminin müttefikleri olan ABD ve İsrail devrimle birlikte "öteki" bağlamında tanımlanmış, Amerika "büyük şeytan" olarak kabul edilirken, [Arı, 1998; 147] İsrail onun Ortadoğu'daki uzantısı olarak kabul edilmiştir. İran'ın İsrail'e yönelik dış politikasındaki bu değişim Camp David ile birlikte düşünüldüğünde bir anlamda partnerlerin de değişimi anlamına geliyordu. Camp David'le Ortadoğu'da yeni bir müttefik olarak Mısır'ı kazanan İsrail eski müttefikleri olan İran'ı Suriye'ye kaptırmıştı [Seale ve Butler, 1996, 31].

İran'da devrimle beraber gelen değişim İsrail bağlamında değerlendirilecek olursa üç önemli sonucu da beraberinde getirmiştir. İlk olarak, İran İsrail'e karşı mücadele eden

⁷⁶ Mısır ile iyi ilişkileri bulunan ve İsrail'e karşı diğer Arap ülkeleri kadar şahin bir politika izlemeyen Suudi Arabistan'ın Mısır aleyhine oy kullanmasının en önemli sebebi aynı döneme rastlayan İran'daki gelişmelerdi. Devrimin Suudi liderlere öğrettiği en önemli şey ABD'nin en önemli müttefiklerini dahil iç muhaliflerden kurtaramayacağıydı. Halkının büyük bir çoğunluğunun İsrail ile anlaşmaya karşı olduğu Suudi Arabistan bu karşıtlığı göz önünde bulundurmak zorunda kaldı. [Bahgat, 2003; 139]

FKÖ gibi guruplara destek vererek Yahudi devletinin söz konusu örgütlerle mücadelesini daha da zorlaştırmıştır. İkinci ve en önemli sonuç ise İsrail'in karşısındaki Arap muhalefetin devrimle birlikte milliyetçi ve sosyalist merkezli olmaktan çıkarak İslamcı bir şekil almasıdır.⁷⁷ Son olarak, devrimle beraber gelen yeni rejimin Ayetullah Humeyni'nin "...devrimi ihraç etmek için sıkı çalışmalıyız. Zira, kapalı bir çevrede sıkışıp kalırsak, yenilgi kaçınılmaz olur." [Ramazani, 1985; 6] ifadesinde de somutlaştığı üzere İslam Cumhuriyeti'ni düşman bir çevreden korumak amacıyla kendi devrimini Ortadoğu'ya ihraç etme politikası özellikle Körfez ülkeleri arasında İran'ın birincil tehdit olarak algılanmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece, 1940'ların ikinci yarısından itibaren Arap ülkelerinin gözünde en önemli tehdit olarak kabul edilen İsrail özellikle 1980'ler boyunca tehdit algılaması bağlamında ikincil bir konumda kalacaktır [Kober, 2002; 27].

İranlı devrimcilerin FKÖ'nun güney Lübnan'daki kamplarında eğitilmesinin de etkisiyle Yaser Arafat İran'daki yeni rejim tarafından yabancı devlet başkanı statüsünde karşılandı [Cooley, 1979; 1017-18]. İran'ın FKÖ ile bu şekilde yakınlaşması Filistin ulusal hareketlerinin giderek İslamlaşmasını da beraberinde getirdi. Söz konusu İslamlaşma Filistin İsrail çatışmasını dinsel bir bağlama çektiği gibi tarafların çözüm algılamalarını da yeniden inşa edecektir [Litvak, 1998; 148]. Öte yandan, aynı yıllara rastlayan İsrail'in Filistinli gurupları böyleceği umuduyla İslami trendi cesaretlendirme politikası da [Tessler, 1988; 39-40; Ma'oz, 1999; 404; Aras, 1997; 57] İran faktörünün devreye girmesiyle kontrolden çıkarak 80'li yılların sonlarına doğru tamamıyla Yahudi devletinin aleyhine dönüşmeye başladı. İsrail karşısındaki cephenin İslamileşmesi ve İran gibi yeni bir müttefik edinmesinden farklı olarak devrim Yahudi devleti açısından avantajlı bir sonuç da ortaya çıkarmıştır. Devrimin ihracı söylemleriyle birlikte Arap ülkelerinin gözünde tehdit bağlamında ikincil konuma düşen İsrail, Ortadoğu politikasını daha kolay şekillendirme imkanı bulmuş, Arap ülkelerinin İran sorunuyla

⁷⁷ Ortadoğu'daki milliyetçi hareketler 1967 savaşıyla [Öğün, 2000; 61; Ali, 2002; 156] Sosyalist ve modern fikirler de tarihsel ve toplumsal temellerinin yoksunluğu sebebiyle [Shayegen, 2002; 12] popülaritelerini yitirince 1979 İran İslam Devrimi ile beraber İslamcı akımlar yükselişe geçti. [Sayyid, 2000; 40; Roy, 1995; 79] Popülarite merkezinde yaşanan bu dönüşüm İsrail'i öteki olarak kabul eden bütün guruplarda yapısal değişimlere yol açtığı gibi mevcut gurupların popülere olan talebi tam anlamıyla karşılayamaması sonucu Hamas ve Hizbullah gibi bir çok yeni oluşum da ortaya çıkacaktır.

ilgilenmemelerini fırsat bilerek işgal altındaki bölgelerde yerleşim politikasını hızlandırdığı gibi 1982 Lübnan işgaline giden süreçte İran-İrak savaşıyla meşgul olan Arap ülkelerinin tepkilerini manipule edebilmiştir.

1977 yılında Likud'un iktidara gelmesiyle birlikte İsrail'in Ortadoğu politikasındaki en önemli değişim işgal altındaki bölgelerde inşa edilen Yahudi yerleşimleri konusunda yaşanmıştır. Son tahlilde bu bölgelerin İsrail'e ilhak edilmesini amaçlayan Likud ekonomik teşviklerle düşük gelirli orta sınıf Yahudileri işgal altındaki bölgelere çekmeye çalışsa da, [Ram, 1993; 344] yıllık 250 milyon doların üzerinde gerçekleşen ve pek çok İsrail bölgesine tahsis edilen paydan daha fazla olan bu yatırımlar [McDowall, 1993; 651] bölgede güvenliğin sağlanması için yeterli olmayacaktır. Nitekim, işgal altındaki bölgelerde İsrail güçlerinin güvenliği sağlayamaması ve bu bölgelere yerleştirilen Yahudilere yönelik Filistin şiddetinin giderek artması sonucunda ortaya çıkan ve [Sprinzak, 1995; 29-30] bölgede Yahudilerin güvenliğini sağlamak ve Filistinlilere karşı güç oluşturmak amacıyla olan Gush Eminum (İnanç Bloku)⁷⁸ gibi yasa dışı örgütler Likud hükümetiyle birlikte yasallık kazanıyor [Attias ve Benbassa, 2002; 216] ve hükümetin yerleşim çabalarında önemli bir araç olarak işlev görmeye başlıyorlardı [Ma'oz, 1999; 403; Sandler, 1996; 142]. Zira, Ariel Sharon'un Tarım Bakanlığı'na verilerek kabineye dahil edilmesinin en önemli sebebi Gush Eminum'un parlamentodaki sözcülüğünü üstlenmesiydi [Weissbrod, 1981; 537].

Temel amacı gelecekte hiçbir İsrail hükümetine bölgeyi terketme olasılığı bırakmamak olan Likud 1977-81 yılları arasındaki ilk döneminde yerleşimcilerin sayısı 5.000'den

⁷⁸ 1967-73 yılları arasında faaliyet gösteren ve 1967 savaşında işgal edilen bölgelerin İsrail devletine ilhakını savunan Büyük İsrail Hareketi'nin (Greater Israeli Movement) bir kolu olarak [Yaniv ve Yishai, 1981; 1113] Mart 1974'de kurulan Gush Eminum her durumda kendisini yasal yada yasa dışı olsun Batı Şeria, Gazze ve Golan tepelerinde yerleşim birimleri açmaya adadı. [Yılmaz, 2003; 118] Herzl'in seküler Siyonizm'inden farklı olarak Gush kurtarması gereken toprağa kutsallık atfetmiş ve onun Yahudiler dışında hiç kimseye ait olmadığını iddia ediyordu. [Attias ve Benbassa, 2002; 262-63; Tutunji ve Khalidi, 1997; 54] İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu dönemde özellikle iktidarın Arap nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yerleşimi sınırlandırma politikasına şiddetle muhalefet etmiş ve bu muhalefetinin sonucunda Nablus yakınlarında Elon Moreh adında bir yerleşim yeri açmayı başarmıştır. Likud iktidarıyla birlikte daha rahat hareket imkanı bulan Gush Eminum zamanla iktidarın yerleşimler konusunda bir aracı haline gelerek faaliyetlerini sürdürmüştür.

18.500'e yükseltirken, en azından 20 yerleşim yeri de önceki İşçi hükümetinin sınır koyduğu, Arap nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelere inşa edildi [Lustick, 1981; 557-58]. Diğer taraftan, bölgenin demografik yapısını değiştirmek amacıyla toprak müsadereci, inşaat sınırlamaları ve yerleşimlerin izin şartına bağlanması gibi önlemlerle [Rempel, 1997; 534] bölgede Filistinli nüfusunun artışı engellenmeye çalışılsa da, özellikle doğum oranlarındaki yükseklik⁷⁹ sebebiyle Eylül 1967'de bir milyonun altında olan Filistinli sayısı 1985'in sonunda 1.339.000'e ulaşmıştır [Roberts, 1988; 355]. Kısacası, Likud iktidarıyla birlikte işgal altındaki topraklarda müthiş bir dönüştürme siyaseti izlenmiş⁸⁰, fakat, bu politika 1980'lerin başında Filistinlileri mevcut durumdan kurtarmayı amaçlayan bir çok barış girişimini de beraberinde getirmiştir.

Bu girişimlerin ilki Avrupa Topluluğu'nun ilk kez Filistinlilerin self-determinasyon hakkını tanıdığı 12-13 Haziran 1980 tarihli Venedik Deklarasyonu'dur.⁸¹ İsrail'in işgal

⁷⁹ İsrail'in yerleşim politikasını ve dolayısıyla da Batı Şeria ve Gazze'yi ilhak amacını yapıbozumuna uğratan en önemli faktör Filistinliler arasındaki bu yüksek doğum oranı olmuştur. O kadar ki, bazı Arap entelektüeller Filistinli kadınları İsrail işgalinin üstesinden gelen "biyolojik bir silah" olarak tanımlamışlardır. [Toff, 2002; 85]

⁸⁰ Likud yönetiminin bu politikaları sonucunda BM Güvenlik Konseyi 22 Mart 1979 tarihli ve 446 sayılı kararında ilk defa uygulamaların hukuken geçerli olmadığını vurguluyordu. [Karaman, 1990; 185; Davutoğlu, 2004; 30] 13 Temmuz 1980 tarihli karar ise yerleşimler konusunda daha net bir tavır ortaya koyar. Karara göre; "(Güvenlik Konseyi) Kudüs'ün de dahil olduğu 1967'den beri işgal altında bulunan Filistin ve Arap bölgelerinin ... fiziksel karakterini, nüfus birleşimini ve kurumsal yapısını değiştirecek şekilde İsrail tarafından alınan bütün tedbirlerin herhangi bir hukuki geçerliliğinin bulunmadığını ve İsrail'in kendi nüfusundan bir kısmını ve yeni göçmenleri bu bölgelere yerleştirme yönündeki politika ve uygulamalarının ... 4. Cenevre Sözleşmesinin apaçık ihlali olduğunu ve ayrıca Ortadoğu'da adil, kalıcı ve geniş kapsamlı bir barışa ciddi bir engel oluşturduğunu belirtir. ... İsrail'in bu uygulamaları ısrarlı bir şekilde sürdürüşünü şiddetle kınar ve İsrail hükümeti ve halkını bu tür uygulamalardan vazgeçmeye işgal altındaki yerleşim merkezlerini dağıtmaya ve özellikle (yeni) yerleşimlerin planlama, inşa ve kuruluşunu acil bir şekilde durdurmaya davet eder..." [Documents on Palestine, 1988; 78]

⁸¹ Söz konusu Deklarasyon'a göre; ... İsrail de dahil bölgedeki tüm devletlerin güvenlik ve var olma hakkı, ve Filistinlilerin yasal haklarını tanımayı içeren tüm insanlar için adalet (ilkelerinin uygulanma) zamanı gelmiştir. ... sadece mülteciler sorunundan ibaret olmayan Filistin sorununa adil bir çözüm bulunmalı (ve)... Filistinlilerin kapsamlı barış görüşmesi çerçevesi içinde self determinasyon hakkını kullanması uygun bir yöntemle belirlenmelidir. ... bu ilkeler ilgili tüm tarafları ve dolayısıyla Filistinliler ve FKÖ'yü bağlar. ... (son olarak) işgal altındaki Arap topraklarındaki yerleşimler, nüfus ve mal değişiminin uluslararası hukuk bağlamında yasa dışı olduğu (düşünüldür) [Documents on Palestine, 1988;

altındaki bölgelerde yürüttüğü yayılma siyasetine tepki göstererek, yerleşim birimlerinin sökülmesini talep eden deklerasyon [Aras, 1997; 36] bir çok Arap devleti ve FKÖ tarafından olumlu karşılanırken, İsrail'in tepkisini çekecektir. Venedik Deklerasyonu'nu Fahd planı ve Fez zirvesinde alınan kararlar takip etti. İsrail'in 1967'de işgal ettiği bütün topraklardan çekilmesini öngören Fahd planı ayrıca Filistinli göçmenlerin de dönüş hakkının garantiye alınmasını talep ediyordu [Baghad, 2003; 141]. Ağustos 1981 tarihli plan "bölgedeki bütün devletlerin barış içinde yaşayabilmesi" çağrısını yaptığı ve dolayısıyla da İsrail'in üstü örtülü bir şekilde tanınması anlamına geldiği gerekçesiyle [Aras, 1997; 38; Baghad, 2003; 141] Arap ülkelerince eleştirilse de daha sonraki dönemlerde değiştirilerek sık sık gündeme gelecek ve Suudi Arabistan'ın Filistin-İsrail sorununa bakışını yansıtacaktır. Eylül 1982'de Fas'ın başkenti Fez'de düzenlenen Arap Zirvesi'nde alınan 8 maddelik kararlar ise Fahd planından esinlenmiş olsalar da FKÖ'nun merkezi liderliğine ve barış için BM güvencesine yaptığı vurguyla bu plandan farklılaşır [Aras,1997; 38-39]. 1967 sonrasında İsrail'in işgal altındaki bölgelerde kurduğu yerleşimlerin sökülmesini, Filistin halkının FKÖ'nun liderliğinde kendi geleceğini belirleme ve diğer vazgeçilmez haklarının yeniden onaylanmasını ve Batı Şeria ve Gazze'nin bir kaç ayı geçmeyecek bir geçiş dönemi için BM'nin kontrolüne devrini öngören Fez Planı [Documents on Palestine, 1988; 80] İsrail hükümetince reddedilirken FKÖ tarafından "en alt nokta" olarak değerlendirilmiştir.

Aynı tarihlerde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği de Filistin sorununa yönelik planlar ortaya atmışlardır. Lübnan işgalinin hemen ardından Temmuz 1982'de ABD Başkanı Ronald Regan ortaya attığı planla yerleşim birimlerinin dondurulmasını isterken geçiş süreci boyunca Washington'un yeni yerleşim birimlerinin açılmasını desteklemeyeceğini açıklıyordu [Documents on Palestine, 1988; 79]. Planda yerleşimlerin dondurulmasından bahsedilmesiyle birlikte işgal altındaki bölgelerde İsrail yerleşimlerinin illegal ve barışı engelleyici nitelikte olduklarını savunan ABD politikası değişikliğe uğramış [Lustick, 1981; 558; Roberts, 1988; 356] ayrıca planda Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin yönetiminin Ürdün ile irtibatlı olmasından bahsedilerek bir anlamda insiyatif FKÖ'nun elinden alınarak Ürdün'e devredilmiştir [Chomsky, 1993; 506; Pipes, 1990; 125-26]. Sonuçta, Regan planı Filistinlilerce kabul

görmediği gibi Begin hükümeti tarafından da reddedildi. FKÖ'yu Filistinlilerin tek yasal temsilcisi olarak tanınması ve Filistinlilerin kendi bağımsız devletlerini kurma hakkına sahip olduğunu kabul etmesi yönüyle Regan planından farklılaşan Sovyet tutumu [Golan, 1986; 291-92] Sovyet lideri Brejnev'in 15 Eylül 1982'de ortaya attığı barış önerisinde açıkça görülür. Fez planına yakınlığıyla dikkat çeken Brejnev planı Doğu Kudüs'ün Filistin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Arap devletleriyle İsrail arasında savaş halinin sona erdirilmesi gerektiğini öne sürdüğü gibi Filistin halkının vazgeçilmez haklarına da vurgu yapmıştır [Aras, 1997; 40].

2.4. Aktif Savunmacı Dış Politikaya Geri Dönüş: 1982-1987

İsrail Lübnan işgaline girişmeden önce Arapları rahatsız edebilecek üç olayla Camp David'in sağlamlığını test etti. İlk olarak, 29 Temmuz 1980'de kabul edilen bir yasayla "bölünmez ve birleşmiş Kudüs İsrail'in başkenti" ilan ediliyordu. Ardından, 8 Haziran 1981'de İsrail'in F-16 uçakları Irak'ın Osirak adlı nükleer reaktörünü Ürdün ve Suudi Arabistan hava sahalarını izinsizce kullanarak imha etti. 14 Aralık'ta ise Golan Tepeleri İsrail'in yasa ve yönetim kapsamına dahil edildi.⁸² Sonuçta, Güney cephesinin güvenliğinden emin olan ve İran-İrak savaşı dolayısıyla Filistin-İsrail sorununa yönelik Arap hassasiyetinin ikincil bir konumda olduğuna kanaat getiren İsrail hükümeti 1982 yılından itibaren Lübnan işgalini ciddi bir şekilde düşünmeye başladı.

Fakat, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1981 Ağustos'unda İsrail-Lübnan sınırında yaşanan çatışmaların önüne geçmek amacıyla FKÖ ve İsrail arasında karşılıklı bir ateşkes sağlaması ve FKÖ'nun bu ateşkesi bozabilecek herhangi bir eylemden şiddetle kaçınması İsrail'in Lübnan işgaline yönelik bir bahane bulmasını zorlaştırıyordu. Chomsky'nin ifadeleriyle "Arafat'ın ateşkesi korumadaki başarısı İsrail'in güvenliğini tehdit edebilecek herşeyden daha büyük bir tehlike oluşturmaktaydı....(ve) FKÖ'nun mutlaka eski kanlı terör eylemlerinin içine çekilmesi gerekiyordu." [Chomsky, 1993; 245; benzer bir yorum için bkz. Muir, 1984; 210] Bu amaç doğrultusunda, İsrail FKÖ'den savaşa bahane oluşturabilecek bir tepki almak umuduyla üstü örtülü bir provakasyon kampanyası başlattı.⁸³ FKÖ ise provakasyon kampanyasına gerek İsrail

⁸² İsrail'in bu radikal tutumunda Camp David'in test edilmesi etkili olduğu gibi 1981 seçimlerinin de rolü büyüktür. Nitekim, Irak nükleer reaktörüne hava saldırısı düzenleyerek seçmen kitlesi arasındaki popülaritesini artıran Begin [Peretz ve Smooha, 1981; 510] Suriye politikasını da radikalleştirdi ve bu uğurda ABD yönetimiyle dahi sürtüşmeyi göze aldı. [Sprinzak, 2000; 220] Zira, Golan'ın İsrail yetki alanına dahil edilmesi Regan yönetimince eleştirilirken, Güvenlik Konseyi 17 Aralık 1981 tarihinde oybirliği ile İsrail'in hareketini uluslararası yasallığı olmayan bir eylem olarak ilan eden 497 sayılı kararı aldı. [Muslih, 1993; 624]

⁸³ Lübnan'daki provokasyon eylemlerinin yanı sıra, 1982 Mart'ının ortasında işgal altındaki bölgelerde FKÖ yanlısı seçilmiş belediye başkanlarının İsrail askeri yönetimince görevden alınmaları bölgede yaygın protesto gösterilerinin patlak vermesiyle sonuçlandı. FKÖ'yü bölgedeki Filistinlileri korumak amacıyla eyleme yöneltmek isteyen İsrail'in protesto gösterilerine tepkisi bir hayli sert oldu. Filistinliler suçlanmaksızın gözaltına alınırken, gösterilere katıldıkları iddia edilenlerin yakınlarının evleri yerle bir

eylemlerinin kurbanları olarak görülmenin politik ve diplomatik avantajını kaybetmek istememesi gerekse İsrail'e işgal için bir bahane sunulmaması amacıyla bir tepkide bulunmaktan kaçındı [Rubenberg, 1984; 12].

FKÖ işgal için İsrail'e herhangi bir bahane sunmaktan şiddetle kaçınsa da, İsrail hükümeti mevcut uluslararası ortamın sunduğu avantajları kaçırmak istemiyordu. Öte yandan, İsraili politika yapıcıları ise bir çok sebepten dolayı işgalin gerekliliği üzerinde ısrar etmekteydi. Zira, Lübnan işgaliyle Filistin sorununda kendi çözümlerini dayatmak isteyen İsrail bunun önünde en önemli engel olarak gördüğü FKÖ'yu hem politik hem de askeri bir kuvvet olarak imha etmeyi hedefliyordu. FKÖ'nun imha edilmesiyle işgal edilmiş bölgelerdeki direnişin de sarsılacağına kanaat getiren İsrail [Tessler, 1988; 38; Rubenberg, 1984; 8] böylece Filistin sorununu tamamiyle kontrol altına alabilecekti. İkinci olarak olası bir işgalle birlikte Lübnan başkanlığına Beşir Cemayel'in getirilmesi ve Lübnan politikasında Falanjist partinin kontrolünü hakim kılmak İsrail politika yapıcılarının gözünde Lübnan'ın Arap-İsrail sorunun dışına çıkarılmasını sağlayacaktı. Üçüncü olarak, 29 Haziran 1981'de Suriye tarafından İsrail'in Lübnan üzerindeki hava hakimiyetini kıracağı ümidiyle Beka Vadi'sine yerleştirdiği SAM-6 füzeleri İsrail'i bir hayli tedirgin etmişti ve bu füzeleri ortadan kaldırmak hem askeri hem de politik anlamda İsrail politika yapıcılarının gözünde kaçınılmaz görülüyordu. Zira, füzelerin imha edilmesiyle bir taraftan Suriye askeri olarak zayıflatılacakken, diğer taraftan da Esad'ın politik otoritesi de sarsıntıya uğrayabilecekti [Rubenberg, 1984; 9-10]. İsrail açısından Lübnan işgalinin dördüncü hedefi ise ülkenin artan su ihtiyacını karşılamak için Litani nehri üzerinde kontrol sağlamaktı [Amery, 1997; 100; Dolatyar ve Gray, 2000; 75]⁸⁴. Son olarak, Lübnan işgaliyle dönemin Savunma Bakanı Ariel Sharon'un başını çektiği "Büyük Strateji"

ediliyordu. Diğer taraftan, Filistin üniversitelerinin bir çoğu kapatıldığı gibi öğrenci yurtlarına yapılan gece baskınlarında şüpheli görülen öğrenciler sorgulama için askeri karargahlara götürülüyordu. Sonunda, altı hafta süren provokasyon olayları sırasında 13 Filistinli sivil öldürülürken, bir tek İsraili dahil yaralanmamıştı. [Rubenberg, 1984; 12-13]

⁸⁴ Lübnan işgalinde Litani nehrinin bir sebep teşkil etmediğine yönelik iddialar da vardır. Nitekim, Haddadin'e göre İsrail'in Güney Lübnan'dan çekilmesinin ardından Litani nehri üzerinde herhangi bir değişikliğe gidilmediğini ortaya çıkması işgalin su amaçlı olduğu iddialarını geçersiz kılmıştır. [Haddadin, 2002; 326]

projesi bağlamında ilk adımın atılması amaçlanıyordu. Sharon'a göre, İsrail'in Lübnan işgali Ürdün'de bir Filistin devleti kurulması bağlamında FKÖ'yu ve yeterince Filistinli göçmeni tekrar Ürdün'e dönmeye zorlayacaktı. Ürdün'ün bir Filistin devleti haline getirilmesiyle de Batı Şeria ve Gazze'nin İsrail'e ilhakının yolu açılacaktı [Bookmiller, 1997; 93; Rubenberg, 1984; 4]. Fakat, söz konusu strateji bütün İsraili politika yapımcıları tarafından paylaşılmıyordu.

Bütün bu amaçları Lübnan'ı işgal ederek gerçekleştirmek isteyen İsrail işgal için bir bahane üretememesinin kendisini dünya kamuoyunda zor durumda bırakacağını da farkındaydı. En azından ABD'nin desteğini kazanmak isteyen İsrail Savunma Bakanı Ariel Sharon Amerika Birleşik Dışişleri Bakanı Alexander Haig ile işgalden 12 gün önce 25 Mayıs 1982'de Washington'da yaptığı görüşmede işgalin yakın olduğunu ve hiç bir ülkenin diğer ülkeye vatandaşlarını en iyi şekilde nasıl koruyacağını söylemeye hakkı olmadığını ifade etti. Haig ise önceki söylemleri tekrarlayıp İsrail'in ateşkese yönelik uluslararası toplumu tarafından kabul edilebilir bir bozulmaya ihtiyacı olduğunu belirtse de işgale karşılık olumsuz bir tavır takınmadı. Sharon toplantının ardından Begin ve İsrail kabinesine Haig'in işgal için "yeşil ışık" yaktığını ilettilti [Rubenberg, 1984; 19; Said, 2002; 164]. Diğer taraftan, Washington 1982'nin ilk üç ayında İsrail'e büyük miktarda silah yardımı yapması İsrail politika yapımcıları tarafından savaşa yönelik cesaretlendirici bir adım olarak görüldü [Chomsky, 1993; 262].

Sonuçta, FKÖ olayla hiç bir ilgisi olmadığına dair ısrarlı açıklamalarda bulunsa da İngiltere'deki İsrail büyük elçisi Sholomo Argov'a yönelik 3 Temmuz'da gerçekleşen suikast İsrail'e Lübnan istilası için aradığı bahaneyi sağladı [Rubenberg, 1984; 4; Chomsky, 1993; 240]. 6 Temmuz 1982'de "Galile için Barış Opreasyonu" adını verdiği işgal hareketına başlayan İsrail savaşın ikinci gününden itibaren işgalin temel hedeflerinden biri olan Lübnan'daki Suriye üslerine yöneldi. İsrail'in Suriye'ye ait karadan havaya füze bataryalarını, 100'e yakın savaş uçağını ve 400 tankını imha etmesi üzerine 11 Temmuz'da iki ülke arasında bir ateşkes imzalandı [Fisher ve Ochenswald, 1990; 676]. Suriye'yi safdışı bıraktıktan sonra Güney Lübnan'ı işgale devam eden İsrail 12 Ağustos 1982'de FKÖ'nun bölgeyi terk etmeyi kabul etmesi üzerine çatışmaları sona erdirdi.

Lübnan'daki çatışmaların sona ermesi ülkedeki Filistinliler için hiç bir şey ifade etmiyordu. 1982 öncesinde sürekli bir güvensizlik içinde yaşasalar da en azından sınırlı bir özgürlüğe sahip olan Lübnan'daki Filistinliler işgalle birlikte özgürlüklerini tamamiyle kaybettikleri gibi güvensizlik durumları daha da arttı [Khalidi, 1984; 258]. İşgal öncesindeki sınırlı özerkliklerini kaybeden Filistinliler artık Falanjistlerin ve İsrail askerlerinin direkt hedefi halineydiler. Bu duruma bir de FKÖ'nun çekilmesi sırasında güvenliği sağlamak ve çekilmeyi denetlemek için, Lübnan'da konuşlanan çok uluslu gücün ABD birliğinin Fransa ve İtalya'nın tepkisine rağmen sorumluluk süresi dolmadan 15 Eylül'de bölgeden ayrılması [Sayigh, 2002; 133: Aras, 1997; 43] eklenince Filistinliler tamamiyle savunmasız kalmıştır. Nitekim, Filistinlilerin savunmasız kalışı 16-17 Eylül 1982 gecesi Sabra ve Şatilla kamplarındaki katliamlarla sonuçlandı. Kamplarda FKÖ gerillalarının kaldığı iddiaları üzerine, Ariel Sharon ve Beşir Cemayel İsrail ve Marunilerin birlikte yürüteceği bir hareketle Filistin kamplarında etnik katliam yapılması kararı alsalar da, Cemayel'in suikaste uğramasının ardından Sharon Elie Hubeyka'nın komutası altındaki Falanjist kuvvetleri kullanarak Sabra ve Şatilla katliamlarının gerçekleşmesinde aktif bir rol oynadı [Sayigh, 2002; 131-32]. Çoğunluğu kadın, yaşlı ve çocuk olmak üzere binden fazla Filistinlinin öldürüldüğü katliam İsrail kamuoyunun o güne kadar görülmemiş bir şekilde hükümete karşı bir tavır almasıyla sonuçlandı. İşgal sırasında artan popülaritesiyle Knesset'teki 48 sandalye sayısını 64'e kadar çıkarabilecek bir konuma ulaşan Likud katliamının ardından hızla popülarite kaybına uğradı [Peretz ve Smooha, 1985; 89]. Telaviv'de toplanan yüzbinlerce barış yanlısı Yahudi İsrail'in Lübnan politikasını protesto ederken, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) ilk kez sert tartışmaların merkezine oturmuştu [Schiff, 1999; 440]⁸⁵.

Lübnan işgalinin Likud hükümeti açısından ortaya çıkan olumsuz sonuçları kamuoyunun işgale yönelik tepkisinden ibaret değildi. Lübnan işgaliyle FKÖ'nün etkinliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan İsrail bu hareketiyle söz konusu örgütü ve işgal altındaki bölgelerde yaşayan Filistinlileri daha pragmatik davranmaya itmiştir

⁸⁵ 1982 Lübnan işgalinin ardından ortaya çıkan barış gurupları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. [Bunzl, 1988] ayrıca, İsrail kamuoyunda barışa ve Filistin sorununun çözümüne yönelik eğilimler için bkz. [Falk, 1985]

[Aras, 1997; 44]. Beyrut'dan ayrılan Yaser Arafat Atina ziyaretinde Yunan başbakanı tarafından bir devlet başkanı olarak karşılandığı gibi, 16 Eylül'de Papa II John Paul tarafından kabul edilmesi Arafat'ın Katolikler arasındaki popülaritesini artırdı [Rubenberg, 1984; 16-17]. İsrail'in FKÖ ile işgal altındaki bölgelerde yaşayan Filistinlilerin arasındaki ilişkiyi zayıflatma hedefi de başarısızlığa uğradı. FKÖ karşıtı gurupların ifadelerinin aksine FKÖ bu bölgelerdeki yaygın desteğini koruduğu gibi Arafat da en popüler Filistinli lider olarak algılanmaya devam etti [Shadid ve Seltzer, 1988; 31]. Öte yandan, işgal sırasında Lübnan'a gönderdiği devrim muhafızları aracılığıyla Lübnan siyaseti üzerinde etkili olmaya başlayan İran'ın desteğiyle güçlenen Emel ve Hizbullah gibi örgütler⁸⁶ Lübnan siyasetinde FKÖ'nun yerini alarak İsrail'i daha da zor durumda bırakacaktır [Kaye, 2002/2003; 564; Coşkun, 2000; 18].

İsrail açısından Lübnan işgalinin ortaya çıkardığı diğer bir olumsuz sonuç ise Lübnan'daki Suriye'ye ait silahları imha etmesinin Sovyetler ve Suriye arasındaki yakınlaşmayı artırmasıydı. Bu yakınlaşmanın etkisiyle Sovyetler Birliği Suriye ordusunu yeniden donattığı gibi SAM-5 füzelerinin Varşova Paktı ülkeleri dışında ilk kez Suriye'ye yerleştirilmesini sağladı. Suriye için SAM-5'lerin en önemli avantajı söz konusu füzelerin 155 millik menzile sahip olması, dolayısıyla da İsrail hava sahasını vurabilecek düzeyde olmalarıydı [Rubenberg, 1984; 20]. Böylece, Suriye Güney Lübnan'ın İsrail kontrolüne girmesiyle kaybettiği stratejik avantajı SAM-5 füzeleriyle dengeleyebilmiştir. Zira, Güney Lübnan dağları Suriyelilerin gözünde olası bir İsrail saldırısını durdurabilecek doğal bir savunma hattı olarak görülüyordu [Dawisha, 1984; 229].

⁸⁶ İmam Musa Sadr, Lübnan devletinin İsrail saldırıları karşısında yetersizliğini öne sürerek 6 Temmuz 1975'de Emel'in kuruluşunu ilan etti. [Lübnan'da İslami Hareketler, 1989; 15-16] Genelde Şii unsurlardan oluşan Emel başlangıçta İsrail işgalini aralarında anlaşmazlık bulunan FKÖ'yü bölgeden çıkaracağı gerekçesiyle olumlu karşılarsa da [Norton, 2000; 24] İran'ın Şiiler üzerinden devrimi yayma politikasının da [Ramazani, 1985; 7] etkisiyle zamanla İran'a yakınlığı ve İsrail karşıtı politikasına geri döndü. 1982 yılında ilk kez bir gurup Şii gencin kendilerini Hizbullah olarak nitelemeleriyle ortaya çıkan ve liderlerinin çoğu Kerbela ve Necef'deki Şii seminerlerinde eğitim gören Hizbullah [Norton, 2000; 24] ise İsrail'e karşı Emel'den daha etkin bir politika izleyerek Lübnan'daki işgalin seyrini tamamiyle değiştirecektir.

FKÖ'nun çekilmesiyle Lübnan'da etkin bir konuma yükselen Falanjistler İsrail'in de desteğiyle tüm ülkeye kendi çözümlerini dayatmaya çalıştılar [Hourani, 2002; 495]. Başlangıçta İsrail işgaline olumlu bakan Lübnan'daki Dürzi ve Şii gruplar Falanjitlere verdiği destek dolayısıyla İsrail'in ülkeyi terketmesini istemeye başladılar. Artan saldırılar karşısında işgalin sağladığı kazanımları kaybetmeden Lübnan içinde güneye doğru daha kolay savunulabilir bir mevziye çekilmeyi amaçlayan İsrail [Odeh, 1988; 323] ABD'nin arabuluculuğunda Lübnan başbakanı Emin Cemayel ile 17 Mayıs 1983'de İsrail kuvvetlerinin Lübnan'dan çekilmesini öngören bir anlaşma imzalandı. Savaş durumunu sona erdiren anlaşma aynı zamanda Güney Lübnan'da özel bir güvenlik bölgesi oluşturulmasını ve iki ülke arasında ilişkileri düzenlecerek bir irtibat ofisinin kurulmasını öngörüyordu. İsrail'in Lübnan siyasetindeki etkinliğini artıran bu anlaşmaya Suriye şiddetle kaşı çıktı ve İsrail ve Falanjistlere karşı mücadelelerinde Şii ve Dürzi gruplara olan desteğini artırdı [Fisher ve Oshenwald, 1990; 603]. Ülkede şiddetin giderek artması ve 23 Ekim'de 241 ABD denizcisinin öldürülmesi Regan'ın 1984 Şubat'ında ABD kuvvetlerini Lübnan'dan çekilmesiyle sonuçlandı.

15 Eylül 1983'de Meneham Begin başbakanlıktan istifa ettiğinde yerini alan Yitzhak Shamir üç önemli sorunla karşı karşıyaydı. Yaklaşan seçimlerde Likud'un konumunu korumak, İsrail için giderek bir bataklığa dönüşen Lübnan sorununa bir çözüm bulmak ve enflasyonun yüzde 400'lere ulaştığı bir ekonomiyi düzlüğe çıkarmak. Dikkatini ilk olarak yaklaşan seçimlere veren Likud seçim kampanyasını Lübnan'dan İsrail'in güvenliğini sağlayarak çekilmek ve ekonomik soruna bir çözüm bulmak üzerine kurmuştu. İşçi Partisi ve Likud'un seçim kampanyaları önemli de örtüşmeler de Lübnan'dan çekilme konusunda aralarında çekilme süresine ilişkin temel bir fark vardı. Likud Lübnan'dan çekilme süresini güvenlik koşullarının elvermesi gibi soyut bir şarta bağlarken, İşçi partisi seçmelerine altı ay içinde İsrail askerlerinin Lübnan'ı terkedeceğini vadediyordu [Peretz ve Smooha, 1985; 95]. Ağustos 1984'de yapılan seçimler ne Likud'u ne de İşçi Partisi'ni tatmin etmişti. Knesset'te 44 sandalyeye sahip olan İşçi Partisi gibi 41 sandalyeyi elinde bulunduran Likud'un da hükümet kurmak için gerekli olan 61 sayısına birbirlerini dışlayacak bir koalisyonla ulaşması zor görünüyordu. Sonuçta, Likud ve İşçi Partisi 97 Knesset üyesinin dahil olduğu Ulusal Birlik Hükümeti kurarak başbakanlığın iki yıllığına iki parti arasında paylaşılması

üzerinde anlaştılar. Fakat, özellikle dış politika bağlamında Lübnan'dan çekilme konusu bir yana bırakılacak olursa iki parti arasında önemli farklar vardı. İşçi Partisi direkt görüşmelerle yürütülecek uluslararası barış konferanslarına ve barış karşılığı bölgesel düzenlemelere sıcak bakarken,⁸⁷ Likud süper güçlerin katılacağı olası bir barış konferansına karşı çıktığı gibi Batı Şeria ve Gazze'nin herhangi bir barış görüşmesine konu olmasına da şiddetle itiraz ediyor ve bu bölgelere daha fazla Yahudi yerleşimleri açılması gerektiğini savunuyordu [Fisher ve Ochenswald, 1990; 679].

Ulusal Birlik Hükümeti'nde ilk başkanlığını üstlenecek Shimon Perez'in Ortadoğu'ya yönelik dış politikası üç başlık altında sıralanabilir. Kuzey sınırının güvenliği en iyi şekilde sağlanır sağlanmaz İsrail kuvvetlerini Lübnan'dan çekmek, Barış anlaşması doğrultusunda Mısır'la ilişkilerin normalleştirilmesi ve ABD ile koordinasyon içinde başta Ürdün olmak üzere diğer Ortadoğu ülkeleriyle görüşmeler için zemin hazırlamak amacıyla barış sürecini canlandırmak [Lewis, 1986; 587]. Lübnan'dan çekilme konusunda Ulusal Birlik Hükümeti içinde en önemli anlaşmazlık hususu söz konusu çekilmenin sınırı hakkındaydı. İlimli guruplar BM Güvenlik Konseyi'nin 1978 tarihinde alınan 425 sayılı kararında öngördüğü üzere uluslararası alanda tanınmış sınırlara çekilmenin gerektiğini savunurken, Yitzhak Rabin, Ariel Sharon ve Moshe Arens'in başı çektiği gurup İsrail'in kuzeyini terörist saldırılardan sadece bir tampon bölgenin koruyabileceğini ve bu sebeple de Güney Lübnan'da bir güvenlik bölgesi oluşturulması gerektiğini öne sürüyordu [Kaye, 2002/2003; 564]. 14 Ocak 1985'de dışişleri bakanı Yitzhak Shamir tek taraflı bir çekilme için üç aşamalı bir plan sunduğunda genelde Likud üyelerinin savunduğu görüş ağır basmış ve Güney Lübnan'da bir güvenlik bölgesi oluşturarak çekilme kararı onaylanmıştı. Temmuz 1985'de İsrail askerlerinin Lübnan'dan çekilmesi tamamlandığında Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkisi sona erdirilemediği gibi İsrail'in çıkarları bağlamında bölgenin güvenliği de tam olarak sağlanamamıştı [Murden, 2000; 34]. Nitekim, İsrail kuvvetlerinin Lübnan'dan

⁸⁷ Shimon Perez seçim öncesi vaatlerinde Mısır'la otonomi görüşmelerini Camp David anlaşmasından farklı olarak yeniden gözden geçirebileceğini ve 1982 Regan planına karşı çıkmadığını ifade ederken, barış anlaşması karşılığında Batı Şeria'nın bir kısmının Ürdün'e bırakılabileceğinden bahsediyordu. Ayrıca, Peretz Batı Şeria'daki yerleşimlerin yeniden düzenlenebileceğini belirtirken, bu doğrultuda Arap nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelere yönelik Yahudi yerleşimine de karşı çıkmaktaydı. [Schiff, 1985; 232]

çekilmesiyle birlikte Emel ve Hizbullah gibi örgütler Lübnan siyaseti üzerindeki etkilerini daha da artırdıkları gibi FKÖ de Lübnan'da yeniden güçlenmeye başladı [Brand, 1990; 29].

Mısır ve İsrail arasında bir barış anlaşması imzalanmış olmasına rağmen, iki ülke arasındaki ilişkiler ihtiyatlı ve soğuk kalmıştı [Lewis, 1986; 595]. İki ülke ilişkilerindeki bu soğukluğu sona erdirmek isteyen Shimon Perez görevini Yitzhak Shamir'e devretmeden bir ay önce Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek ile Alexandria'da bir araya geldi. Söz konusu görüşmenin ardından Mısır ilişkilerde normalleşmeyi sağlaması umuduyla bazı adımlar atsa da [Lewis, 1986; 597] iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi Soğuk Savaş sonrası dönemi bekleyecektir. Diğer taraftan, Peretz'in Ortadoğu'ya yönelik en önemli politikası Ürdün'le İsrail arasında bir anlaşmaya ulaşılmasını sağlamaktı. Bu amaçla, Eylül 1984'de başbakan olarak yemin ettiğinde İsrail'le barış görüşmelerine başlaması için Ürdün Kralı Hüseyin'e açık bir çağrıda bulundu. Kral Hüseyin ise İsrail ile olası bir anlaşmada Eylül 1982 Regan planından aldığı cesaretle Batı Şeria konusunda taviz koparmak istiyordu [Pipes, 1990; 127]. Batı Şeria'yı yeniden kazanmak ve bu uğurda FKÖ'yu Arap dünyasının tepkilerine karşı meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmak isteyen Kral Hüseyin [Aras, 1997; 46] Şubat 1985'de Yaser Arafat'la Ortadoğu barışı üzerine bir anlaşmaya ulaştıklarını ilan etti.⁸⁸

Öte yandan, İsrail'deki Ulusal Birlik Hükümeti'nin Likud kanadı işgal altındaki bölgeler ve FKÖ konusundaki tavizsiz tutumunu sürdürmekteydi [Lewis, 1986; 600]. ve bu durum Ürdün'le bir barış anlaşması için çaba gösteren Peretz'in hareket alanını

⁸⁸ Ürdün Haşimi Krallığı ve Filistin Kurtuluş Örgütü Ortadoğu sorununun adil ve barışçıl çözümü ve Kudüs'ün de dahil olduğu (1967'de işgal edilen) Arap topraklarındaki İsrail işgalinin sona ermesi amacıyla aşağıdaki ilkeler temelinde birlikte çalışmayı kabul eder; 1. BM ve onun Güvenlik Konseyi kararlarında olduğu gibi kapsamlı bir barış karşılığında 1967'de işgal edilen tüm bölgelerin geri verilmesi 2. Filistin halkının kendi geleceğini belirleme hakkının Filistin ve Ürdün devletleri arasında kurulması önerilen konfederasyon bağlamında gerçekleştirilmesi 3. Filistin göçmenlerinin sorunlarının BM kararları doğrultusunda çözülmesi 4. Filistin sorununun tüm boyutlarıyla çözülmesi. 5. BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi temsilcisinin ve ortak bir delegasyon şeklinde Filistin halkının tek meşru temsilcisi olan FKÖ'nün de dahil olduğu çatışmanın tüm taraflarının katılacağı uluslararası bir konferans bağlamında görüşmelerin başlatılması ["Documents on Palestine", 1988; 80]

daraltıyordu. Nitekim, FKÖ'yu müzakere dışına çıkarmak isteyen İsrail Kıbrıs'da öldürülen 3 İsrailinin intikamını almak bahanesiyle 1 Ekim 1985'de Tunus'daki FKÖ karargahını bombalayarak 50 Filistinliyi öldürdü [Acar, 1989; 54]. Artan gerilimler ve FKÖ'nun Batı Şeria'dan koparılamayacağını farkına varılması Kral Hüseyin'in 19 Şubat 1986'da FKÖ liderleriyle işbirliği yapmasının artık politik olarak mümkün olmadığını ilan etmesiyle sonuçlandı [Roberts, 1988; 355; Aras, 1997; 47]. Ürdün'ün FKÖ ile ilişkilerini askıya alması İsrail cephesinde olumlu karşılandı. Nitekim, Peretz'in yerini alan Yitzhak Shamir İsrail'in Ürdün'le olan ilişkilerini "de facto barış" olarak tanımlayacaktır [Pipes, 1990; 129]. FKÖ ise Ürdün tarafından dışlanmanın yanı sıra 18. Filistin Ulusal Konseyinde Mısır karşıtı ifadelerin ardından Kahire'nin ülkedeki FKÖ ofislerini kapatmasıyla 1983'den itibaren düzelmeye başlayan FKÖ ve Mısır arasındaki ilişkiler de bozuldu. Mısır ve Ürdün'den doğan güç boşluğunu kapatmak isteyen FKÖ Suriye ile yakınlaşmak zorundan kalacaktır [Brand, 1990; 32-33].

Shimon Perez'den başkanlığı devralan Yitzhak Shamir görüşme sürecini başlatacak ve Filistinlilere yönelik bir tavizi öngören tüm diplomatik önerilere karşı çıktı [Beinin, 1998; 125]. Fakat, Peretz Ürdün'le bir barış anlaşmasına ulaşmakta kararlıydı ve bu doğrultuda Londra'da 1987 yılının başlarında Kral Hüseyin'le bir araya geldi. Peretz ve Hüseyin 11 Nisan 1987'de "Londra Anlaşması"nu kamuoyuna bildirdilerse de gerek Likud'un tutumunu gerekse Filistin-İsrail çatışmasının giderek şiddetini artırması görüşmelerin sonuçsuz kalmasına sebep oldu [Eisenberg ve Caplan, 2003; 90]. Likud'a göre, Peretz'in uygulamaya çalıştığı barış karşılığı toprak formülü Batı Şeria ve Gazze'den bir tavizi gerektirdiğinden kabul edilemez bir alternatifken, barış formülü herhangi bir tavizle sonuçlanmayacağından uygulanması gereken stratejiydi [Bookmiller, 1997; 94]. Sonuçta, işgal altındaki bölgelere yönelik herhangi bir çözüm üretilmemesi 1987'nin sonuna gelindiğinde Filistin ayaklanmasının patlak vermesiyle sonuçlandı.

1982-87 dönemine İsrail'in Ortadoğu politikası bağlamında Lübnan işgali damgasını vursa da, "dış çember"de İran-İrak savaşı gibi Ortadoğu'daki dengeleri değiştirebilecek bir gelişme yaşanıyordu ve İsrail'in uzun yıllar İran'ı bölge politikalarında bir denge unsuru olarak kullandığı göz önüne alınırsa söz konusu savaşa yönelik bir pozisyon belirlememesi olanaksızdı. 1979 devrimiyle birlikte İran dış politikasında yaşanan

dönüşüme rağmen İsrail'deki politika yapıcılarının gözünde İsrail'in avantajına olan durum İran'ın yanında yer almaktı [Erdemli, 2000; 222]. 1982 Ağustos'unda Saddam Hüseyin İsrail'i ortadan kaldırmanın mümkün olduğuna inanan tek bir Arap liderin olmadığını ve politikalarını da İsrail'i ortadan kaldırmak üzerine inşa etmediklerini ifade ederek İsrail'le ilişkileri normalleştirmenin sinyallerini verse de, [Mylorie, 1989; 53] İsrail İran'a önemli miktarda silah satarak Irak'la savaşında bu ülkeye önemli bir askeri destek sağlamıştır.

Radikal tutumunu azaltarak ve İran'dan daha ılımlı görünmeye çalışarak İsrail'in savaşa yönelik politikasını değiştirmesini ve İran'a silah satışını durdurmasını hedefleyen Irak'ın [Bengio, 1998; 34] Kasım 1987'de toplanan Amman zirvesinde Arap Birliği'nden Camp David anlaşması dolayısıyla çıkarılan Mısır ile ilişkileri yeniden kuracağını ilan etmesi İsrail'de hoşnutlukla karşılanırken, Irak yanlısı bir lobinin de ortaya çıkmasına yol açtı [Mylorie, 1989; 57]. Devrimle birlikte İran'da ortaya çıkan anti-siyonist tutumun savaş sonrasında da devam edeceğini savunan Irak yanlısı lobiye göre "dış çember stratejisi"⁸⁹ artık geçerliliğini yitirmişti ve Irak yanlısı bir tutum gelecekte barış süreci için daha avantajlı olabilirdi [Bengio, 1998; 35]. Aynı zamanda Irak sadece İran'a yönelik silah satışını durdurması için değil İsrail ile barış yanlısı olan Ürdün ve Mısır'ın desteğini savaş boyunca kaybetmek istemediğinden İsrail'e karşı ılımlı bir politika izlemeye devam ediyordu [Mylorie, 1989; 64]. Sonuçta, İsrail Irak'tan aldığı olumlu tepkilerin de etkisiyle savaşın sonlarına doğru Ortadoğu politikasında önemli bir değişikliğe giderek Irak yanlısı bir politika izlemeye başladı.

⁸⁹ 1950'lerden itibaren uygulamaya konan İsrail'in dış çember stratejisi ülkenin Araplar tarafından kuşatılmışlığını dengelemek ve Arap baskısını azaltmak doğrultusunda Türkiye, İran ve Etiyopya gibi dış çember ülkelerle işbirliğini öngörürken, Lübnan'daki Maruni, Irak'taki Kürt ve Sudan'daki Hıristiyan azınlıklarla işbirliğine giderek Arap olmayan Arapları zayıflatmada kullanılması amacını gütmüştür. [Erdemli, 2000; 221]

2.5. İntifada ve İsrail'in Ortadoğu Politikasının Dönüşümü: 1987-1992

FKÖ'nun 1982'de İsrail işgali altındaki bölgelerin yakınlarındaki son kalesini kaybetmesi bu topraklardaki Filistinlileri ulusal bağımsızlık hareketlerinde sorumluluk üstlenmeye itti [Andoni, 2002; 344]. Lübnan işgaliyle başlayan ve özellikle Mayıs 1985'de Suriye ile işbirliğinde olan Emel'in göçmen kamplarına yönelik "kamplar savaşı" olarak bilinen saldırılarında da devam eden Filistin soruna yönelik İran-İrak savaşından kaynaklanan Arap kayıtsızlığı Filistinliler arasındaki terkedilmişlik duygusunu tetiklediği gibi [Peretz, 1988; 966] dış etkenlerle işgalin sona erdirilemeyeceğinin farkına varılması onlara kendi eylemlerini üretme zorunluluğunu da dayatmıştır [Khalidi, 1988; 966]. Diğer taraftan, 1980'lerin başında petrol üretiminde yaşanan kesintinin ardından Körfez ülkelerindeki binlerce Filistinli işçinin geri dönüşü ve Ortadoğu'daki en iyi eğitilmiş guruplardan biri olan genç Filistinlilerin yeteneklerini kullanacakları alanlardan yoksun oluşu [Peretz, 1988; 956] bir sosyal patlamanın ortamını hazırlayacak niteliğe sahipti. Zira, eğitilmiş ve yetenekli Filistinlilerin söz konusu özelliklerini kullanacakları bir alana sahip olmaması yığın düzeyinde elitler (mass-level elites) üreteceğinden ve toplumsal rahatsızlığın bilinçlenmesiyle sonuçlanacağından aslında bir sosyal patlamanın koşulları hazırlamıştı [Sartori, 1996; 104].

Bir İsrail askeri aracının 4 Gazzeli işçiyi çarparak öldürmesi ve bunun bir kaç gün önce bıçaklanan bir İsrailli için misilleme olarak kasten yapıldığı yorumlarının yayılması üzerine 9 Aralık 1987'de bir gurup gencin gerçekleştirdiği protesto gösterisini bastırmaya giden İsrail askerlerinin taşlanmasıyla başlayan [Karaman, 1991; 220; Peretz, 1988; 966] İntifada zamanla Filistinlilerin tümünü harekete kazandıracak şekilde genişledi. Özellikle Filistin-İsrail sorununda önemli bir dönüm noktası olan İntifada bir çok sonucu da beraberinde getirmiştir. İlk olarak, İntifadaya kadar İsrail kamuoyu işgalin devam etmesi ve barış karşılığı toprak alternatifleri arasında bölünmüş olsa da, Filistin devletinin kurulmaması ve FKÖ'nun Filistinlilerin temsilcisi olarak kabul edilmemesi konusunda mevcut olan yaygın konsensus İntifadaya birlikte sarsılmaya başladı [Beinin, 1998; 125; Peretz, 1988; 973]. İsrail kamuoyunda ve politik alanda iki farklı gurubun arasındaki sınır İntifadaya birlikte daha da derinleşti. İşçi Partisi'nin bazı unsurları, Yurttaş Hakları Hareketi, Shinui Partisi, Arap partileri, Komünist parti ve

pek çok parlamento dışı guruptan oluşan “barış kampı” işgal altındaki bölgelerden çekilme olasılığı üzerinde dururken, Likud, Ortodoks dini partiler ve küçük aşırı milliyetçi partilerden oluşan “ulusal kamp” ise Batı Şeria ve Gazze’den hiç bir şekilde çekilmenin söz konusu olamayacağını savunuyordu [Beinin, 1998; 126]. Söz konusu kamplaşma 1988 seçim kampanyasına da damgasını vurmasına⁹⁰ rağmen, 1988 seçimleri yeni hükümete işgal altındaki bölgeleri ilhak etme veya buralardan çekilme konusunda net bir vekalet vermedi [Perlmutter, 1989/90; 120].

İntifada’nın ikinci önemli sonucu FKÖ cephesinde yaşandı. İntifada FKÖ’nun başlattığı bir hareket olmasa da, İntifadanın yerel liderlerinin kısa bir süre sonra FKÖ komutanlarıyla bağlantı kurmaya başlaması [Peretz, 1988; 969] FKÖ’nun eski popularitesine kavuşmasında önemli bir unsur olacaktır. İntifadanın giderek artan popularitesi FKÖ’nun de etkinliğini artırdığı gibi İntifada sonrası gerçekleşen özellikle ABD’nin başı çektiği barış görüşmelerinde FKÖ en önemli aktör olarak yer almaya başladı. Diğer taraftan, İntifadayı denetlemeyi ve Filistinliler adına konuşmayı başaramayan Ürdün Kralı Hüseyin’in Temmuz 1988’de Batı Şeria ile bağlarını kestiğini bildirmesi ile FKÖ Filistin sorunundaki etkinliğini daha da artırdı [Hourani, 2003; 498]. İntifadanın FKÖ’nun yapılanmasına getirdiği diğer bir yenilik Kasım 1988’de Cezayir’de toplanan Filistin Ulusal Konseyi’nde belirtildiği üzere silahlı mücadelenin yerini diplomatik çözüm çabalarının alması olmuştur [Beinin, 1998; 126; Abadi, 1994; 64]. Yine aynı toplantıda İsrail’i tanıyan FKÖ BM’nin 242 ve 338 sayılı kararlarını kabul ederek işgal altındaki bölgelerde Filistin devletini kurulduğunu ilan edecektir.⁹¹

⁹⁰ Seçim kampanyası sırasında işgal altındaki bölgelerden çekilme üzerine yaşanan tartışmalar o kadar önemli boyutlara varmıştır ki, bu dönemde çekilmenin İsrail güvenliğine yönelik olası etkilerini kamuoyuna sunmaya çalışan iki karşıt gurup ortaya çıkmıştır. Bunlardan 1988’in ilkbahar’ında kurulan “Barış ve Güvenlik Konseyi” (Council for Peace and Security) İsrail’in güvenliğinin işgal altındaki bölgelerden çekilmekte yattığını zira bu bölgelerin kontrol altında tutulmasının toplumsal konsensüse zarar vermesi ve ulusal birliği bozması sebebiyle İsrail’in güvenliğini tehlikeye attığını öne sürerken, Ağustos ayında kurulan “Güvenlik ve Barış için Akademisyenler ve Yetkililer” (Officers and Academics for Security and Peace) adlı örgüt önemli bölgesel tavizlerin Yahudi devletinin güvenliğine zarar vereceğini ve bunun İsrail’i bir çatışmanın içine sokacağını savunuyordu. [Marcus, 1989; 235]

⁹¹ 19. Filistin Ulusal Konseyi’nde söz konusu kararların alınmasında İntifadanın yanı sıra ABD inisiyatifinde gerçekleşen Shultz planının da rolü büyüktür. Plan FKÖ ile bir diyalogun açılmasını öngörürken, FKÖ’ye İsrail’i tanıması ve BM Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 sayılı kararlarını kabul

Toplantıda alınan kararlar İsrail'in gözünde her hangi bir anlam ifade etmese de, Batı Avrupa ülkelerince ılımlılığın bir işareti olarak algılanacaktır [Perlmutter, 1989/90; 121].

İntifadanın en önemli sonuçlarından biri de dünya kamuoyunun Filistin sorununa bakışında önemli değişikliklere yol açmasıdır. Tutukladıkları iki genç Filistinlinin kemiklerini taşlarla kıran İsrail askerlerinin görüntüsünün CNN'de geçmesi [Andoni, 2002; 354] ve ardından Batı medyasında sıkça rastlanan silahsız ve taş atan çocuklara karşı ağır silahlı İsrail askerlerinin görüntüleri özellikle Batı dünyasında Filistinlilere yönelik sempatiyi artırdı [Perlmutter, 1989/90; 119]. Aynı zamanda İntifada Filistin davasının terörle aynileştirilmeye çalışılan imajını tümüyle değiştirerek [Davutoğlu, 2002; 386] söz konusu olumlu tabloyu daha da pekiştirdi.

Son olarak, İntifada 1977'de Meneham Begin'in artık var olmadığını ilan ettiği Yeşil Hattı yeniden inşa etti ve Eretz İsrail'i böldü [Peretz, 1988; 976; Tessler, 1988; 50] diğer bir ifadeyle İsrail ile İsrail işgali altındaki bölgeler arasındaki sınırı yeniden derinleştirdi. İntifada aynı zamanda Doğu Kudüs'de etkin olması 1967'den beri İsrail'in Doğu Kudüs'u Batı Şeria'dan ayırma çabasının da iflası anlamına geliyordu [Tessler, 1988; 40]. Mekansal anlamda Filistin'i Yahudi devletinden ayıran İntifada daha da önemli bir işlevi yerine getirmek bakımından çatışmayı Filistinlileştirerek Arap İsrail sorunundan tamamiyle koparacaktır.

İsrail'in İntifadaya ilk tepkisi Camp David anlaşması bağlamında Filistinliler için kısıtlı otonomiye yeniden gündeme getiren Yitzhak Shamir'in başı çektiği girişimdir. Temelde Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilerin aralarından İsrailli yetkililerle görüşmelerde bulunacak olan temsilcilerini seçmeleri amacıyla özgür ve demokratik seçimleri öngören plan aslında FKÖ'yu dışladığı gibi barış karşılığı toprak formulünden de kaçınma stratejisiydi [Hunter, 1990; 51]. Nitekim, FKÖ ve İntifada liderlerinin şiddetle karşı çıktığı Shamir girişiminin ardından İsrail Maliye Bakanı Shimon Perez Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'e soruna yönelik otoritesini kullanması için çağrıda

etmesini şart koşuyordu. [Hunter, 1990; 50-51]

bulundu [Perlmutter, 1989/90; 122]. Perez'e danışılarak hazırlanan Mübarek planı⁹² ABD'nin desteğine rağmen, Yitzhak Shamir'in katı tutumu dolayısıyla sonuçsuz kalmıştır. Diğer taraftan, İntifada Filistin sorununun çözümüne yönelik İsrail üzerinde önemli bir baskı unsuru olarak işlev görse de, politik aladaki Likud ve İşçi Partisi'nin karşıtlığı dolayısıyla politik istikrarın sağlanamaması uzun bir süre İsrail'in Filistin sorununa yönelik bir politika üretememesiyle sonuçlanmıştır. Söz konusu politik açmazın sona ermesi ise, Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle birlikte İntifadanın etkisini kaybetmesini [Andoni, 2002; 355] dolayısıyla İsrail politikası üzerinde bir baskı unsuru olmaktan çıkmasını bekleyecektir.

İşgal altındaki topraklarda İntifada tüm şiddetiyle sürerken, küresel bağlamda Filistin-İsrail sorununu önemli oranda değiştirecek iki gelişme yaşanıyordu. İlk olarak Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte özellikle 1956'dan beri İsrail'in hareket alanını kısıtlayan Araplara yönelik Sovyet desteği ortadan kalktı [Bar-Joseph, 2000; 101]. Fakat, bu durum aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin gözünde İsrail'in bölgedeki stratejik değerinde bir azalmayı da beraberinde getirmiştir [Avineri, 1993; 29; Abadi, 1994; 63]. İsrail'in ABD'nin vazgeçilmez müttefikliği rolünden uzaklaşmasıyla Amerikan yardımı bir pazarlık unsuru olarak kullanılmaya başladı. Nitekim, İsrail'i barış görüşmelerine katılmaya zorlayan da ABD'nin ekonomik yardımlarda pazarlık avantajını tamamiyle ele geçirmesi olmuştur.

Diğer taraftan, Soğuk Savaşın hemen ardından patlak veren Körfez Krizi de Filistin İsrail sorununu derinden etkileyecektir. FKÖ Irak'ın Kuveyt'i İşgalin onaylamasa da, Saddam Hüseyin'in Kuvet'den çekilmesiyle İsrail'in işgal altındaki bölgelerden çekilmesi arasında bağlantı kurmasını olumlu karşıladığı gibi, Irak'ı ABD'nin başı çektiği koalisyon kuvvetlerine karşı destekledi [Benin, 1998; 127]. FKÖ'nun Hüseyin'e yönelik bu desteği özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt başta olmak üzere Körfez ülkeleri tarafından tepkiyle karşılandı ve bu ülkeler FKÖ'den desteklerini çekerek hoşnutsuzluklarının bir ifadesi olarak Hamas'a yönelttiler [Gewurz, 2000; 185; Aras,

⁹² Plana göre; Doğu Kudüs de dahil işgal altındaki bölgelerde uluslararası gözetim altında serbest seçimler yapılacak, işgal altındaki topraklarda şiddete altı ay ara verilecek. İsrail'in yerleşim faaliyetleri durdurulacak, bölgeye Filistin güvenliğini garanti etmek için uluslararası bir güç konuşlanacak, İsrail barış için toprak formülünü kabul edecek... [Aras, 1997, 59]

1997; 84]. Nitekim, FKÖ'nün politik ve finansal desteğini kaybetmesi ve İntifadayla artan popülaritesini koruyamayarak Filistin İsrail sorununda etkinliğini kaybetmeye başlaması FKÖ'yu barış görüşmelere katılma konusunda daha tavizkar yapacaktır [Ma'oz, 1999; 406].

FKÖ'nun Irak'a yönelik desteği ile hayalkırıklığına uğrayan [Abadi, 1994; 65; Benin, 1998; 127] İsrail'deki barış yanlısı gurupların İsrail hükümetinin Irak'tan gelen füze saldırılarına misillemede bulunmaması sebebiyle Yitzhak Shamir'e olan muhalefetlerini azaltmasının yanı sıra 1982 Lübnan işgaline ve İntifadaya yönelik mücadeleye tepkiden farklı olarak Yahudi kamuoyu Körfez Savaşı sırasında hükümete görülmemiş bir destek verdi [Peretz, 1992; 19]. Fakat, Shamir'in bu şekilde kamuoyu desteğine sahip olması işgal altındaki bölgelere yönelik politikasının desteklendiği anlamına gelmiyordu. Irak'tan ateşlenen füzelerin İsrail'deki önemli merkezleri vurması işgal altındaki bölgelerin stratejik derinlik sağladığı ve önemli bir güvenlik işlevi gördüğü anlayışının sorgulanmasına sebep olduğu gibi [Abadi, 1994; 67-70] barış karşılığı toprak tezini savunanların da elini güçlendirdi. Zira, Filistin sorununun çözülmesi İsrail'i hem bölgesel anlamda politik ve ekonomik izolasyondan kurtaracak hem de sorunun İsrail dışına çıkarılmasıyla İntifadanın maliyeti en aza indirecekti [Farsoun ve Zacharia, 1997; 255].

Körfez Savaşı Amerika Birleşik Devletleri'ni Arap müttefiklerine borçlu kılmıştı ve Washington bir barış girişimi başlatarak söz konusu borcunu ödemek istiyordu [Beinin, 1998; 128]. Aslında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Körfez savaşına İsrail'i dışarıda bırakan bir Arap ittifakıyla gitmesi, Washington'un gözünde İsrail'in stratejik değerinin azaldığının bir göstergesiydi [Hadar, 1992; 608]. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte temelde Ortadoğu'nun barış ve güvenliğinin bölgedeki petrolün, stratejik alanların ve pazarın kontrolünü sağlamak bakımından çıkarına olduğuna inanan Amerika Birleşik Devletleri [Farsoun ve Zacharia, 1997; 225; Kasım, 2000; 127] barışın önünde en önemli engel olarak Arap İsrail sorununu görmekteydi. İsrail ve Arap ülkeleri arasında barış görüşmelerinin başlatılabilmesi için çabalarını yoğunlaştıran Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı James Baker'ın İsrail Başbakanı Yitzhak Shamir'in barış görüşmeleri konusundaki isteksizliği ile karşılaşması, bu engeli aşmak isteyen Washington yönetimini ekonomik yardım kozunu kullanmaya itecektir.

Sovyetler'in dağılmasıyla birlikte bu ülkeden İsrail'e göçen yüzbinlerce Yahudi İsrail ekonomisi için önemli bir sorun teşkil etmekteydi [Peretz, 1992; 18] Söz konusu sorunu çözmek isteyen Shamir hükümetinin Amerika Birleşik Devletleri'nden talep ettiği 10 milyar dolarlık kredinin barış sürecinin başlatılması ve işgal altındaki bölgelerdeki Yahudi yerleşimlerinin durdurulması şartına bağlanması Likud hükümetiyle Amerikan yönetiminin arasının açılmasına sebep oldu. ABD İsrail ilişkilerindeki bu gerginlik dolayısıyla da kredinin geciktirilmesiyle ülke ekonomisinin kötüye gitmesi İsrail kamuoyunda Likud aleyhine bir hava doğurdu [Smooha ve Peretz, 1993; 460-61] ve durumlarında bir düzelme olmayan Rus Yahudilerin %47'sinin oylarının İşçi Partisi'ne kaymasında önemli rol oynadı [Reich ve diğerleri, 1993; 475]. Nitekim, 1992 seçimlerinde İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi Filistin İsrail sorunu için önemli bir dönüm noktası olacak olan "barış süreci"ni başlatacaktır.

SONUÇ

İsrail'in Soğuk Savaş dönemindeki Ortadoğu politikasının diğer bir ifadeyle Arap İsrail ilişkilerinin bugün için sunduğu en önemli perspektif Arap dünyasının, yüzyılın başlangıcıyla birlikte ortaya çıkan ve bu ortaya çıkışın bir hayli sancılı geçmesi sebebiyle neredeyse tam bir “öteki” haline gelen İsrail devletinin varlığını kolay hazmedemeyeceğidir. Ortadoğu'nun otokratik iktidarları İsrail'in varlığını çeşitli anlaşmalarla kabul etseler dahi, Arap halkına tamamiyle ötekileşmiş bir devletin kendi içinde barındırılmasının mantığı kolay anlatılamayacaktır. Edward Said'in deyiimiyle; “İsrail, ABD ve yerel Arap rejimlerin üçlü hegemonyası altında süre giden istikrar süreci, ... şiddetleri, yönelimleri ve vizyonları belirsiz halk güçlerinin tehditi altındadır.” [Said, 2002; 44] Yine önemli bir Arap felsefeci olan Azmi Bishara'nın Oslo İlkeler Bildirgesi'nin imzalanmasının ardından sarfettiği sözler de bir hayli nettir.

“Arap halkları ile yaptığı uzlaşma tarihi değil de diplomatik olduğu için İsrail asla Ortadoğu'nun ayrılmaz bir parçası olamayacak (ve) şüpheli ve terettüd içinde kalmaya devam edecektir. Bu yüzden, (Araplardan) faydalanma ümidiyle barış anlaşmasından sonraki dönemde kendisini Ortadoğu'nun bir parçası olarak görmemelidir. Irak ve Fas'dan gelen Yahudilerin inşa ettiği köprülerle dahi Arap kültürü İsrail kültürüyle bağlantı kuramayacaktır. Paranın diliyle konuşan Arap burjuvalar dahi İsrail toplumuyla bağlantı kuramayacak. Sonuçta bir Yahudi olduğu için Fas doğumlu İsraili işadamları Filistinliler üzerinde hiç bir etkiye sahip olamayacaklardır.” [aktaran, Alpher, 1994; 241]

Bishara'nın vurguladığı ötekilik dinsel bağlamdan çok İsrail'in 20. yüzyıl boyunca kendini Arap halkların içinde inşa geçmişinin getirdiği bir ötekiliktir. Çalışmamızda da görüldüğü üzere geçmişteki onca felaket nasıl Arap halkı içinden bir Filistinli kimliği üretebilmişse bugünün ötekisini de inşa edebilecek düzeydedir ve nitekim etmiştir de. Gücünü koruduğu sürece varlık sorunu yaşamayacak olan İsrail'in Ortadoğu'da atacağı tek olumlu adım Arap halkların gözünde makul bir Filistin devletinin kurulmasına izin vermektir. Aksi takdirde, kendisinin istem dışında olsa ürettiği Filistinlilik kimliği tüm Arap halkı harekete geçirebilecek düzeyde olduğundan İsrail'in varlığı üzerinde bir

demokles kılıcı gibi duracaktır. Gücün sonsuz olmadığı düşünülürse, Araplar lehine kayacak bir güç dengesi Ortadoğu için yeni felaketler demektir.

KAYNAKLAR

“Documents on Palestine”, The Middle East and North Africa, 1988, ss.63-81

ABADI Jacop, “The Gulf War and its Implications for Israel”, Journal of South Asian and the Middle Eastern Studies, Volume: 17, Number: 3, Spring 1994, ss. 55-77

ACAR İrfan C., Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988

ADAM Baki, “Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslam’a Bakışı”, Dinler Tarihi Araştırması, Dinler Tarihi Yayınları, Ankara, 1998, s. 151-152

ADAMS Michael, “The Requirements for A Settlement in the Middle East”, Assian Affairs, Volume: 6, Issue: 2, June 1975, ss. 131-139

ADRIAN Hastings, The Construction of Nationhood, Cambridge University Press, Cambridge, 1988

AKRAM Susan M., “Palestinian Refugees and Their Legal Status: Right, Politics and Implications for a Just Solution”, Journal of Palestinian Studies, Volume: 31, Number: 3, Spring 2002, ss. 36-51

ALI Tarık, Fundamentalizmler Çatışması, Haçlı Seferleri, Cihatlar ve Modernite, Çev.: Abdullah Yılmaz, Everest Yayınları, İstanbul, 2002

ALLIN Dana H. ve Steven SIMON, “The Moral Psychology of US Support for Israel”, Survival, Volume: 45, Number: 3, Autumn 2003, ss. 123-144

ALPHER Joseph, “Israel’s Security Concerns in the Peace Process”, International Affairs, Volume: 70, Issue: 2, April 1994, ss. 229-241

- AMERY Hussein A.**, “Water Security as a Factor in Arab-Israeli Wars and Emerging Peace”, Studies in Conflict and Terrorism, Volume: 20, Number: 1, January-March 1997, ss 95-104
- AMERY Hussein A.**, “Water Wars in the Middle East: A Looming Threat”, The Geographical Journal, Volume: 168, Number: 4, December 2002, ss. 313-323
- ANDERSON Benedict**, Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayıması, Çev.: İskender Savaşır, Melis Yayınları, İstanbul, 1996
- ANDONI Ghassan**, “1987 İntifadası ile 2000 İntifadasının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, Roana Carey (Der.), Yeni İntifada: İsrail’in Apartheid Politikasına Direnmek, Çev.: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 343-359
- ARAL Berdal**, “Türk Dış Politikası Söylemine Eleştirel Bir Yaklaşım: Türkiye Avrupa Ortaklığı”, Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı ve Ramazan Gözen (Der.), Türkiye’nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi ve Güvenlik, 2001, Liberte Yayınları, İstanbul, ss. 185-209
- ARAS Bülent**, Filistin İsrail Barış Süreci ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997
- ARENDT Hannah**, Totalitarizmin Kaynakları: Antisemitizm, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996
- ARI Tayyar**, Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi 1978-1996, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998
- ARMAOĞLU Fahir**, Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları, 1948-1988, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, ty
- ARONSON Shlomo**, “Israeli’s Nuclear Programme, the Six Day War and its Ramifications”, Efraim Karsh (Edt.). Israel: The First Hundred Years; from War to Peace (Vol II), Frank Cass and Co Ltd., London ss. 23-31

- ARONSON Shlomo**, “The Post-Zionist Discourse and Critique of Israel: A Traditional Zionist Perspective”, *Israel Studies*, Volume: 8, Issue: 1, Spring 2003
- ATAÖV Türkkaya**, “İkinci Cihan Harbinde Siyonizm’in Faşivle İşbirliği 1”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No.: 3-4, 1974, ss. 107-111
- ATAÖV Türkkaya**, “Kudüs ve Devletler Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No: 1-4, Ocak-Aralık 1980, ss. 29-54
- ATTIAS Jean-Christophe ve Esther BENBASSA**, *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, Çev.: Nihal Önal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002
- AVINERI Shlomo**, “Israel and the End of the Cold War”, *The Brookings Review*, Volume: 11, Issue: 2, Spring 1993, ss. 26-31
- BAHGAT Gawdat**, “The New Middle East: The Gulf Monarchies and Israel”, *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, Volume: 28, Number: 2, Summer 2003, ss. 123-152
- BALCI Ali**, “Filistin: Savaş ve Barış Arasında”, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 39-53
- BALCI Ali**, “Jordan’s Foreign Policy: Country’s Policy or King’s ?”, (forthcoming)
- BALCI Kerim**, *Kimin Savaşı ?*, Ortadoğu’da Savaşın Perde Arkası, Zaman Kitap, İstanbul, 2003
- BALIBAR Etienne**, “Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji”, Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein (Der), *İrk Ulus Sınıf*, Çev.: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 1995
- BAR-JOSEPH Uri**, “Towards a Paradigm Shift in Israel’s National Selcurity Conception”, Efraim Karsh (Edt.), *Israel: The First Hundred Years; from War to Peace (Vol II)*, Frank Cass and Co. Ltd, London, 2000, ss. 99-114

BAUMAN Zygmunt, *Modernite ve Holocaust*, Çev.: Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997

BAUMAN Zygmunt, *Parçalanmış Hayat*, Çev.: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

BAUMAN Zygmunt, *Sosyolojik Düşünmek*, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998

BEININ Joel, “Political Economy and Public Culture in a State of Constant Conflict: 50 Years of Jewish Statehood”, *Jewish Social Studies*, Volume: 4, Issue: 3, Spring/Summer 1998, ss. 96-141

BEKTAŞ Arsev, “Ortadoğu’da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış”, Sebahattin Şen (Der.), *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 269-310

BENGIO Ofra, “Crossing the Rubicon: Iraq and the Arab-Israeli Peace Process”, *Middle East Review of International Affairs*, Volume: 2, Number: 1, March 1998, ss. 32-41

BESALEL Yusuf, *Yahudi Tarihi*, Üniversal Yayınları, İstanbul, 2000

BEŞLİ Süleyman, “Kudüs’ün Statüsü Sorunu”, *Filistin: Çıkmazdan Çözüme*, Kre Yayınları, İstanbul, 2003

BIALER Uri, “The Iranian Connection in Israel’s Foreign Policy 1948-1951”, *Middle East Journal*, Volume: 39, Number: 2, Spring 1985, ss. 292-315

BOOKMILLER Robert J., “Likud’s Jordan Policy”, *Middle East Policy*, Volume: 5, Number: 3, September 1997, ss. 90-103

BORTHWICK Bruce, “Water in Israeli-Jordan Relations: From Conflict to the Danger of Ecological Disaster”, *Israel Affairs*, Volume: 9, .number: 3, Spring 2003, ss. 164-186

- BOYER Alain**, Siyonim'in Kökenleri, Çev.: Nezh Uzel, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995
- BÖLÜKBAŞI Suha**, "Türkiye ve İstail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa", Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı ve Ramazan Gözen (Der.), Türkiye'nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi ve Güvenlik, 2001, Liberte Yayınları, İstanbul, s. 243-463
- BRAND Laurie A.**, "Asad's Syria and the PLO: Coincide or Conflict of Interest ?", Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Volume: 14, Number: 2, Winter 1990, ss. 22-44
- BREGER Marshall J.**, "Religion and Politics in Jerusalem", Journal of International Affairs, Volume: 50, Number: 1, Summer 1996, ss. 90-118
- BRENNER Lenni**, Zionism in the Age of the Dictators: A Reappraisal, Lawrence Hill and Co., Westport, 1983
- BUNZL John**, Barış Hareketleriyle Konuşmalar: Öteki İsrail, Çev.: Serap Biçer, Metis Yayınları, İstanbul, 1988
- CAMUS Albert**, Başkaldıran İnsan, Çev.: Bahadır Sina Şener, Can Yayınları, İstanbul, 1995
- CHOMSKY Noam**, Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi, Çev.: Ali Çakıroğlu ve Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000
- CHOMSKY Noam**, Kader Üçgeni, ABD, İsrail ve Filistinler, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993
- CHOWERS Eyal**, "The End of Building: Zionism and the Politics of the Concrete", Review of Politics, Volume: 64, Issue: 4, Fall 2002, ss. 600-626
- COCHRAN Edwin S.**, "Israel's Nuclear History", Efraim Karsh (Edt.) Israel: The First Hundred Years; from War to Peace (Vol. II) Frank Cass and Co. Ltd., London, 2000, ss. 129-156

- COHEN Anthony P.**, Topluluğun Simgesel Kuruluşu, Çev.: Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara, 1999
- COHEN Avner**, “Cairo, Dimona and the June 1967 War”, Middle East Journal, Volume: 50, Number: 2, Spring 1996, ss.190-210
- COOLEY John K.**, “Iran, the Palestinians and the Gulf”, Foreign Affairs, Volume: 57, Issue: 2, Summer 1979, ss. 1017-1034
- COOLY John K.**, “Palestinian Nationalism”, Abid A. Al-Marayati ve diğerleri, The Middle East its Governments and Politics, Duxbury Press, California, 1972, ss. 452-477
- COŞKUN Mustafa**, “İsrail’in Güney Lübnan Serüveni”, Stratejik Analiz, Cilt: 1, Sayı: 3, Temmuz 2000, ss. 16-22
- ÇALIŞKAN Koray ve Münir FAHREDDİN**, “Yeni İntifada ve Filistin Sorununun Kısa Tarihi”, Birikim, Sayı: 140, Aralık 2000, ss. 20-35
- DAM Nikolas van**, Suriye’de İktidar Mücadelesi, Çev.: Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- DAVIDSON Lavrence**, “The Past as Prelude: Zionism and the Betrayal of American Democratic Principles, 1917-48”, Journal of Palestine Studies, Volume: 31, Number: 3, Spring 2002, ss. 12-35
- DAVIDSON Lavrence**, “Zionism, Secularism and United States Support for the Jewish Colonization of Palestine in the 1920’s”, Arab Studies Quarterly, Volume: 8, Number: 3, Summer 1996, ss. 1-16
- DAVUTOĞLU Ahmet**, “Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci”, Filistin: Çıkmazdan Çözüme, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 3-47
- DAVUTOĞLU Ahmet**, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul, 2002

- DAWISHA Adeed**, “Arab Regimes: Legitimacy and Foreign Policy”, Giacomo Luciani (Edt.)
The Arab States, Routledge, London, 1990, ss. 284-298
- DAWISHA Adeed**, “The Motives of Syria’s Involvement in Lebanon”, The Middle East
Journal, Volume: 38, Number: 2, Spring 1984, ss. 228-236
- DINÇER Mustafa**, “Lübnan: Çatışmaların ve Suikastlerin Ülkesi”, Kemal İnät, Burhanettin
Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), Dünya Çatışma Bölgeleri, Nobel Yayınları, İstanbul,
2004, ss. 105-118
- DOLATYAR Mostafa and Gray Tim S.**, “The Politics of Water Security in the Middle
East”, Environmental Politics, Volume: 9, Number: 3, Autumn 2000, ss. 65-88
- DONALD Neff**, “Israel-Syria: Conflict at the Jordan River 1949-1967”, Journal of Palestine
Studies, Volume: 23, Number: 4, Summer 1994, ss. 26-40
- DURSUN Davud**, “Filistin Sorununun Ortaya Çıkışı”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, Kasım 1985; ss. 193-200
- EISENBERG Laura Zittrain ve Neil Caplan**, “The Israel-Jordan Peace Treaty: Patterns of
Negotiation, Problems of Implementation”, Israel Affairs, Volume: 9 Number: 3, Spring
2003, ss. 87-110
- EL-EINI Rosa I. M.**, “British Forestry Policy in Mandate Palestine, 1929-48: Aims and
Realities”, Middle Eastern Studies, Volume: 35, Number: 3, July 1999, ss. 72-155
- ELLIS Harry B.**, “The Arab-Israeli Conflict Today”, Georgiona G. Stevens (Edt.) The United
States and the Middle East, Printice Hall, New Jersey, 1964, ss.113-147
- ELPEGEL Zvi**, Bağımsız bir Filistin 1948 Yılında Neden Kurulamadı?, Dış Politika Enstitüsü
ile Türkiye Uluslararası İlişkiler Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, No.: 1-2, 1996
- ELPEGEL Zvi**, Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin El-Hüseyini, Çev.: Dilek
Şendil, İletişim Yayınları, 1999

ERDEMLİ Özgür, “İsrail’in Irak Politikasına Bir Bakış”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 3, Sonbahar 2000, ss. 219-233

FALK Gloria H., “Israeli Public Opinion: Looking Toward A Palestinian Solution”, *The Middle East Journal*, Volume: 39, Number: 3, ss. 247-269

FARSOUN Samih K. ve Christina E. ZACHARİA, *Palestine and the Palestinians*, Westview Press, United States of America, 1997

FINDLEY Paul, *ABD’de İsrail Lobisi*, Çev.: Mustafa Özcan ve N. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1994

FISHER Sydney Nettleton ve Ochsenswald William, *The Middle East A History*, (4th Edt.) Mc Graw Hill, The United States of America, 1990

FONTETTE François de, *İrkçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991

FOUCAULT Michael, *Bu Bir Pipo Değildir*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993

GALLACHER William, “Giriş”, İ. Rennap, *Antisemitizm ve Yahudi Sorunu*, Çev.: Şen Sürer Kaya, İstanbul, 1991

GAZIT Mordechai, “The 1956 Sinai Campaign: David Ben Gurion’s Policy on Gazza, the armistice Agreement and French Mediation”, Efraim Karsh (Edt.), *Israel: The First Hundred Years; from War to Peace (Vol II)*, Frank Cass and Co. Ltd., London, 2000, ss.43-67

GELLNER Ernest, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev.: Büşra E. Behar ve Günay G. Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992

GENÇ Mehmet, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1999

- GERBER Haim**, “Zionism, Orientalism and the Palestinians”, *Journal of Palestine Studies*, Volume: 33, Number: 1, Fall 2003, ss. 23-41
- GERGES Fawaz A.**, “The Kennedy Administration and the Egyptian-Saudi Conflict in Yemen: Co-opting Arab Nationalism”, *Middle East Journal*, Volume: 49, Number: 2, Spring 1995, ss.292-311
- GEWRUZ G. Ilan**, “Transition from Conflict: The Importance of Pre-Negotiations in the Oslo Peace Process”, Efraim Karsh (Edt.), *Israel: The First Hundred Years; from War to Peace (Vol II)*, Frank Cass and Co. Ltd, London, 2000, ss. 177-199
- GILLON Dan**, “Israel’s Options for Peace”, *Asian Affairs*, Volume: 7, Number 2, June 1979, ss. 149-155
- GIUBERNAU Montserrat**, *Milliyetçilikler, 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, Çev.: Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997
- GOLAN Galia**, “The Soviet Union and the Israeli Action in Lebanon”, *International Affairs*, Volume: 59, Issue: 1, Winter 1982-83, ss. 7-16
- GOLAN Galia**, “The Soviet Union and the PLO since the War in Lebanon”, *The Middle East Journal*, Volume: 40, Number: 2, Spring 1986, ss. 285-305
- GOLANI Motti**, “Shall We Go to War? And If We Do, When? The Genesis of the Internal Debate in Israel on the Road to the Sinai War”, Efraim Karsh (Edt.), *Israel: The First Hundred Years; from War to Peace (Vol. II)* Frank Cass and Co. Ltd., London, 2000 ss. 22-42
- GOLDSTEIN Yaacov N.**, “Labour and Likud: Roots of Their Ideological-Political Struggle for Hegemony over Zionism, 1925-35”, *Israel Affairs*, Volume: 8, Issue: 1-2, Autumn 2001-Winter 2002, ss. 79-90

GÖNLÜBOL Mehmet ve diğerleri, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996

GRINBERG Lev, “A Historical Slip of the Tongue, or What can Arab-Jewish Transportation Strike Teach us about the Israeli-Palestinian Conflict?”, Middle East Studies, Volume: 35, Number: 3, 2003, ss. 371-391

HACOHEN Dvora, “British Immigration Policy to Palestine in the 1930’s: Implication for youth Aliyah”, Middle Eastern Studies, Volume: 37, Number: 4, October 2001, ss. 206-218

HADAR Leon T., “Israel in The Post-Zionist Age: Being Normal and Loving It”, World Policy Journal, Volume: 16, Issue: 1, Spring 1999, ss. 76-86

HADAR Leon T., “Israel’s Future: A Tale of Two Cities”, World Policy Journal, Volume: 9, Number: 1, Winter 1991, ss. 111-134

HADAR Leon T., “The 1992 Electoral Earthquake and the Fall of the ‘Second Republic’”, The Middle East Journal, Volume: 46, Number: 4, Autumn 1992, ss. 594-616

HADDAD William H. Ve Mary M. HARDY, “Jordan’s Alliance with Israel and its Effects on Jordanian-Arab Palestinians”, Israel Affairs, Volume: 9, Issue: 3, Spring 2003, ss. 31-48

HADDADIN Munther J., “Water in the Middle East Peace Process”, The Geographical Journal, Volume: 168, Number: 2, December 2002, ss. 324-340

HINNEBUSCH Raymond A., “Does Syria Want Peace? Syrian Policy in the Syrian-Israeli Peace Negotiations”, Journal of Palestine Studies, Volume: 26, Number: 1, Autumn 1996, ss. 42-57

HOBSBAWN Eric J., Nations and Nationalism Since 1780, Cambridge, New York, 1991

HOBBSAWN Eric, İmparatorluk Çağı 1875-1914, Çev.: Vedat Arslan, Dost Yayınları, İstanbul, 2000

HOF Frederic C., “A Practical Line: The Line of Withdrawal from Lebanon and its Potential Applicability to the Golan Heights”, Middle East Journal, Volume: 55, Number: 1, Winter 2001, ss. 25-42

HOFSTADTER Richar ve Richard Wood GARY, Amerikan Tarihinin Ana Hatları, Amerikan Basın Kültür Merkezi, Ankara, 1986

HOLSTEIN Walter, Filistin Sorunu Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi, Çev.: Cemal A. Ertup, Yücel Yayınları, İstanbul, 1975

HOURANI Albert, “Arap Halkları Tarihi”, Çev.: Yavuz Alagon, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

HOWARD Norman F., “State of Israel”, Abir A. Al-Marayati ve diğerleri (Edt.) The Middle East, its Governments and Politics, Duxbury Press, California, 1972, ss. 349-376

HUNTER Robert E., “The United States in the Middle East”, Current History, Volume: 89, Number: 544, February 89, ss. 49-52 ve 88-89

HUNTINGTON Samuel P., “Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma”, Çev.: Ergun Özbudun, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22-23/1-4, 1965-1966, ss. 55-107

HUREWITZ Jacop C., “The Role of the Military in Society and Government in Israel”, Sydney Nettleton Fisher (Edt.), The Military in the Middle East, Ohio State University Press, Columbus, 1963, ss. 89-104

ISAAC Jad, “The Essentials of Sustainable Water Resource Management in Israel and Palestine”, Arab Studies Quarterly, Volume: 22, Number: 2, Spring 2000, ss. 13-31

- JOHN Robert**, “Balfour Bildirisinin Ardından: Birinci Dünya Savaşı Sırasında İngiltere’nin Lord Rostchild’e Vaadi”, Çev.: Aykut Kazancıgil, Yedi İklim, Sayı 75/76, Haziran/Temmuz 1996, ss. 82-121
- KARAKOÇ Ekrem**, “ABD’nin Filistin Politikası”, Filistin Çıkmazdan Çözümüne, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 101-130
- KARAMAN M. Lütfullah**, Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu, İz Yayınları, İstanbul, 1991
- KARSH Efraim ve Martin Navias**, “Israeli Nuclear Weapons and the Middle East Peace”, Israel Affairs, Volume: 2, Number: 1, 1995, ss. 75-92
- KASIM Kamer**, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD-İsrail İlişkileri”, Avrasya Dosyası, Cilt: 6, Sayı: 2, Yaz 2000, ss. 121-138
- KATZ Yossi ve John C. LEHR**, “Symbolism and Landscape: The Etzion Bloc in the Judean Mountains”, Middle Eastern Studies, Volume: 31, Number: 4, October 1995, ss. 730-743
- KATZ Yossi**, “The Religious Kibbutz Movement and its Credo, 1935-1948”, Middle Eastern Studies, Volume: 31, Number: 2, April 1995, ss. 235-280
- KAYE Dalia Dassa**, “The Israeli Decision to Withdrawal from Lebanon: Political Leadership and Security Policy”, Political Science Quarterly, Volume: 117, Number: 4, Winter 2002/2003, ss. 561-585
- KAZZIHA Walid**, “The Impact of Palestine on Arab Politics”, Giacomo Luciani (Edt.) The Arab States, Routledge, London, 1990, ss. 300-318
- KELEMAN Paul**, “Zionism and the British Labour Party: 1917-30”, Social History, Volume: 21, Number: 1, January 1996, ss. 71-87

- KHALIDI Rashid**, “The Palestinians in Lebanon: Social Repercussions of Isreal’s Invasion”,
The Middle East Journal, Volume: 38, Number: 2, Spring 1984, ss. 255-266
- KHALIDI Walid**, “Toward Peace in Holy Land”, Foreign Affairs, Volume: 66, Issue: 4,
Spring 1988
- KHOURI Fred J.**, The Arab-Israeli Dilemma, Syracuse University Press, New York, 1985
(3rd)
- KIMMERLING Baruch**, “Religion, Nationalism and Democracy in Israel”, Constellations: an
International Journal of Critical and Diplomatic Theory, Volume: 6, Number: 3,
December 1999, ss. 339-363
- KIMMERLING Baruch**, “State Building, State Autonomy and the Identity of Society: The
Case of the Israel State”, Journal of Historical Sociology, Volume: 6, Number: 4,
December 1993, ss. 396-429
- KIMMERLING Baruch**, “The Fornation of Palestinian Collective Identities: the Ottoman and
Mandatory Periods”, Middle Eastern Studies, Volume: 36, Number: 2, April 2000, ss.
48-81
- KISSINGER Henry**, Diplomasi, Çev.: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,
2000
- KLEIN Menachem**, “The ‘Tranquil Decade’ Re-ecamined: Arab-Israeli Reletions During the
Years 1957-67”, Efraim Karsh (Edt.), Israel: The First Hundred Years; from War to
Peace (vol II), Frank Cass and Co. Ltd., London, 2000, ss. 68-82
- KOBER Avi**, “Arab Perception of Post-Cold War Israel: From a Balance-of-Threats to a
Balance-of Power Thinking”, The Review of International Affairs, Volume: 1, Number:
4, Summer 2002, ss. 25-44

KUT Gün, “Ortadoğu Su Sorunu: Çözüm Önerileri”, Sebahattin Şen (Der.), Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 346-378

KUTLUAY Yaşar, Siyonizm ve Türkiye, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1973

LAPIERRE Dominique ve Larry COLLINS, Kudüs Ey Kudüs, Çev.: Aydın Emeç, E Yayınları, İstanbul, 2002

LEHN Walter, “Yahudi Ulusal Fonu: Bir Ayrım Aracı”, Siyonizm ve Irkçılık, Çev.: Türkay Ataöv, Birey Toplum Yayınları, Ankara, 1985

LEOUSSI Athena S. Ve David ABERBACH, “Hellenism and Jewish Nationalism: Ambivalence and its Ancient Roots”, Ethnic and Racial Studies, Volume: 25, Number: 5, September 2002, ss. 755-777

LEVENSON Alan, “Gentile Reception of Herzelian Zionism, A Reconsideration”, Jewish History, Volume: 16, Issue: 2, June 2002, ss. 187-211

LEWIS Samuel L., “Israel: The Peres Era and Its Legacy”, Foreign Affairs, Volume: 65, Issue: 3, 1986, ss. 582-610

LEWIS Samuel W., “The United States and Israel: Evolution of an Unwritten Alliance”, Middle East Journal, Volume: 53, Number: 3, Summer 1999, ss. 346-378

LIPSON Charles, American Support for Israel: History, Sources Limits”, Israel Affairs, Volume: 2, Number: 3-4, Spring/Summer 1996, ss. 128-146

LITVAK Meir, “The Islamization of the Palestinian-Israeli Conflict: The Case of Hamas”, Middle Eastern Studies, Volume: 34, Number: 1, January 1998, ss. 148-163

LOWI Miriam R., “Bridging the Divide Transboundary Resource Disputes and the Case of West Bank Water”, International Security, Volume: 18, Number: 1, Summer 1993, ss. 113-138

LUSTICK Ian, “Israel and the Wets Bank After Elon Moreh: The Mechanic of De Facto Annexation”, *The Middle East Journal*, Volume: 35, Number: 4, Autumn 1981, ss. 557-577

Lübnan’da İslami Hareketler, Çev.: Üsame Zeydoğlu, İnkilab Yayınları, İstanbul, 1989

MA’OZ Moshe, “From Conflict to Peace? Israel’s Relations with Syria and the Palestinians”, *Middle East Journal*, Volume: 53, Number: 3, Summer 1999, ss. 434-442

MA’OZ Moshe, “The UN Partition Resolution of 1947: Why Was It Not Implemented?”, *Palestine-Israeli Journal of Politics, Economics and Culture*, Volume: 9, Issue: 2, 2002, ss. 15-21

MARCUS Jonathan, “The Politics of Israel’s Security”, *International Affairs*, Volume: 65, Issue: 2, Spring 1989, ss. 233-246

MATTAR Philip, “The Mufti of Jerusalem and the Politics of Palestine”, *Middle East Journal*, Volume: 42, Number: 2, Spring 1988, ss. 227-240

MCCLINTOCK David Wm., “Yemen Arab Republic”, Abid al-Marayati and others (Edt.) *The Middle East its Government and Politics*, Duxbury Press, California, 1972, ss. 317-332

MCDAWAL David, “Dilemmas of The Jewish State”, Albert Hourani, Philip S. Khoury and Mary C. Wilson (Edt), *The Modern Middle East*, I. B. Tauris and Co Ltd., London, 1993, ss. 643-662

MILLER Aron David, “The Arab-Israeli Conflict, 1967-1987; A Retrospective”, *The Middle East Journal*, Volume: 41, Number: 3, Summer 1987, ss. 349-360

MORAG Nadav, “Water, Geopolitics and State-Building: the Case of Israel”, *Middle Eastern Studies*, Volume: 37, Number: 3, July 2001, ss. 179-198

- MORRIS Benny**, “The Harvest of 1948 and the Creation of the Palestinian Refugee Problem”,
The Middle East Journal, Volume: 40, Number: 4, Autumn 1986, ss. 671-685
- MORRIS Benny**, The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947-1949, Cambridge
University Press, 1989
- MORRIS Mary E.**, “Water and Conflict in the middle East: Threats and Opportunities”,
Studies in Conflict and Terrorism, Volume: 40, Number: 1, January-March 1997
- MUIR Jim**, “Lebanon: Arena of Conflict, Crucible of Peace”, The Middle East Journal,
Volume: 38, Number: 2, Spring 1984, ss. 204-219
- MURDEN Simon**, “Understanding Israel’s Long Conflict in Lebanon: The Search for and
Alternative Approach to Security During the Peace Process”, British Journal of Middle
East Studies, Volume: 27, Number: 1, May 2000, ss. 25-47
- MUSLIH Muhammad**, “The Golan: Israel, Syria and Strategic Calculation”, The Middle East
Journal, Volume: 47, Number: 4, Autumn 1993, ss. 611-632
- MYLROIE Laurie A.**, “After the Guns Fell Silent: Iraq in the Middle East”, The Middle East
Journal, Volume: 43, Number: 1, Winter 1989
- NAKHLEH Emile A.**, “The West Bank and Gaza: Twenty Years Later”, The Middle East
Journal, Volume: 42, Number: 2, Spring 1988, ss. 209-226
- NEAR Henry**, “Paths to Utopia: The Kibbutz as a Movement for Social Change”, Jewish
Social Studies, Volume: 48, Number ¾, Summer/Fall 1986, ss. 189-206
- NORTON August Richard**, “Hizballah and the Israeli Withdrawal from Southern Lebanon”,
Journal of Palestine Studies, Volume: 30, Number: 1, Autumn 2000, ss. 22-35
- ODEH B. J.**, Lübnan’da İç Savaş, Çev.: Yavuz Alagon, Belge Yayınları, İstanbul, 1986

OVENDALE Ritchie, “The Origins of the Arab Israeli Conflict”, *Historian*, Volume: 76, Winter 2002, ss. 20-27

ÖĞÜN Süleyman Seyfi, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000

ÖĞÜN Süleyman Seyfi, *Politik Kültür Yazıları*, Asa Yayınları, Bursa, 1997

ÖKE Mim Kemal, *Siyonizm’den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, *Ufuk Kitapları*, İstanbul, 2002

ÖZCAN Sevinç Alkan, “Filistinli Mülteciler”, *Filistin: Çıkmazdan Çözüme*, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 309-347

PERETZ Don ve Sammy SMOOHA, “Israel’s Eleventh Knesset Election”, *The Middle East Journal*, Volume: 39, Number: 1, Winter 1985, ss. 86-103

PERETZ Don ve Sammy SMOOHA, “Israel’s Tenth Knesset Elections-Ethnic Upsurgence and Decline of Ideology”, *Middle East Journal*, Volume: 35, Number: 4, Autumn 1981; ss. 506-526

PERETZ Don, “Intifadeh: The Palestinian Uprising”, *Foreign Affairs*, Volume: 66, Issue: 5, Summer 1988, ss. 964-980

PERETZ Don, “Israel Since the Persian Gulf”, *Current History*, Volume: 91, Number: 561, January 1992, ss. 17-21

PERETZ Don, “Israeli Policies Toward the Arab States and the Palestinians Since 1967”, *Yehud Lukacs ve Abdalla M. Battah (Edt.), The Arab-Israeli Conflict, Two Decades of Change*, Westview Press, United Sates of America, 1988, ss. 26-40

PERLMUTTER Amos, “Israel’s Dilemma” *Foreign Affairs*, Volume: 68, Issue: 5, Winter 1989/90, ss. 119-132

- PETERSON J. E.**, “The Yemen Arab Republic and the Politics of Balance”, Asian Affairs, Volume: 12, Issue: 3, October 1981, ss.254-266
- PIPER Daniel**, The Long Shadow, Culture and Politics in the Middle East, Transaction Publisher, New Jersey, 1990
- PRIOR Michael**, “Ethnic Cleansing and the Bible: a Moral Critique”, Holy Land Studies, Volume: 1, Issue: 1, September 2002, ss. 37-59
- QUANDT William B.**, “Kissinger and the Arab-Israeli Disengagement Negotiations, Journal of International Affairs, Volume: 9, Number: 1, Spring 1975, ss. 33-48
- QUANDT William B.**, “Lyndon Johnson and the June 1967 War: What Color was the Light?” Middle East Journal, Volume: 46, Number: 2, Spring 1992, ss. 198-228
- RAM Uri**, “The Colonization Perspective in Israeli Sociology: Internal and External Comparisons”, Journal of Historical Sociology, Volume: 6, Number: 3, September 1993, ss. 327-350
- RAMAZANI Roullah K.**, “Iran’s Islamic Revolution and the Persian Gulf”, Current History, Volume: 48, Issue: 498, January 1985
- RAND Ayn**, “Savaşın Kökleri”, Atilla Yayla (Der.), Sosyal ve Siyasal Teori, Seçme Yazılar, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, ss.437-443
- RAZI Gholom H.**, “Hashemite Kingdom of Jordan”, Abid A. Al-Marayati ve diğerleri (Edt.) The Middle East, its Governments and Politics, Duxbury Press, California, 1973, ss. 230-254
- REICH Bernard** ve diğerleri, “Soviet Jewish Immigration and the 1992 Israeli Knesset Elections”, The Middle East Journal, Volume: 47, Number: 3, Summer 1993, ss. 464-478

- REINHARZ Jehuda**, “The Balfour Declaration and its Maker: A Reassessment”, *Journal of Modern History*, Volume: 64, Issue: 3, September 1992, ss. 455-499
- REMPEL Terry**, “ The Significance of Israel’s Partial Annexation of East Jerusalem”, *The Middle East Journal*, Volume: 51, Number: 4, Autumn 1997, ss. 520-534
- ROBERTS Adam**, “Decline of Illusions: the Status of the Israeli Occupied Territories over 21 Years”, *International Affairs*, Volume: 64, Issue: 3, Summer 1988, ss. 345-359
- ROUMANI Maurice M.**, “The Sephardim Factor in Israeli Politics”, *Middle East Journal*, Volume: 42, Number: 3, Summer 1988, ss. 423-435
- ROY Olivier**, *Siyasal İslam’ın İflası*, Çev.: Cüneyt Akalın, Metis Yayınları, İstanbul, 1995
- RUBENBERG Charley A.**, “The Israeli Invasion of Lebanon: Objectives and Consequences”, *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Volume: 8, Number: 2, Winter 1984, ss. 3-28
- SAID Edward**, “Filistinliler Kuşatma Altında”, Roana Carey (Der.), *Yeni İntifada: İsrail’in Apartheid Politikasına Direnmek*, Çev.: Kemal Sarısözen, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 37-63
- SAID Edward**, *Filistin Sorunu*, Çev.: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985
- SAID Edward**, *Şarkiyatçılık*, Çev.: Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 2001
- SAID Edward**, *Yeni Binyılda Filistin Sorunu*, Çev.: Ahmet Cüneyt, Ali Kerem ve Nuri Ersay, Aram Yayınları, İstanbul, 2002
- SALEM Walid**, “Legitimization or Implementation? The Paradox of the 1947 UN Partition Plan”, *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture*, Volume: 9, Number: 4, 2002, ss. 7-14
- SALLOUKH Bassel F.**, *State Strength, Permeability and Foreign Policy Behavior: Jordan in*

Theoretical Perspective”, Arab Studies Quarterly, Volume: 18 Number: 1996, ss. 39-65

SANDLER Shmuel, “Religious Zionism and the State: Political and Religious Radicalism in Israel”, Terrorism and Political Violence, Volume: 8, Issue: 2, Summer 1996, ss. 133-154

SARTORI Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev.: Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996

SAYIGH Rosemary, “Sabra ve Şatilla Katliamları Hakkında Bir İnceleme”, İsyanın Adı Filistin: İntifada Kazanacak, Yücel Demirer ve Sibel Özbudun (Der) Ütopya Yayınları, Ankara, 2002

SAYYID S., Fundamentalizm Korkusu: Avrupamerkezcilik ve İslamcılığın Doğuşu, Çev.: Ebubekir Ceylan ve Nuh Yılmaz, Vadi Yayınları, İstanbul, 2000

SCHAFER David, “Origins of the Israeli/Palestinian Conflict: Triumph and Catastrophe”, The Humanist, Volume: 62, Issue: 6, November/December 2002, ss. 22-27

SCHIFF Ze’ev, “Fifty Years of Israel Security: The Central Role of the Defense System”, Middle East Journal, Volume: 53, Number: 3, Summer 1999, ss. 393-416

SCHIFF Ze’ev, “Lebanon: Motivations and Interest in Israel’s Policy”, The Middle East Journal, Volume: 38, Number: 2, Spring 1984, ss. 220-227

SCHIFF Ze’ev, “The Spectre of Civil War in Israel”, The Middle East Journal, Volume: 39, Number: 2, Spring 1985, ss. 231-245

SEGEV Tom, The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust, Trans.: Haim Weitzmann, Hill and Wang, New York, 1993

SELIKTAR Ofira, “Ethnic Stratification and Foreign Policy in Israel: The Attitudes of Oriental Jews towards the Arabs and the Arab-Israeli Conflict”, The Middle East Journal, Volume: 38, Number: 1, Winter 1984, ss. 34-50

- SENNETT Richard**, Kamusal İnsanın Çöküşü, Çev.: Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996
- SHAAL Gil**, “The Rise and Fall of the Israeli Labour Movement: Part Two (The Fall of the Israeli Labour Movement)”, Contemporary Review, Volume: 276, Issue: 1610, March 2000, ss. 127-134
- SHADID Mohammaed ve Rick Seltzer**, “Political Attitudes of Palestinians in the West Bank and Gaza Strip”, The Middle East Journal, Volume: 42, Number: 1, Winter 1988, ss. 16-32
- SHAHAK Israel**, Açık Sırlar, İsrail’in Dış Politikası ve Nükleer Sırları, Çev.: Ahmet Emin Dağ, Med Cezir Yayınları, İstanbul, 2003
- SHAYEGEN Daryus**, Yaralı Bilinç: Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni, Çev.: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, 2002
- SHENHAV Yeohuda**, “The Phenomenology of Colonialism and the Politics of Difference: European Zionist Emissaries and Arab-Jewish in Colonial Abadan”, Social Identities, Volume: 8, Number: 4, December 2002, ss. 521-544
- SHLAIM Avi ve Avner YANIV**, “Domestic Policies and Foreign Policy in Israel”, International Affairs, Volume: 56, Issue: 2, April 1980, ss. 242-262
- SITTA Salman Ebu**, “Geriye Dönüş Hakkının Tanınması”, Roana Carey (Der.), Yeni İntifada: İsrail’in Apartheid Politikasına Direnmek, Çev.: Kemal Sarısözen, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 479-513
- SLATER Jerome**, “Lost Opportunities for Peace in the Arab-Israeli Conflict: Israel and Syria 1948-2001”, International Security, Volume: 27, Number: 1, Summer 2002, ss. 79-106
- SMITH Anthony D.**, “Zionism and Diaspora Nationalism”, Israel Affairs, Volume: 2, Number: 2, winter 1995, ss. 1-19

SMITH Anthony D., Nationalism in the Twentieth Century, Oxford, 1979

SMITH Anthony D., The Ethnic Origins of Nations, Blackwell, Oxford, 1982

SMOOHA Sammy ve Don PERETZ, "Israel's Knesset Elections: Are They Critical", The Middle East Journal, Volume: 47, Number: 3, Summer 1993, ss. 444-463

SPRINZAK Ehud, "Extremist and Violence in Israeli Democracy", Terrorism and Political Violence, Volume: 12, Issue: 3/4, Autumn/Winter 2000, ss. 209-236

SPRINZAK Ehud, "Right-Wing Terrorism in a Comparative Perspective: The Case of Split Delegitimization", Terrorism and Political Violence, Volume: 7, Issue: 1, Spring 1995, ss. 17-43

STRAUSS Claude Levi, Irk Tarih ve Kùltür, Çev.: Haldun Bayrı, Reha Erden, Arzu Oyacıoğlu ve Işık Ergüden, Metis Yayınları, İstanbul, 1995

SWEDENBURG Ted, "The Role of the Palestinians Peasantry in the Great Revolt", Albert Hourani, Philip s. Khoury and Mary C. Wilson (Edt.) The Modern Middle East, I. B. Tauris and Co. Ltd., London, 1993, ss. 467-502

ŞENEL Muzaffer, "Avrupa Birliğinin Ortadoğu Barış Sürecine Etkileri", Filistin: Çıkmazdan Çözüme, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 131-180

TAL David, "Seizing Opportunities: Israel and the 1958 Crisis in the Middle East", Middle Eastern Studies, Volume: 37, Number: 1, January 2001, ss. 142-158

TAL David, "The Forgotten War: Jewish-Palestinian Strife in Mandatory Palestine December 1947-May 1948", Efraim Karsh (Edt.), Israel: The First Hundred Years: from War to Peace (Vol II), Frank Cass and Co. Ltd, London, 2000, ss. 3-21

TAL Lawrence, "The Israeli-PLO Accord: Is Jordan Doomed?", Foreign Affairs, Volume: 72, Issue: 5, November/December 1993, ss. 45-58

- TAŞDEMİR Fatma**, “İsrail-Filistin Sorununun Seldeterminasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, Güz 2000, ss. 209-225
- TAYLOR Alan R.** İsrail’in Doğuşu, 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, Çev.: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000
- TELHAMI Shibley**, “Evaluating Bargaining Performance: The Case of Camp David”, Political Science Quarterly, Volume: 107, Number: 4, Winter 1992, ss. 629-653
- TELHAMI Shibley**, “From Camp David to Wye: Changing Assumptions in Arab-İsraili Negotiations”, Middle East Journal, Volume: 53, Number: 3, Summer 1999, ss. 379-392
- TELHAMI Shibley**, “Israeli Foreign Policy: A Static Strategy in A Changing World”, The Middle East Journal, Volume: 44, Number: 3, Summer 1990, ss. 399-416
- TESSLER Mark A.**, “Thinking About Territorial Compromise in Israel”, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Volume: 11, Number: 4, Summer 1988, ss. 38-53
- TOFF Monica Duffy**, “Differential Demographic Growth in Multinational States: Israel’s Two Front War”, Journal of International Affairs, Volume: 56, Number: 1, Fall 2002, ss. 71-94
- TOPUZ Ali Kılıçarslan**, “Rusya-İsrail İlişkileri”, Avrasya Dosyası, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, ss. 111-130
- TORGOVNIK Efraim**, “Israel: The Persistent Elite”, Frank Tashau (Edt.), Political Elites and Political Development in the Middle East, Schenkman Publishing Company/Cambridge, New York, 1975
- TOWNSHEND Charles**, “The First Intifada, Rebellion in Palestine 1936-39”, History Today, July 1989, Volume: 39, Issue: 7, ss. 13-19
- TURHAN Ömer**, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2003

TURKI Fawaz, Bir Mültecinin Anıları, Filistin Sürgünü, Çev.: Selahattin Erkanlı ve Nurettin El-Hüseyini, Metis Yayınları, İstanbul, 1986

TUTUNJI Jenab ve Kamal KHALDI, “A Binational State: The Rational Choice for Palestinians and the Moral Choice for Israel”, International Affairs, Volume: 73, Number: 1, January 1997, ss. 31-58

TZABAG Shmuel, “Termination of the Yom Kippur Between Israel and Syria: Positions, Decisions and Constraints at Israel’s Ministerial Level”, Middle Eastern Studies, Volume: 37, Number: 4, October 2001, ss. 182-205

UYGUR Ziya, Osmanlı Arşiv ve Belgelerinde Filistin Sorunu ve Siyonizm, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1998

VIRES David De, “Drawing the Repertoire of Collective Action: Lobar Zionism and Strikes in 1920’s Palestine”, Middle Eastern Studies, Volume: 38, Number: 3, July 2002, ss. 93-122

WALLERSTEIN Immanuel, “Haklılığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik”, Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein (Der.), Irk Ulus Sınıf, Çev.: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 1995

WALZ Humprey, “Siyonizm ve Irkçılık: Çelişkiler ve Görünen Algılamalar”, Siyonizm ve Irkçılık, Çev.: Trükkaya Ataöv, Birey Toplum Yayınları, Ankara, 1985, ss. 17-28

WEISSBROD Lilly, “Delegitimation and Legitimation As a Continuous Process: A Case Study of Israel” The Middle East Journal, Volume: 35, Number: 4, Autumn 1981, ss. 527-543

YANIV Avner ve Yael YISHAI, “Israeli Settlements in the West Bank: The Politics of Intransigence”, The Journal of Politics, Volume: 43, Issue: 4, November 1981, ss. 1105-1128

YAZBAK Mahmoud, “From Poverty to Revolt: Economic Factors in the Outbreak of the 1936 Rebellion in Palestine”, *Middle Eastern Studies*, Volume: 36, Number: 3, July 2000, ss. 93-113

YILMAZ Mehmet, *Mafdal, Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi*, Zaman Yayınları, İstanbul, 2003

YISHAI Yael, “Challenge Groups in Israeli Policies”, *The Middle East Journal*, Volume: 35, Number: 4, Autumn 1981, ss. 544-556

ZAKHEIM Dov S., “The British Reaction to Zionism: 1985 to the 1990’s”, *The Round Table*, Issue 350, April 1999, ss. 321-332

ZERDAL Idith, “The Bearers and the Burdens: Holocaust Survivors in the Discourse of Zionism”, *Constellations: An International Journal of Critical and Diplomatic Theory*, Volume: 5, Number 2, June 1998, ss. 283-295

ÖZGEÇMİŞ

Ali Balcı: 1981 yılında Trabzon’da doğan yazar, 1998 yılında Adapazarı Ali Dilmen Lisesi’nden mezun olmuştur. 1998-2002 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini tamalamış ve halen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ana bilim dalında Yüksek Lisans eğitimini sürdürmektedir. Yazarın diğer çalışmaları ise şunlardır:

“Filistin: Savaş ve Barış Arasında”, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), Dünya Çatışma Bölgeleri, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 39-53

“Kosova: Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi” Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), Dünya Çatışma Bölgeleri, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 167-178

Kemal İnat’la Birlikte “Makedonya: Balkanlarda Tarihi Miras Kavgası ve Etnik Çatışma” Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), Dünya Çatışma Bölgeleri, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 239-250

“Afganistan: Ulus Devlet ve Kabilecilik Arasında” Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), Dünya Çatışma Bölgeleri, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 253-268

“Kamboçya: Çin hindi’nin Sorunlu Ülkesi” Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), Dünya Çatışma Bölgeleri, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 583-590

“Israel’s Foreign Policy: A Stalemate between War and Peace” (forthcoming)

“Jordan’s Foreign Policy: Country’s Policy or King’s?” (forthcoming)

“Yemen’s Foreign Policy: from the Two Yemens to the Unification” (forthcoming)

Gökhan Telatar’la birlikte, “Afghan Foreign Policy: The Ambiguity between Nation-State and Tribalism” (forthcoming)